

A budapesti állatkert első 30 esztendejének története.

Írta:
Kállay Bertalan

BUDAPEST
1903.

Bartalits Imre könyvnyomdája

Aki a mai állatkertet meglátogatja, üdülést keresve a fővárosnak ebben a szép parkjában, vagy szórakozni kívánva a különböző állatcsoportokon, aligha gondol arra, hogy mennyi nehéz küzdelmeken kellett átvergődni állatkertünknek, míg eljuthatott mostani, bár még mindig szerénynek mondható fejlettségére.

Az eszme az 50-es évek végén támadt az akkor élő szakférfiak körében, akik azt tovább terjesztvén, mind többen és többen kezdtek azzal, mint lehetővel foglalkozni. Különösen K u b i n y i Ágoston, a nemzeti múzeumnak igazgatója és dr. G e r e n d a y József egyetemi tanár buzgólkodtak leginkább megvalósításán. Sőt dr. G e r e n d a y József már állatokat is gyűjtött az ország minden részéből, elhelyezte azokat az egyetemi fűvészkertben, mint amelynek ő egyszersmind igazgatója volt és tartogatta ott a maga költ-égén a létesítendő állatkertnek magva gyanánt.

1861-ben már határozott alakot öltött az eszme. X a n t u s János ugyanis Amerikából látogatóba hazajövén, lelkesedéssel karolta fel az állatkertnek ügyét. Mindenütt élénken hangoztatta annak művelődési és tudományos szempontból is üdvös voltát, különösen pedig a természettudományi társulat kebelében, mint amely társulatot tartotta hivatottnak arra, hogy megtegye a kezdeményező lépéseket egy állatkert létesítésére.

És csakugyan a természettudományi társulatnak 1862. évi január 29-én tartott közgyűlésén már dr. R ó m e r Flóris-elő is terjesztette X a n t u s Jánosnak ebbeli indítványát, még pedig oly sikerrel, hogy a közgyűlés mindjárt egy előkészítő bizottságot küldött ki X a n t u s János elnöklete alatt dr. G e r e n d a y József, K u b i n y i Ágoston, K u b i n y i Ferencz, F r i v a l d s z k y Imre, F r i v a l d s z k y János, K o v á c s Gyula, dr. R ó m e r Flóris, dr. S z a b ó József és Tóth Sándor tagokból.

tíz az előkészítő bizottság azután számosakkal érintkezett a tudomány és társadalom minden rétegéből; megállapította a szükséges tennivalókat és 1862. évi május 26-ra egy nagy tanácskozmányt hívott össze az Akadémia termébe.

Különösen lelkes hívévé szegődött az eszmének és fáradhatatlan munkás tagjává lett ennek az előkészítő bizottságnak dr. S z a b ó József, aki jóformán már ekkor ragadta magához a vezető szerepet, s ettől fogva, leszámítva azt az időt, amit a londoni kiállításon töltött, nem szűnt meg az állatkert érdekében fáradozni egész további életén át. Mondhatnám, testestül-lelkestül annak élt. Munkásságának java részét ettől fogva az állatkert létesítésének és fentartásánalc szentelte; úgy hogy amit itt az állat- és növényhonosító társaságnak a történetéről elmondandó vagyok, abban, úgyszólván, az ő fáradhatatlan és soha el nem csüggedő tevékenységének a rajzát mutatom be.

Az előkészítő bizottság tanácskozásai közben vesztéség is érte az állatkert ügyét; mert annak egyik leglelkesebb híve, dr. G e r e n d a y József hirtelenül elhalálozott. Özvegye, szül. S z e b a s z t i a n y Aloizia, boldogult férjének inteniójáhpz képest az elhunyt által gyűjtött 72 darab állatot, köztük beírom szarvast, egy dámvadat, két özet, három farkast, különböző fajú sasokat és fácánokat a létesítendő állatkertnek ajándékozta. F r i v a l d s z k y János és dr. R ó m e r Flóris az állatokat a bizottság nevében átvévén, azok gondozását előbb K o v á c s Gyula, majd 1863. május havától 1864. évi október 10-ig C z a n y u g a József látta el.

A május 26-ra összehívott tanácskozmány K u b i n y i

Ágoston elnöklete alatt a kérdésnek beható megvitatása után abban állapodott meg, hogy egy Pesten létesítendő állatkert felállítása céljából részvénytársaságot alapít, úgy, mint ez Bécsben is történt, s ennek keresztülvitele érdekében kebeléből Kállay Béni elnöklete alatt F r i v a l d s z k y Imre, F r i v a l d s z k y János, dr. R ó m e r Flóris, dr. S z a b ó József, C z a n y u g a József, T h a i s z Elek, G a m p e r t Alajos, (a főváros tanácsnoka) és Z s i g m o n d y Vilmos tagokból álló bizottságot választott, a melynek feladatává tette a vállalat céljának, eszközeinek és létesítési módjának megállapítása, s erre vonatkozólag egy tervezet kidolgozása.

A bizottság jegyzőül és a mennyiben pénzbeli kiadások elszámolására is lesz szükség, ideiglenes pénztárnokul C z a n y u g a Józsefet választván meg, hozzá is fogott munkájához.

Úgyde dr. S z a b ó József a londoni kiállításra ment. ahol az év legnagyobb részét töltötte, azután X a n t u s János is eltávozott az országból és mintha távoztukkal megszűnt volna a lüktető erő, az esztendő végén az egész dolog elaludni látszott. Hozzájárult ehhez az országot fenyegető éhínség, ami a közönség érdeklődését teljesen elvonta az állatkert ügyétől; a hírlapok is az országot ért csapásra, valamint az akkori politikai eseményekre fordítván egész figyelmüket, szintén hallgattak róla.. Úgyhogy X a n t u s János, a ki már Mexikóban volt, azt hívé, hogy az egész dolog füstbe ment, a „Gyri Közlönyének 1863. évi egyik májusi számában közölt levelében „igen fájjalja, hogy az 1862-ben nagy lobbal és érdekeltséggel felkarolt állatkert ügyét azóta a magyar indolentia elejtette. Pedig jelenlegi tágas konsulsági palotájának udvarán és kertjében már is számtalan pinty, rigó, papagály van, azonkívül egy kenguru, két párducz, egy medve, négy hangyász stb. részint lánczon, részint szabadon, továbbá flamingók, kanalasgémekek stb. Mindezeket az ügy iránti érdeklődésének és enthusiasmusának a behatása alatt gyűjtötte és most szélnek kell eresztenie.“

Azonban dr. S z a b ó József 1863-ban már Pesten volt és ismét életre keltette a szunnyadó eszmét. Fáradozott annak érdekében, cikketeket írt, toborzott pártolókat, azokat buzdí-

totta. Ennek megvolt a hatása és a Pesti Naplónak 1863. évi május 23-ki számában már az volt olvasható, hogy „a pesti állat kert ügyében újabb felszólalások folytán Kubinyi Ágoston ő méltósága a jövő hó elején választmányi ülést fog tartani.”

A tanácskozmány csakugyan össze is gyűlt az Akadémia termében, de csak július hó 10-én. Hogy azonban ezen az ülésen mit végeztek, arról részletesen nem lehet beszámolni; mert írott jegyzőkönyv ez ülésről az iratok közt nem található. Mindössze is egy albizottsági jegyzőkönyv maradt fenn 1863. évi július 15-éről keletkezve. Annyit azonban úgy ebből a jegyzőkönyvből, valamint az 1864. évi márczius 10 ki nagy tanácskozmány jegyzőkönyvéből következtethetünk, hogy az állatkert ügye nagy lépéssel haladt megvalósulása elé. 50-fitos részvények kibocsájtását határozták el, a létesítésre szükséges minimumot is megállapították, s lépések tétettek a városligetben egy telek átengedése iránt.

Mert az 1863-ki albizottsági jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy: „Y b l építész úr f. é. július hó 20-kát jelölte ki, mint azt a napot, amelyen érkezése lesz az állatkert tervrajzának a megállapítására, s hogy Gerster építész úr ajánlkozott az állatkert számára való bármily terveknek ingyen elkészítésére.“ Megtudjuk továbbá abból, hogy: „F r i v a l d s z k y János úr Bécsbe megy s az ott csak nem rég megnyitott állatkertben minden adatot összegyűjt, amit a vállalat érdekében fellehet használni. Dr. Szabó József tanár úr pedig kívánatosnak találta, hogy valamint a Pester Lloyd-ban fog legközelebb a vállalat pénzügyi oldalát kedvezően feltüntető czikk megjeleni,“ — ami meg is jelent az ő tollából — „úgy a magyar orvosok és természetvizsgálók szeptember havában tartandó nagygyűlésén is tartatnék az állatkert tudományos fontosságát fejtegető előadás, amire általános felszólítás folytán elnök úr — t. i. Kállay Béni — reményt nyújtott.“ Utasított végül Czanyuga József jegyző az alapszabályoknak a jövő tanácskozmányig elkészítésére „hogy mielőbb lehessen az egylet engedélyezéseért a felsőbb hatósághoz, folyamodni.“

Még többször is ülésezhetett ez az albizottság és eredményel dolgozhatott, habár nincsenek is erről szóló jegyzőkönyvek. Mert már az 1864. évi márczius hó 10-én tartott nagy tanácskozmány a pesti állatkerti részvénytársulatot megalakulnak nyilatkoztatta ki, miután ezt megelőzőleg dr. Szabó József az albizottság részéről bejelentette, hogy: „sikerült a vállalatnak annyi aláíró meggyerni, hogy az állatkert létesítésére kívánt minimumot, t. i. 30,000 frtot képviselő (300 részvélynél már több íratott alá, még pedig többnyire a pesti polgárság és a tudomány emberei köréből.“ — Itt mindjárt megemlítem, hogy egyedül magának dr. Szabó Józsefnek az aláíró ívén 10,000 frt volt alájegyezve, s a legelső jelentkező aláíró Csehországból gróf Kiszkyné szül. Adányi úrnő volt, a második még jelentékenyebb pedig gróf Batthyány Lajos özvegye — „továbbá, hogy a városligetben nyerendő telket illetőleg a dolog már annyira haladt, hogy a fővárosi gazdasági bizottság az állatkerti albizottsággal egyetértőleg a vasút és a nagy tó között kiharított egy 31 hold... és 500 öl terjedelmű részt, ami felett, valamint az átengedési feltételek felett a „fővárosi tanács már a folyó hó 12-én fog határozni.“

Két hely között lehetett választani a városligetben. Az egyik annak közepe táján az aréna felé nyúlva. A másik a városligetnek nyugoti végén. Amaz rendezettebb volt; emez kis faiskolán és egy régibb parkból fenmaradt néhány nagy fán kívül sivár homokterület. Az albizottság ez utóbbit választotta, mert jobban járta a levegő.

Hogy mily optimistikus hangulat uralkodott az így megalakult állatkerti társulat tagjai közt és milyen nagy reményeket kötöttek annak sikeréhez, erre nézve talán nem lesz érdektelen néhány részletet bemutatnom dr. Szabó Józsefnek az albizottság nevében ez ülésen előadott jelentéséből, aminek vázlatát az iratok közt megtaláltam:

„A felállítandó állatkert célja: tudományos, mulattató és a részvényeseknek hasznot hajtó.“

„A tudományos cél az, hogy a szakembereknek alkalmuk nyílik élő állatokon tenni észleleteket; az elhült állatok szintén felhasználhatók tudományos czélokra.“

„A mulattatás a nagy közönségre van számítva. Ugyanazért az állatok úgy fognak elhelyeztetni, ahogy ez a legalkalmasabb a közönség mulattatására.“

„A pénzbeli hasznot illetőleg erre csupa fényes példa van, hogy a külföldi nagy városokban is jól kifizeti magát az ilyen vállalat. Nálunk is remélhető ez, ha a bevételeket és kiadásokat a magunk viszonyaihoz alkalmazva állapítjuk meg. A jövedelem forrásai: a kert látogatása, állatok eladása helyben és a külföldre.“

„A látogatás jövedelmezőségét illetőleg Pesten a városligetben kész közönségre számíthatni. A múlt (1863) évet véve zsinórmértékül, a városligetet átlag százezer ember látogatta hetenként.“

Megtudta pedig ezt a jeles tudós — amint ezt egy papírosszeletre vetett jegyzetei elárulják — onnan, hogy az omnibus- és bérkocsi-tulajdonosokhoz fordult adatokért.

„Ennek csak tizedrésze leljen gyönyört az állatkertben s a legalacsonyabb bementi díjat, személyenként 10 krt véve alapú, ez hetenként 1000 ft, havonként 4000 ft, 6 hónapra 24.000 ft.“

„Állatokkal minden állatkert kereskedik. A fölöslegeseket évenként elárverezi és mindig fognak akadni helybeli vevők. Ami a külföldre való eladást illeti, törtéjék ez akár készpénzfizetés mellett, akár csere útján, szakférfiak állítása szerint a külföldi, tengerentúli állatok legnagyobb részét csere útján szerezhetjük meg. Mert ami nálunk könnyen kapható, azt a tengerparti helyeken nehezebben szerezhetni meg a kontinens közepéről. Innét van az, hogy pl. a londoni állatkertben még tűzok sincs. Ennek kereskedelmi ára a párisi és londoni jegyzéken 400 franc. Innét van az, hogy a gödénynek csak a csontváza is 45 frtba kerül Németországban.“ (Mindez t. i. 1864-ről szól.)

„Így külföldi szakértők állítása szerint is állatkereskedés szempontjából a pesti állatkert nagy jövővel kecsegtető vállalatnak tekinthető. Ily alapon az állatkert állathonosító intézetté, is válhatik, s ekkor hatása országos lesz.“

„Ami a költségeket és kiadásokat illeti, ez kétféle. U. m.

az első beruházás, hogy az állatkert mint ilyen megnyitathassák. Az első beruházás költségének minimuma 30,000 fit, ami az eddigi aláírásokkal már fedezve volna. A további beruházás és fejlesztés fokozatosan eszközrendező. Ezután következik az évi kiadás. Ezt az évi 24,000 frtnyi látogatási jövedelem bőven fedezné. Az évi kiadás állana ugyanis 1-ször a személyzet fizetéséből: 3000 fit; 2-ször állatok eltartásából: 2000 fit; 3-szor állatbeszerzéséből: 3000 fit; 4-szer építkezésből: 6000 fit; 5-ször a 30,000 frtnyi részvények kamatjából: 2000 fit; összesen 16,000 fit. Megjegyzendő, hogy ez a számítás csak az első évekre szolgálhat, amidőn még csak honi állatokra és mentül kevesebb húsevőkre van fektetve a súly.“

„Ezekután“ — fejezte be dr. S z a b ó József jelentését — „azt hiszi az albizottság, hogy f. é. márczius és április folyamán a munkát oda lehetne fejleszteni, hogy már május hóban az állatkert megnyitathatnék, amint ez Bécsben is történt.“

A tanácskozmány erre — amint ezt az imént már jeleztem, — nagy lelkesedéssel mondta ki a pesti állatkert, részvénytársulat megalakulását. Mindjárt hozzá is fogott az albizottmány által kidolgozott alapszabályok megvitatásához, s azokat 18 §-ban némi változtatással elfogadta, egyúttal K u b i n y i Ágoston elnökle alatt egy küldöttséget bízott meg a szükséges engedélynek kieszközlésére, s az alapszabályoknak megerősítés végett felterjesztésére.

Mint curiosum megemlítendő, hogy az alapszabályok német fordítása is mellékeltetett, kinyomatva is magyar és német nyelven tétettek közzé és hogy azoknak egypár szakaszában „országfejedelmi biztosról“ — „Landesfürstlicher Kommissár“-ról van szó. Úgy látszik, ez még a Bach-rendszernek maradványa volt.

Ugyanekkor érkezett X a n t u s Jánosnak Colimából, nyugoti Mexikóból 1863. évi augusztus 20-ról kelt levele, amelyben tudatja, hogy a Pestre szánt amerikai állatokat akként indítandja útnak, hogy azok 1864. évi május közepén Hamburgba érkezvén, az ottani állatkert igazgatójánál mindaddig tartatnak, amíg az állatkert vállalkozói azok felett rendelkeznek.

Ekkortáiban történhetett, hogy az u. n. albizottmány, valószínűleg a nagy tanácskozmánynak, illetőleg a már megalkult társulatnak felhatalmazása folytán, tekintettel az újabb részvényaláírókra, számos taggal egészítette ki magát és három alosztályra: tudományos, pénzügyi és gazdasági alosztályra oszolván, a teendőket is aszerint osztotta meg maga között. Ugyanis a pénzügyi- és gazdasági alosztálynak több jegyzőkönyvére találtam, amelyekben működésükről adnak számot.

X a n t u s János, aki időközben a társulat élére meghívott, ez évi július 20-án Amerikából visszatérván, az állatkert ügye is nagyobb lendületet nyert. Mert most már dr. S z a b ó Józseffel ketten nagyobb tevékenységet fejthettek ki. Időközben az alapszabályok is helybenhagyattak némi módosítással, amely szerint egy részvény 200 firtról szóljon, emellett azonban 50 fitos részvényrészletek is kibocsáthatók, s hogy ezek mintája, valamint a társulat pecsétje és a pénzkezelési ügyrend is felterjesztendő. Az utóbbi kivételével minden kívánságnak megfelelt a bizottmány, illetőleg választmány, mint ahogy magát ezután nevezte. A társulat pecsétje: „A pesti állatkert részvény társulat 1864.“ körírással szövegezéssel állapított meg.

A szeptember 30-án tartott összes tanácskozmány ülésén dr. Szabó József elnök jelentette, hogy a bécsi állatkert igazgatója, dr. J a g e r Gusztáv meghívásra Pestre jövén, a városligeti területet az állatkertre nézve igen czélszerűnek találta és kijelölte az egyes pontokat, ahol az illető házak, ketreczek, istállók, stb. volnának felállítandók. Bemutatott egyúttal az elnök három tervrajzot, amelyeknek egyike a területet régi állapotában, a másika a dr. Jäger által kitűzött pontok megjelölésével, a harmadika ezt kiegészítőleg a Petz Ármin ludoviceumi főkertész kerttervezetével ábrázolta.

A társulatnak október 8-iki tanácskozmányán, amelyen már X a n t u s János elnökölt és mint országos fejedelmi biztos, G a m p e r l Alajos fővárosi tanácsnok szerepelt, már belátták, hogy bizony azzal a minimumos 30,000 frttal nem igen lehet megindítani a dolgot. Mert az elnök mindjárt azon

kezde, hogy az eddig aláírt összeg mintegy 50,000 fítra rúg. ugyan; de ez még nem elegendő a vállalat megkezdésére. Kívánatos 150,000 fírtnek a beszerzése, amire 750 darab 200 fírtos egész részvény vagy ennek megfelelő részvényrészletek kibocsátása szükséges.

Hogy pedig a társulat végleges megalakulásáig se szenvedjenek fennakadást a megkezdett előmunkálatok, felruházta a tanácskozmány az eddig működött választmányt mindazokkal a jogokkal, a melyekkel a társulatnak végleges megalakulása után választandó választmány fog bírni, felhatalmazta ideiglenes kertigazgató választására is, egyszersmind felkérte K o c h m e i s t e r Frigyes, U 11 m a n n Károly és V e c s e y István részvényeseket a pénzügyi alosztályban való közreműködésre. Továbbá, mert az előmunkálatok folytatására is pénz kell, megbízta a választmányt, hogy „az aláírt részvény őszét (!) első ötödét a pénztárnok által szedesse be.“

A választmány erre október 11-én kimondta, hogy a társulat nem tekintvén magát véglegesen alakúknak, míg 100,000-írt aláírva és legalább 30,000 fírt befizetve nem lesz, ennélfogva ő sem bocsátkozik semmi nagyobb költségbe. És hogy legalább is 100,000 fírt alá legyen írva, megbízta a pénzügyi alosztályt az aláírási ívek kibocsátásával, világosan kitétetvén azokon, hogy 150,000 fírt aláírása czéloztatik 200 fírtos részvények, s részben 50 fírtos részvényrészletek útján, hogy alakulási költség fejében minden egész részvény után 4 fírt, minden részvényrészlet után 1 fírt fizetendő, s az aláírási ívek legfeljebb 1864. év végéig beadandók.

Lassanként arra a tapasztalatra is reájutottak, hogy oly nagy számú testület, mint aminő a választmány a maga három alosztályával, nagyon is nehézkes gépezet egy ily vállalatnak a megindítására, amikor sok dolgot sürgősen kell végezni. Ugyanazért K a r l o v s z k y Zsigmond a pénzügyi alosztályban azt indítványozta, hogy egy szűkebb bizottságot válaszson minden osztály a maga kebeléből, mint amely alkalmasabb a megnyitni szándékolt állatkert ügyében szükséges fontos és sürgős teendők elvégzésére. A pénzügyi alosztály megválasztotta a szűkebb bizottság tagjait R o t t e n -

b i l l e r Lipót elnöklete alatt K a r l o v s z k y Zsigmond, U 11-mann Izidor és V e c s e y Sándor személyében. Az 1864. évi november 19-iki vál. ülésen a tudományos alosztály a maga részéről dr. S z a b ó Józsefet, Z s i g t n o n d y Vilmost és F r i v a l d s z k y Jánost, a gazdasági alosztály pedig P e r g e r Ignác, H a v a s Ignác és E m m e r l i n g Károly tagokat küldte ki a pénzügyi alosztályba, akikhez még az általános részvényesek sorából P r e u s z n e r József soroztatott, valamint H i r s c h Jakab mint ideiglenes pénztárnok és Á l d á s s y József mint ideiglenes jegyző.

Ugyanezen az ülésen szóba kerülve „az állatoknak további eltartása, s az állatörnek a fizetése, minthogy a részvényekből befolyt pénzhez, amely már 22,000 fitra rúgott, addig nem volt szabad nyúlni, míg a társulat nincs végleg megalakulva; másrészt pedig a már eddig meglévő és még talán érkező ritkább állatokat el is kellett tartani, megbízott dr. S z a b ó József alelnök egy aláírási ív kibocsátását, amelyben a társulat tagjai felkérendő, hogy az állatok fenntartásához privát-kölcsön fejében pénzzel járuljanak, amely kölcsönt majd a végleg megalakult társulat visszafogja fizetni.“ Össze is gyűlt valami 221 fit. A tudományos osztálynak pedig kötelességévé tétetett, hogy csak a ritkább és nehezebben kapható állatok tartásáról gondoskodják.

A társulatnak már ekkor nagyon kevés állatja volt; jól lehet az özv. G e r e n d a y Józsefné igen becses ajándékán kívül az ország minden részéből küldtek állatokat. Méltán panaszkodhatott tehát K a r l o v s z k y Zsigmond a számadások megvizsgálásáról és az állatok számbavételéről szóló 1865 iki jelentésében, hogy: „az egész harmadfél évi kezelésnek eredménye az, hogy sem a G e r e n d a y né asszonytól átvett állatok, sem azok, melyeket időközben a társulat ajándékkal kapott, igen csekély maradványt kivéve, nincsenek többé, s a mellett a részvényesek által összeadott 221 firt és az eladott állatokért, s kamatokból befolyt 310 firt 70 kr, tehát összesen véve 531 firt 70 kr is 1 firt 11 kr kivételével el van költve . . . és mindezen áldozatok fejében nem vagyunk képesek előmutatni egyebet, mint néhány jelentéktelen állatot, a hajdani

gyűjtemény maradványát, továbbá egy állatápolót és néhány régi vaggont, amelyben jelenleg állataink laknak.“

A meglevő állatokat azonban el kellett valahová helyezni és őrizni. Folyamadott tehát a választmány a fővároshoz, hogy a már engedélyezett városligeti telekből, mintegy 50—60 négyszögölnyi területet sürgősen bocsásson rendelkezésére, hogy az állatokat az államvasúttói vett régi vagonokban oda-helyezhesse Angelo Guzzanato állatőr felügyelete alatt. Ezt a főváros azonnal megengedte, s az állatok, melyek eddig az egyetemi nagyobb épület udvarában voltak, a városligetben el is helyeztettek. A főfelügyeletet már ekkor dr. Szabó József teljesítette.

A választmánynak három alosztályából alakult albizottság 1864 tavaszától 1865 augusztus haváig nagy tevékenységet fejtett ki. Felhívta a részvények aláíróit az első és második ötdrész befizetésére, kiállította a részvényeket, rendezte a pénzbeszedés módját, elkészíttette az állatkertben emelendő épületek terveit, s azok költségvetését, azokra a pályázatot kihirdette, aminek folytán több rendbeli ajánlat be is érkezett. Szóval, minden készen volt. Csak az alapszabályok megerősítését és a telek átengedési felsőbb jóváhagyást várták, hogy az alakulás megtörténhessék és az állatkerti munkákat megkezdhessék. Arról már le kellett mondaniok, hogy még 1865-ben nyithassák meg az állatkertet.

1865 áprilisban megérkezett a helytartótanácsnak abbeli intézvénye, (így nevezték ezt akkor) amely szerint „a Pesten létesítendő állatkert számára szükséges területnek a városligetből kijelölése, s az állatkerti társulatnak 30 évi használatra leendő átengedése iránt a társulat és a város közt létrejött szerződési feltételek helybenhagyattak, azzal a hozzáadással, hogy az állatkerti társulat a kérdéses területet csak tetteles megalakulása után veheti birtokába.“ — Tehát a munkák megkezdésével még várni kellett.

Mint megtörtént dolgot nem szabad említetlenül hagynom azt az ajánlatot, melyet Gyapay Miklós, a városligeti Pávaszigetnek akkori bérlője tett ez időben a társulatnak, amely szerint 6 évi haszonbérbe adná a Pávaszigetet

évi 2500 frtért. A bizottság azonban nem vette figyelembe e különben sem kedvező ajánlatot, mivel már a fővárostól kapott telket.

Végre leérkeztek a megerősített alapszabályok, s így már semmi sem állott útjában a végleges megalakulásnak. A választmány az alakuló közgyűlés napját 1865. évi augusztus 17-ére tűzte ki, de az a jegyzőkönyv tanúsága szerint augusztus 22-én tartatott meg nagyszámú részvényes jelenlétében.

E közgyűlésen ugyancsak a jegyzőkönyv tanúsága szerint nem szerepel országos fejedelmi biztos, hanem mint királyi biztos F e s z l Ágoston városi tanácsnok jelent meg és X a n t u s János mint ideiglenes elnök nyitotta az ülést meg. A szokásos megnyitási és alakulási alakszerűségek után felolvasztattott az eddig működött választmány jelentése, amit élénk helyesléssel fogadtak.

Kiemelendőnek tartom ebből a tervekre és költségvetésekre vonatkozó részt, amely költségvetés jóval felülhaladja az 1864-iki gyűlésen dr. S z a b ó József által előirányzott költségeket. Eszerint a költségvetés szerint összesen 110,000 frtra rúgtak volna a beruházási kiadások. Azonban a fokozatos szervezés sok tekintetben ajánlatosabbnak mutatkozván, az első évben csak azon kiadások vétetnek tekintetbe, amelyek az állatkertnek, mint ilyennek létrehozásánál lényegesek. E szerint csak 77,896 frtba kerülne az első beruházás, amely összeg fedezetét nyeri a már eddig aláírt részvénytőkében, 57,300 frtban és a vállalkozók abbeli ajánlatában, hogy 10%-kot készpénz helyett részvényekben fogadnak el, ami 7000 fít; összesen 64,300 frtban. Maradna még fedezendő 13,596 frt, és bizton elvárható — mondja a jelentés — hogy ez összeg fedezését nyerendi. A nagyobb tételek volnának a parkírozás: 14,961 frtról leszállítva 11,961 frt; építkezés: 61,106 frtról 35,502 frtra, tavak: 3201 frt; gőzgép: 10,000 frt.

A jelentés felolvasása után K u b i n y i Ágoston indítványára kimondta a közgyűlés, hogy irányadóul szolgáljon a választmánynak az, hogy csak a kert létesítésére megkívántató és a befizetések arányához mért legszükségesebb beruházások eszközöltessenek. Ezután megtörténtek a választások a következő eredményel:

Elnök: X a n t u s János. Alelnökök: K u b i n y i Ágoston, R o t t e n b i l e r Lipót és dr. S z a b ó József. Pénztárnok: H i r s c h Jakab. Titkár: Á l d á s y József. Ügyész: Z s i g m o n d y Pál. Választmányi tagok: B a t i z f a l v y Samu, B e l i c z a y Imre, C s é r y Lajos, C z a n y u g a József, F r i v a l d s z k y János, F r i v a l d s z k y Imre G a m p e r l Alajos, G ö n c z y Pál, H a v a s Ignác, K a r l o v s z k y Zsigmond, K r i e s c h János, L ó n y a y Menyhért, M a n n o István, gr. P á l f f y János, P r e u s z n e r József, R e i t t e r Ferencz, dr. R ó m e r Flóris, S á g o d y Sándor, S z a b ó Alajos, gr. S z é c h e n y i Ödön, S z i t á n y i Izidor, S z t u p a György, V e t s e y Sándor és Z s i g m o n d y Vilmos. Számvizsgálók: G s c h w i n d t Mihály, T a v a s z y Endre, C s e r h a l m a y Ferencz, G e r l ó c z y Károly és dr. É r k ö v y Adolf.

Az alakuló közgyűlés után két napra az új választmány működését három irányban jelölte ki: a telek átvételére, az építkezési és kerti munkálatokra és harmadszor az állatkert igazgatásának berendezésére, s tudományos szempontból fejlesztésére. Hogy pedig munkálkodását könnyebbé és gyorsabbá tegye — úgy mondja a jegyzőkönyv — négy albizottságot választott, u. m. építési albizottságot, melynek elnökéül P r e u s z n e r Józsefet jelölte ki, pénzügyi albizottságot K a r l o v s z k y Zsigmond elnökle alatt, park-bizottságot G ö n c z y Pál elnökkel és a tudományos részt tárgyazó albizottságot dr. S z a b ó József elnökle alatt.

A négy albizottság külön-külön és együttesen is tanácskozáván, az év végével már arról adott számot a választmánynak, hogy az állatkert bekerítése megtörtént, az állatok téli csarnoka felépült, az utak kiczövekeltek, a tavak ásatása megkezdett, továbbá a vendéglő, a kapuslak, a szarvasokol és a majomház tervei elkészültek, a többi épületek tervei munkálatban vannak, úgy hogy az építkezés és parkozás a jövő év elején megkezdethetvén, az állatkert megnyitása 1866. év július havában megtörténhetik.

A választmány ideiglenes gazdának kinevezte tehát Marek Antalt, akinek feladata volt az építkezési és par-

kozási munkákra, valamint az állatok etetésére felügyelni, kötelessége volt egyszersmind a pénzbeszedés is.

Ami a bevételeket és kiadásokat illeti, befolyt azon év végéig készpénzben részvények után, alakulási költségekből és kamatokban 29,100 firt 96 kr., kiadatott 4928 fit 7 kr., maradt készpénzben 24,172 firt 89 kr. Az év végén jegyzett 169 egész és 520 negyed részvény 59,800 fit tőkét képviselt.

Ez időre esett dr. F i t z i n g e r Lipótnak, egy müncheni szakértőnek ideiglenes igazgatói minőségben alkalmaztatása. Ezt a választmány azzal igyekezett igazolni, hogy: „ámbar egy rendszeres igazgatói állás betöltése egyelőre — nézete szerint is — függőben tartandó; minthogy azonban már a legelső munkálatok is fennakadtak egy tudományos és gyakorlatilag képzett egyén hiányában, a választmány kényszerítve érezte magát, hogy egy szakferfiúval szerződjék, s miután a kihirdetett pályázaton hazánkbeli nem jelentkezett; mert sajnálattal megvallva, e téren képzett hazánkfia még nem létezik, alkalmazta rövid időre dr. F i t z i n g e r Lipótot, aki tudományos képzettségén kívül a gyakorlati téren hazájában már is a legszebb sikert aratta.“ stb.

Mint e világon minden sikernek, úgy a választmány működésének is megvoltak a maga gáncsolói, még pedig nemcsak a nagyközönség körében, hanem maguk közt a részvényesek és választmányi tagok közt is. Szemére vetették a választmánynak a túlköltségeket. Közrejátszhatott a sértett hiúság is. Mindezideig ez csak a duzzogásnál maradt. A F i t z i n g e r alkalmaztatására azonban már hangosan kitört az elégedetlenség és a hírlapokban cikkek is jelentek meg, hol névtelenül, hol aláírással ellátva a választmány ellen az ideiglenes igazgató miatt, mint aki lehet elméletileg képzett ember, de a gyakorlati téren járatlan; hiszen még egy majomházat sem tud építeni. (Ez célzás Fitzingernek egy tett nyilatkozatára.)

Természetesen a választmányban is szóba került ez a dolog és: „sajnálattal vett tudomást az ő tárgyalásait és határozatait tévesen előtűntető cikkekről s miután azokban csak a minoritás nézetei voltak kitűntetve és korántsem a

majoritás fontos érvei; miután pedig a választmány tetteiért felelős és eddigelé nem hozott oly határozatot, ami által a társulat érdekei csorbát szenvedtek volna, elhatározta, hogy úgy a maga érdekében, mint a nagy közönség és a részvényesek megnyugtatóására, nemkülömben az említett czikkek megczáfolására kiadja első évnegyedes jelentését.“ Ez mégis történt.

Alkalmasint ez az elégedetlenség és talán a sértett hiúság lehetett szülő oka annak a komikus hatású levélváltásnak is, ami ekkor a Luczenbacher-czég és a választmány között folyt.

A Luczenbacher-czég ugyanis egy Johann Luczenbacher és Anton Rimely gen. Bevollmächtigter sajátkezű aláírással ellátott német levelet intézett a választmányhoz, kérvén abban szállított fanemüekért és munkáért járó 210 frt kiutalványozását. A választmány erre azt felelte, hogy hiszen a cégtulajdonos ajándékképen ajánlotta fel az akkori (1864) ideiglenes választmánynak s az alakuló közgyűlés ezért' jegyzőkönyvi köszönetét is kifejezte. Erre Rimely Antal, mint az említett czég teljhatalmazottja, ismét kérte az utalványozást, de már 189 frtra leszállított összegben. A választmány, minthogy Luczenbacher János nem akarta ajándékolni adni a társulatnak a szolgáltatott fanemüeket, felkérte dr. Szabó Józsefet, mint akinek közbenjöttével készültek a munkálatok, hogy járjon közbe Luczenbacher Jánosnál követelésének további mérséklésére.

Ez az ügy aztán 1866 áprilisban akkép intéztetett el, hogy miután „Luczenbacher János ragaszkodott az összeg megtérítéséhez, illetőleg követelte az összegnek részvényébe betudását, a végrehajtó bizottság ezt teljesítette, sajnálatát fejezván ki a fölött, hogy ezért az ingyen ígért, s a közgyűlésen meg is köszönt munkálatért a fizetés oly határozottan követeltetett.“

Miután az alapszabályokban az állatkert igazgatása és a választmány határozatainak végrehajtása tekintetében nem volt kellőleg körvonalozott rendelkezés, a választmány egy albizottságot bízott meg K a r l o v s z k y Zsigmond elnökle

alatt, hogy belkezelési ügyrendet és a vállalat érdekében teendő intézkedések iránt javaslatot készítsen. Az utasításnak megfelelően K a r l o v s z k y Zsigmond ki is dolgozott egy ügyrendet és ennek kapcsán azt indítványozta, hogy a kertre való felügyeletre és a választmány határozatainak végrehajtására egy öt tagú végrehajtó bizottság választassák. A választmány tekintettel arra, hogy egy kevesebb tagból álló testület a vállalat érdekeit és megindítását könnyebben és gyorsabban mozdíthatja elő, elfogadta a javaslatot és a végrehajtó bizottságba megválasztotta dr. S z a b ó József elnöklete alatt C s é r y Lajos, K a r l u v s z k y Zsigmond, M anno István és R e i t t e r Ferencz választmányi tagokat.

Mint látjuk, e társulat kebelében is megvolt a sokbizottságolási hajlam. Ha jól összeszámoljuk, eddig vagy 14 bizottságról vettünk tudomást. Ez a sok bizottság is hozzájárult ahhoz, hogy minduntalanul változtatni kellett az alapszabályokat, mert az egyik bizottság zavarta a másikat munkájában.

E végrehajtó bizottság azután a választmány nyal karöltve 1865. december 23-tól 1866. július végéig bevégezte az állatkert nyugoti részének parkozását, nagy vízbőségű kutat fúratott, beszerzett egy négy lóerejű gőzgépet, felépítette a gépházat, elkészítette a csővezetékét, úgy, hogy már 1866 május 15-től kezdve naponként 800 akó víz állt rendelkezésre. Ebben kiváló érdeme volt Z s i g m o n d y Vilmosnak. Felépült a majomház, a kis medveketrecz, a fácán- és pávaház, a sasketrecz, tyúk-, juh-, szarvas- és tevéól, a bagolyvár és farkasház, az akkori kis vendéglő és zenecsarnok, mely utóbbinak költségeit gr. P á l l y János viselte.

Hogy a választmánynak komoly és száraz tanácskozássai közé vegyült néha humor és kedélyesség is, arról a Luczenbacherrel való levélváltáson kívül tanúságot tesz a választmánynak 1866. január 30-án hozott határozata, amelylyel az akkor Pesten tartózkodó Felsőgek üdvözlésére és az állatkert részére a legnagyobb pártfogás kieszközlésére küldött ki egy bizottságot és e kiküldetést szó szerint így fogalmazta: „k i n e v e z i j e l e s e n M é l t ó s á g o s Kubinyi Ágoston és gr. Lázár Kálmán urakat, t o v á b b á a k ö v e t k e z ő

T. cz. és T e k i n t e t e s U r a k a t, u. m. Dr. Szabó József egyetemi tanár, Dr. Havas Ignác, Vecsey Sándor, Reitter Ferencz és Beliczay Imre urakat.“

Ilyen kedélyességre mutat az a bagoly-kanapé processus is abból az alkalomból, hogy dr. S z a b ó József alelnök eladott három baglyot. K a r l o v s z k y Zsigmond ezért levélben meginterpellálta őt. Dr. Szabó József a választmány elé vitte a dolgot, hogy neki jogában állott az eladás; mert a szaktudományos albizottság az eladást indítványozta, s a választmány azt helybenhagyta. A választmány azonban „sajnálattal vette tudomásul az elnök urnák ezt az egyoldalú intézkedését; mert az eladást egyes vál. tag nem eszközölheti, hanem a végrehajtó bizottmány, mint amelyre a választmánynak 1865. deczember 21-én kelt határozata éneimében a társulat vagyona feletti rendelkezés ruháztatott. Felkérendőnek tartotta tehát az alelnök urat, hogy a b a g l y o k v i s z s z e r z é s é t e s z k ö z ö l j e, amennyiben pedig az nem lehetséges ...“ stb.

Érdekes és dr. S z a b ó József kedélyességére vall az a körülmény, hogy az ülésen ő elnökölt, maga mondta ki a határozatot és írta alá a jegyzőkönyvet.

Ez idő tájban értesítette Pestváros törvényhatósága a választmányt, hogy felsőbb helyen a társulathoz állandó országfejedelmi biztosul F e s z l Ágoston tanácsnok neveztetett ki.

Itt már ismét országfejedelmi biztosról van szó és nem kir. biztosról. És még 1866-ban is nagyon gyakorlatban lehetett az országfejedelmi biztosság Pesten, mert csupán e célra szolgáló nyomtatott blankétán történt az értesítés, csak a nevet írták bele tintával.

Midőn a választmány és a végrehajtó bizottság a fent előadottak szerint az állatkertet a megnyitásra készen elrendezte, annak benépesítéséről is gondoskodott, ahogy ezt a jegyzőkönyv kifejezi. Vásároltatott X a n t u s János és Zách Ferencz állatgyűjtő által állatokat, ajándékba is többet kapott, így ő felségétől a schönbrunni állatkertből 33 darab állatot, úgy hogy 1366. július hóban 368 állat volt már a különböző ólakban és ketreczekben elhelyezve.

Ekkor előállt annak a szüksége, hogy tekintve az állatkert nagy terjedelmét, a megszorított irodai és egyéb munkát, továbbá az augusztus hóra kitűzött megnyitást, a megfelelő számú tisztviselőkről és segédszemélyzetről is gondoskodjanak. Megállapítván tehát a választmány a személyzet létszámát 12-ben és azoknak fizetését 5580 forintban, kinevezte igazgatónak Fitzinger Lipót ideiglenes igazgatót, a könyvvezetői állásra M a d e r s p a c h Liviuust, gazdának M a r e k Antalt. Azonkívül alkalmazott jegyelárúsítót, jegyszédőt, hivataloszolgát, egy gépészlakatost, egy kertészt, három állatörtn, egy asztalos-ácsot, s a szükséghez képest több-kevesebb napszámos felfogadását határozván el, kitűzte az ez évi közgyűlés napját július 19-kére, az állatkert megnyitását pedig augusztus 9-kére. Elkészítette egyúttal a változott viszonyokhoz alkalmazva az alapszabályok módosítását.

Ami a pénztár állapotát illeti, befolyt ezen év júliusáig 59,531 forint 76 krajczár kiadatott 56,550 forint. Maradt tartaléktőke 3000 forint.

1866 évi július 19-én megtartott a közgyűlés, mely a választmánynak munkálatait egész terjedelmükben jóváhagyta s a számadásokra a felmentést megadta. A választmány lemondását azonban nem fogadta el. „Mert az alapszabályok értelmében a választmány három évre választott meg és mi ok sem forgott fenn új választásra.“ Az alapszabályok módosítását pedig a következő közgyűlésre halasztotta.

Ez időtájtban történt, hogy a bécsi állatkerti vállalatnak csődtömeggondnoka azon ajánlatot tette az akkor ép Bécsben időző X a n t u s Jánosnak, hogy a vállalat a birtokában levő állatokat kész egy esztendőre a pesti állatkertnek átengedni. De olyan terhes feltételek voltak hozzá kötve, hogy a választmány nem fogadhatta el az ajánlatot. Kevéssel reá a tömeggondnok arról értesítette a választmányt, hogy f. évi július 25-én elfognak árvereztetni az állatok. A választmány július 24-iki ülésében foglalkozott ugyan az árverés kérdésével, de sajnálattal iekellett mondania a vásárlásról; mert már nagyon kiköltekezett. Erre G s c h w i n d t Mihály, H i r s c h Jakab, Manno István, dr. S z a b ó József és Cséry

Lajos készeknek nyilatkoztak a vételre szükséges összeg előlegezésére. Ezt sem fogadhatta el a választmány; mert a társulat kimondta, hogy adósságokba nem bocsátkozik. Ekkor odamódosították az illetők ajánlatukat, hogy ők megveszik az állatokat s azonnal átengedik a társulatnak kiállítás és használat céljából és erre G s c h w i n d t Mihály 1000 frtot, H i r s c h Jakab 500 frtot, M a n n ó István és dr. S z a b ó 300—30u frtot, C s é r y Lajos pedig 200 frtot, összesen 2300 írt ajánlottak fel, amit a választmány köszönettel fogadott. Ugyancsak ez ülésen terjesztette elő K u b i n y i Ágoston alelnök a megnyitási ünnepély programját, melyet, mert egyszersmind elősorolja az állatkertnek akkori berendezését, hogy örök emlékezetre szolgáljon, itt közlök;

Az állatkert

1866. aug. 9. tartott

ünnepélyes megnyitásának PROGRAMMJA

1. Összegyűlés a medveháznál 12 órakor s harangszóra megindulás zászló elővitel mellett a vendéglő terére.
2. Az elnök a zenecsarnokról üdvözli a vendégsereget s rövid vázlatát adja a kertnek.
3. Indulás a majomházhoz, melynek megismertetése után a papagály fasoron keresztül menet —
4. A bagolyvárhoz. Ennek megismertetése, s utánna
5. A tó-part azon oldalára megy a vendégkoszorú, melyen a vízesés látható.

6. Fácánház.

7. A hídon keresztül a tyúkház mellett elhaladva a teve — és szarvas ház között megállapodás s megismertetés.

8. A juhakol déli oldalán megállapodás. Innét a kerítés vonalán vissza a túzok és daru udvarok között, megállapodás s megismertetés.

9. A gépháznál utolsó megállás s ennek mint éltető erőnek és a csővezetésnek megismertése.

10. A medveház előtt berekesztő szózat, melylyel együtt a kert megnyitottnak mondatik.

*) A választmányi tagok jelvényül csokrot kapnak nemzeti szalagból.

**) Klemens úr éttermei szolgálatra állanak.

A választmány ezt helyeselte, s azután megállapította a belépő jegy arat a megnyitási ünnepélyen 40 krban; azontúl pedig állandóan 20 krban. A későbbi időben azonban a belépti jegy ára állandóan 30 kr-ra emeltetett fel.

Elkövetkezett augusztus 9-ke. X a n t u s János a választmánynyal együtt d. e. 11 órakor a bejárónál fogadta a meghívott vendégeket. Az ünnepély lefolyását az akkori újságok terjedelmesen közölték; ezt tehát elhagyom. Csak azt említem meg örök emlékezetül, ha már vállalkoztam krónikaírásra, amit a választmányi jegyzőkönyv is „örök emlékezetül“ (!) feljegyzett, hogy a pesti „Nemzeti dalkör“ tagjai részt vettek a megnyitásnál és szabatos és ízléssel előadott dalokkal mulattatták a közönséget.

Augusztus 22-én királyné ő felsége is meglátogatta K o b u r g Clotild hercegnővel K ö n i g s e g g gr. főudvarmester kíséretében az állatkertet, s ott másfél órát töltve, különös megalégedésének adott kifejezést. A zsiráf kérdése-

ekkor került szóba és e beszélgetésnek az volt eredménye, hogy ő felsége egy zsiráfot ajándékozott az állatkertnek.

Ekkorra készült el a H i r s c h Jakab és fiai által emelt vidraház is, amiért a választmány H i r s c h Jakabnak és fiainak köszönetet szavazott és ezt „ ö r ö k e m l é k e z e t ü l ” jegyzőkönyvbe iktatta.

Ugyanekkor érkeztek meg Britt-Guineából a F i g y e l m e s s y ezredes által küldött ritka és becses állatok is.

Itt meg kell említenem azt, hogy augusztus hó 1-je óta már X a n t u s János elnök vette át ideiglenesen az állatkert igazgatását és a megnyitáznál már mint ideiglenes igazgató is szerepelt. Dr. F i t z i n g e r Lipótról ugyanis kisült, hogy még sem olyan tökéletes gyakorlati szakferfiú, mint a minőnek őt a választmány többsége gondolta. Számos gondatlansága, járatlansága, ferde s az állatkertnek kárt is okozott helytelen intézkedése és visszaélése miatt a választmány őt, jőlehet már a kineveztetését is közölte volt vele, elbocsátotta a társulat kötelékéből. X a n t u s János pedig mint ideiglenes igazgató egy hónapig oly szakavatottan és erélyesen intézte az állatkert ügyeit, hogy a választmány őt szeptember havában a rendes igazgatósággal kínálta meg. X a n t u s János azt el is fogadta.

X a n t u s Jánosban nem is csalódott a választmány; sőt épen az állatkertnek megmentőjét találta meg személyében. Az ő szakszerű és lekiismeretes munkásságának az eredménye volt az a minden tekintetben tökéletes jelentés és program is, melyet a végrehajtó bizottságnak 1866. évi január 6-án tartott ülésében előterjesztett.

Ebből a jelentésből megtudjuk, hogy a társulatnak alakulása óta 1866. évi december végéig 166 egyén ajándékozott 490 állatot; az állatkertben született 46 darab, vétetett készpénzen 251 állat. A társulatnak birtokában volt tehát összesen 787 állat. Ebből kiveszett 141 darab, eladatott készpénzen, vagy csere útján 48 darab. Az állatok létszáma volt tehát 1866. év végén 597 darab. Ezeknek középértéke volt a brüsszeli állatjegyzék szerint 9364 frt. Alakulása óta kiadott a társulat állatok vételére és szállítására 6790 frt 62 krt. A be-

vétel volt a kert megnyitásától 1866 december végéig 11,802 frt 24 kr. és 66,918 személy látogatta az állatkertet.

Ami az 1867. évi munka-tervet illeti, abban tekintettel volt a társulat pénzvizonyaira, s így csak azt javasolta, ami elkerülhetlenül szükséges. Nevezetesen, hogy tavaszig készíttessenek el a kert északkeleti részében a terv szerinti utak és a faiskola ültetvényei összekeverve ültetessenek el, úgy, amint a kész parkban elhelyeztetniük kell. A kertet átszelő árok szélesebbre idomíttassék, hogy benne a vízi madarak költhessenek, szaporaságukat felnövelhessék, s ezen működésük alatt is láthatók legyenek. A növények öntözhetősege egészen a juhakolig vízvezető csövek rakassanak le. Következnek azután a nyáron várható jövedelemből a kert északkeleti részének tökéletes parkozása, vízvezetékkel ellátása, a tervezett új tó elkészítése, új medve épület, s egy új gép és katlan beszerzése. Mindezt jórészt meg is valósította.

Eközben M a d e r s p a c h Livius könyvelő lemondott állásáról és helyébe előbb S i e b r e i c h József, majd C i m e g János alkalmaztatott ideiglenesen, aki augusztus hóban véglegesen is kineveztetett.

Január 20-án megérkezett a hellbrunni felosztott állatparkból ő felségének ajándéka, a három fehér szarvas. Márczius 22-én megérkeztek a brüsszeli állatkertből megrendelt tyúkfélék, két fehér róka és két fekete hattyú. Onnan meg tűzokok után tudakozódtak. Hat tűzokért felajánlottak egy Aristoteles-szarvast. Úgy látszik, nagy volt a kereslet akkor a tűzokok után; mert mint X a n t u s mondja, százat is ellehetett volna adni jó áron.

A választmány ápril 20-ki ülésében a közgyűlés napját 1862. május 12-ére tűzték ki és megint alapszabály módosítással foglalkoztak, miután előbb néhány belkezelési dolgot elintéztek.

A közgyűlést május 12-én X a n t u s János elnök-igazgató nyitotta meg, számot adván a társulat eddigi működéséről s megköszönvén az irányában tanúsított bizalmat, elnöki tisztéről lemondott. Helyét az elnöki székben K u b i n y i Ágoston foglalván el, a szokásos és kötelességszerűnek tartott

díszszónoklatok után felolvastatott az évi jelentés, melyből csak azt említtem meg, miután a többit már az előbbieken úgyis elmondtam, hogy 18 egyén volt az állatkertben alkalmazva évi 7192 forint fizetéssel. Módosították az alapszabályok. Azután következett a választás. Elnöknek megválasztott R o t t e n b i l l e r Lipót, alelnököknek: K u b i n y i Ágoston és dr. S z a b ó József s választmányban kisorsolás és lemondás folytán megüresedett 12 helyre megválasztottak: Z s i g m o n d y Vilmos, S z i t á n y i Izidor, B a t i z f a l v y Samu, H i r s c h Jakab, E g g e r Samu, dr. R ó z s a y József, G a r t n e r Antal, H a v a s Ignác, K a r l o v s z k y Zsigmond, G s c h w i n d t Mihály, R á t h Károly és C s é r y Lajos.

A május 28-iki választmányi ülésen pedig megválasztották a végrehajtó bizottságba F a u s e r Antal, G a r t n e r Antal, H i r s c h Jakab és H a v a s Ignác vál. tagokat. Ugyanezen az ülésen Á l d á s y József titkár leköszönvén, helyébe dr. K r i e s c h János választott meg, aki azonban már december 1-én szintén lemondott s ekkor a titkári teendőkkel ideiglenesen C i m e g János bízott meg. Elhatározta továbbá a választmány, hogy a koronázás alkalmára rendkívüli ünnepélyt rendez és megünnepli augusztus hónapban az állatkertnek egy éves fennállását is. Mind a két ünnepély mégis tartatott, még pedig szép sikerrel.

A június 25-ike választmányi ülésen a belügyminister levélben értesítette a társulatot, hogy ő felsége egy zsiráfot ajándékozott az állatkertnek. A választmány örömmel fogadván az ajándékot, egy zsiráfház építését határozta el. Ennek a tervét L o h r építész készítette el oly beosztással, hogy abba a strucczok és a többi forró égalji madarak is elhelyezhetők voltak, s felépítése 4206 forintba került volna. Mint-hogy ilyen összeg fölött a társulat nem rendelkezhetett, a választmány 50 darab 200 fortos részvény kibocsátását határozta el. Ebből mindjárt ott az ülésen maguk a választmányi tagok aláírtak 20 részvényt. A többi 30 darabnak az eladása már nehezebben sikerült.

Hogy az állatkert jövedelmét szaporítsa és jelesen hogy

a forró égövi állatok elhelyezésére szükséges épületet emel-
hessen, folyamodott a választmány egy állatsorsjáték enge-
délyezéséért. Ezt a pénzügyminister megengedte és mint a
számadási kimutatásokból látható, október hóban a sorsjáték
20,000 darab 10 kros jeggyel meg is történt s tiszta jöve-
delme 952 frt volt.

Általában a társulat pénzügyei nem voltak valami fénye-
sek. A pénztárban volt ugyan pénz, de nem nagyon sok, az
adósság pedig nagy volt; úgy, hogy az október 27-iki ülésen
a választmány 50 darab 5%-ot kamatozó 100 frtos kötvény
kibocsátását tervezte, amely kötvények a pénztár állásához
képest időnként fognának kisorsoltatni; valamint elrendelte a
hitelezők összehívását is. Ezt a végrehajtó bizottság teljesí-
tette és a november 24-iki választmányi ülésen dr. S z a b ó
József már jelentette, hogy a hitelezők egyelőre kivannak elé-
gítve kötvényekkel, a kiteleltetés költsége pedig a legszüksé-
gessbre szorítkozott. Az összes költség 1523 frt volt.

Még egy érdekes dolgot kell megemlítenem, ami 1867-
ben történt. X a n t u s János t. i. az október 18-iki választ-
mányi ülésen azt indítványozta, hogy már most tétessenek
lépések a városnál az állatkerti területnek a következő 30
évre való átengedése iránt, s ez esetben a társulat fizetne
bérlet fejéoen a városnak a másik 30 esztendőben 5o/o-ot az
évi tiszta jövedelemből. A választmány a kellő lépések meg-
tételével a végrehajtó bizottságot bízta meg; de bizony ezek
a kellő lépések más sürgősebb teendők miatt akkor el-
maradtak.

Szintén nevezetes és a társulatot nagyon érdeklő volt
X a n t u s Jánosnak egy másik javaslata is, amelyet az 1868.
évi január 15-iki választmányi ülésen terjesztett elő az állat-
kertben állami segélylyel felállítandó mesterséges minta-halte-
nyésztő intézet tárgyában, s amelynek megvalósítása azután
hosszú időn át foglalkoztatta a választmányt. A kormány
részletes tervet és költségvetést kért, amit a választmány már-
czius 22-iki üléséből fel is terjesztett a ministerelnöknek; fel-
kérvén egyúttal Deák Ferenczet is a pártfogásra. Közbe-
vetőleg legyen itt kiemelve, hogy Deák Ferencz az állat-

kertnek megnyitása óta majdnem mindennapos vendége volt s rendszeren a medveház előtt szokott üldögélni társaságával.

Ez itt említett ülésen mondott le R o t t e n b i l l e r Lipót az elnöki tisztéről elbetegedése miatt, aminek folytán a társulat ügyeit ideiglenesen K u b i n y i Ágoston alelnök és dr. S z a b ó József intézték, titkárnak pedig megválasztották S o m o g y i Rudolfot. Ápril hóban elkészült a medvebarlang, a zsiráfház, valamint parkírozva volt a kertnek északkeleti része is. Leérkeztek a jóváhagyott alapszabályok is.

Az 1868. évi május 24-én tartott közgyűlést K u b i n y i Ágoston alelnök nyitotta meg, vázolván a lefolyt év küzdelmeit s tekintettel arra, hogy a bevételek alig fedezhették a kiadásokat, kérte a közgyűlés tagjait, hogy részvényeik után 1867-re ne kívánjanak osztalékot. Ebbe a közgyűlés egyhangúlag belenyugodott. Mielőtt a napi rendre tértek volna, még azt a kérelmet is intézte K u b i n y i Ágoston a közgyűléshez, hogy jövőre mentsék fel őt elnöki tisztétől, mert rendkívüli elfoglaltsága és agg kora miatt nem tudná kellőleg képviselni a társulat érdekeit. A közgyűlés, sajnálattal ugyan, elfogadta a lemondást, de egyúttal megválasztotta őt a társulat örökös tiszteletbeli elnökévé.

A felolvasott jelentés szerint 1867-ben bevétel volt 22,333 forint 71 krajczár, kiadás 22,883 forint 71 krajczár. Ebből fedezetlen maradt mintegy 550 forint. A társulat vagyonának az értéke volt beruházásokban és követelésekben 108,136 forint. Minthogy pedig a részvények eladásából a tervezett 150,000 forint helyett csak 89,250 forint folyt be, a mutatkozó hiány 18,886 forint volt. Ez az adósság az építkezésekből származott, szerepelve ezek közt maga a zsiráfház 6920 forintnyi tétellel. Az állatkertet látogatók száma 1867. év végéig volt 104,495 személy. Ámbár csak nem rég érkeztek le a megerősített alapszabályok, most megint változtatott rajtuk a közgyűlés az alelnökökre és választmányra vonatkozó szakaszaiban.

Letelven az alapszabályokban előírt 3 esztendő, a tisztikar és választmány is új választás alá került a következő eredménnyel: Elnök: Dr. S z a b ó József, alelnökök: G s c h w i n d t Mihály, F u c h s Gusztáv és K a r l o v s z-

k y Zsigmond. Titkár: S o m o g y i Rudolf. Választmányi tagok: B a t i z f a l v y Soma, B e l i c z a y Imre, C s é r y Lajos, C z a n y u g a József, E g g e r Samu, G a r t n e r Antal, H a v a s Ignác, M a n n o István, dr. R ó z s a y József, V e t s e y Sándor, Z s i g m o n d y Vilmos, Ney Ferenez, F r i v a l d s z k y Imre, K r i e s c h János, F a u s e r Antal, P r e u s z n e r József, dr. R ó m e r Flóris, S z t u p a György, M e d e c z József, R e i l l e r Ferenez, G e l l é r i S z a b ó János, R u d n y á n s z k y Béla, gr. S z é c h e n y i Ödön, K u n i g József, gr. Z i c h y Jenő, T a v a s z y András, F u c h s Ignác, S z t a n k ó Soma, Kern Gusztáv és gr. S z é c h e n y i Béla. Választmányi pótagok: Z á d o r Gyula, dr. M a r g ó Tivadar és R á t h Károly. Számvizsgálók: H i r s c h Manó, C s e r h a l m a y Ferenez és H a l b a u e r Nándor.

Három különösen kiváló férfiúnak a neve ötlük itt szemünkbe a választmányi és számvizsgáló tagok sorából, akiket ma is szerencsénk van társulatunk körében üdvözölhetni. Ezeknek egyike dr. B a t i z f a l v y Samu, aki a társulat megalakulásától kezdve a legkésőbbi időkig tagja volt a választmánynak, míg utóbb aggkora miatt erről a tisztéről le nem mondott; de azóta is, mint egyszerű társulati tag élénken érdeklődő látogatója maradt az állatkertnek, s a közgyűléseken mindig részt szokott venni. A másika jelenlegi tiszteletbeli elnökünk, G e l l é r i S z a b ó János, aki mint régebb idő óta részvényes ekkor kezdett tettelesen részt venni az állatkert igazgatásában. A harmadik H i r s c h Manó, aki mint számvizsgáló szintén ekkor lépett a cselekvés terére állatkertünk érdekében, s akinek már atyja is, H i r s c h Jakab elejétől kezdve buzgó tagja, sok ideig pénztárnoka volt a társaságnak. Ők keresztül küzdöttek az állatkertnek minden időszakát, s az ő fáradhatatlan tevékenységüknek és csüggedetlen kitartásuknak is részük van abban, hogy az állatkert ma is fentáll.

A május 29-iki választmányi ülésen megválasztották a végrehajtó bizottságba F u c h s Gusztáv, G e l l é r i S z a b ó János, F a u s e r Antal, M a n n ó István és S z t a n k ó

Soma urakat. Egyszersmind utasításul adatott nekik, hogy terjeszsenek elő véleményes jelentést arról, miként lehelne leg hamarabb szabadulni az adósságoktól; váljon megengedhetők-e a kertben netalán szükséges építkezések és milyen mérvben, s hogy miként lehetne a társulat jövedelmét szaporítani és szabályozni.

Ez évnek nyarán nagy csapás érte állatkertünket. Egy egész Európán keresztül száguldott járvány ugyanis majdnem mind elpusztította az állatkerti tó vízi szárnyasait, úgy, hogy több esztendő telt el, míg a járvány okozta pusztítást helyre lehetett hozni.

A szükség már nagyon kezdett mutatkozni. Lohr Antal építész 2800 forint követeléséből legalább a felének kiegyenlítését sürgősen kérte, mert neki is szüksége volt pénzre. A pénztárban pedig nem volt ennyi pénz. Tehát F a u s e r Antal és F u e h s Gusztáv 500—500 forintot, dr. S z a b ó József 200 forintot ajánlottak fel, hogy Lohr építész részben kielégíthessék. Folyamodott a választmány állami segélyért is a kormányhoz; azonban sikertelenül. Ezt a kérésüket több éven át megismételték; de mindig hiába. Osztalékra alakult részvénytársaságot már elvből sem segélyezhetett az állam. A jövedelem szaporítására minden eszközt megragadtak. így elhatározta a választmány, hogy miután a tavali állatsorsjáték sikerrel járt, ez évben is rendez egyet szeptember hóban; azonkívül egy nagyobb sorsjátékot értékpapírokból a jövő 1869. évben. Ez utóbbi nagyot lendített volna a társaság-pénzügyeink; de a pénzügyminister azt, mint törvényekbe ütközőt, nem engedélyezte. Nyári tánczestélyeket is tartottak. Valami B r a t z Katalin nevű kötél-tánczosnő is rendezett a kertben mutatványokat. Mindebből begyűlt vagy 2000 forint; de elnyelték azt a folyó szükségletek. Megkísérlették az élelmi szereknek házilag való beszerzését, ami tetemes megtakarítással kecsegtetett. Ennek a keresztül vitele az eszmét megpendítő C i m e g János pénztárnokra bízott, járván neki bizonyos százalék a megtakarításból. Ez azonban inkább C i m e g Jánosnak vált a hasznára, mint az állatkertnek. Nem-sokára meg is látszott az állatokon ez a takarékoság.

Nagyon leleményes ember lehetett ez a C i m e g János. Értett mindenhez és mindenütt tudta magát értékesíteni. Egyesítette személyében a pénztárnoki és könyvelői állásokat. Ha kellett, végezte a titkári teendőket is. Ha szükség volt bármily, még ha szakbeli dolognak is a sürgős elintézésére, mindjárt előállt ő és sok minden egyébnél is ott volt; amint ezt majd később iátni fogjuk.

Egy kellemetlen affaire-ja is volt a választmánynak a Pester Lloyd-dal azon incidensből, hogy az állatkertben augusztus hóban világra jött kis zsiráf november hóban kimúlt és a P. L.-ban erre egy névtelen cikk azt állította hogy azt a kis zsiráfot leszúrták és a többi állatoknak eledeül odaadták, mielőtt még orvosilag kezeltetett volna. A választmány czáfolatot küldött a nevezett lapnak; de ez nem közölte a cikket, csak megemlítette. A választmány tehát elhatározta, hogy újra felkéri a P. L.-ot a czáfolatnak egész terjedelmében közlésére, ha pedig vonakodnék ezt teljesíteni, sajtópert indít ellene.

E névtelen cikknek a háta mögött is sokan Cimeget sejtették; mert sok sok borsot tört úgy az igazgatónak, mint a titkárnak az orra alá, hogy kizavarja őket az állatkertből. Úgy, hogy X a n t u s János a sok kellemetlenség elől menekülő, készséggel ragadta meg az alkalmat, midőn a kormány őt a keletázsiai expedícióban való részvételtre felszólította és november 9-én kelt levelében lemondott igazgatói állásáról, okül hozván fel a többek közt azt is, hogy „intézkedései mellőztetnek vagy ellenkezőkkel pótolattak,“ hogy „az állatok hiányosan tápláltak, s így az állat létszám folyvást apadt, a kert tisztasága és a csalitoknak mellőzhetlen felásása mellőztetik.“ stb.

Felolvastatván e levél az ülésben, a választmány — így szól a határozat — sajnálattal hallotta Xantus Jánosnak, az állatkert kezdeményezőjének és mondhatni megteremtőjének lemondását és csakis a megváltozhatatlan elhatározásnak engedve, fogadta el a lemondást. De felkérte, hogy ideiglenesen, míg el nem utazik, vezesse az igazgatást.

De C i m e g János úrnak, úgy látszik, ez nem volt

ínyére. Mert X a n t u s János már november 21-én levelet irt a végrehajtó bizottságnak, amelyben C i m e g János pénztárnok urat vádolja, hogy az ő hatáskörébe beleavatkozik és határozottan kérte rögtöni felmentését. Ez ellen nem lehetett mit tenni. A válaszmány a kertnek hivatalos átvétele után megadta a felmentést és az állatkertnek technikai vezetését ideiglenesen Cimeg Jánosra bízta, mint aki arra készséggel vállalkozott.

Azt gondolhatnánk, hogy C i m e g ú r elérvén a céljat, most már megnyugszik. Ő azonban üzletember létére számított az állatkertnek rossz pénzügyi helyzetére és a válaszmánynak e miatt való zavarára. Az 1869. évi január 19-iki válaszmányi ülés jegyzőkönyvben egyszerre csak azt találjuk, hogy C i m e g ú r egy formális ajánlatot tett az állatkertnek hosszabb időre terjedő bérbe vételére. A válaszmány nem idegenkedett az eszmétől, s az ajánlatot javaslat-tétel végett kiadta a végrehajtó bizottságnak, mely január 20-én egy szerződési tervezetet elő is terjesztett. Hosszas tanácskozás után azonban a válaszmány újabb és bővebb megvitátásra utasította a végrehajtó bizottságot, a melyet kebelé-hői és a részvényesek közül több taggal egészített ki. Február 5-én a végrehajtó bizottság már azt jelentette a válaszmánynak, hogy a kertnek hosszabb időre való bérbeadását a szerződési tervezet alapján nem tartja elfogadhatónak, ha csak Cimeg ú r oly bérösszeget nem fizet, amelyből az állatkert adósságai törleszthetnének és a társulat a netaláni nyereségben osztoznék; de ekkor is csak egy évre adná bérbe, még pedig azon feltétellel, hogy ha a társulat bárhonnán segílyt kapna, Cimeg ú r az év (már t. i. 1869.) letelte után köteles a kert kezelését visszabocsátani a válaszmánynak. Cimeg ú r ezt nem fogadta el; hanem egy közvetítő ajánlatot tett, melvet azonban a válaszmány, mint ép oly terhelőt egyszeren félretett.

Nevezetes, hogy amint híre terjedt X a n t u s János távozásának, F i t z i n g e r Lipót ú r megint előállt és ajánlta magát igazgatónak. Folyamodott az igazgatói állásért még B á t o r y Nándor, azután főállatornek ajánlkozott valami

V i d e r o ú r, egyszersmind pedig Keán urat igazgatónak ajánlotta. F i t z i n g e r nem sokára ezután kártérítés címén beperelte a társulatot és az első bíróság mégis ítelt neki 2000 frtot; amit azonban a kir. tábla 500 frtra szálított le.

A növény honosítás eszméje is ekkortájban merült fel, midőn M a r k Ferencz, volt udvari kertész egy növény honosító intézet felállítására vonatkozó tervet nyújtott be a választmánynak, s ezen intézet vezetésére minden díj nélkül ugyanő ajánkozott. A javaslatot elvileg elfogadta a választmány s a végrehajtó bizottságot részletes jelentés tételre és terv kidolgozására utasította.

Nagy gondot okozott azonban a választmánynak mindez idő alatt is a mintegy 19,000 frtra rúgó adósság, mely mindinkább súlyosabban nehezedett a társulatra. Sokszor tanácskozott e fölött a választmány, meghányta-vetette a kérdésnek mindenféle oldalát. Hiszen, mint láttuk, a bérbeadás eszméjétől sem idegenkedett, csakhogy megszabadulhasson a szorongató adósságoktól, amelyeknek fizetési határideje már ijesztő gyorsasággal közeledett. Végre is visszatért régi eszméjéhez, amit már eredetileg is tervezett és csakugyan egyedüli megoldási módnak mutatkozott, hogy egy 20,000 frtos 6%-ot kamatozó kölcsönt vesz fel elsőbbségi kötvényekre. Az előmunkálatokat ez irányban meg is tette, hogy a végrehajtásra kész javaslattal léphessen a jövő közgyűlés elé.

A kedvezőtlen pénzügyi viszonyok okából volt kénytelen mellőzni ez időtájt a választmány X a n t u s Jánosnak Singaporeból kelt levelében foglalt azt a felhívását, mely szerint ott 400 dollárért négy fiatal tapírt és két óriási tigrist szerezhetne meg az állatkertnek.

Midőn X a n t u s János az igazgatástól megvált, a választmány a belső szervezet czélszerű szabályozásáról is komolyan kezdett gondolkodni és dr. S z a b ó József indítványára az állatkert igazgatását ketté választotta, u. m. a tudományos vezetésre és a gyakorlati vezetésre. Amannak az élén állt a tudományos igazgató 400 frt tiszteletdíjjal. A gyakorlati igazgatónak kötelessége volt az állatkertben a társulatot képvisel-

selni, a Választmány határozatait végrehajtani, a levelezést, pénztárt és az üzleti könyveket vezetni, feladata volt a tápszerek bevásárlása, az állatokra való felügyelet stb. Évi fizetése 1200 ft. Segíti őt teendőiben a számvevő, akinek évi fizetése 800 ft.

Az 1869 évi május 2-án megtartott közgyűlésen dr. Szabó József elnök már élénken hangoztatta megnyitó beszédében a növény honosítás fontosságát, hogy már is alakulóban van egy társulat, amely az állatkerti társasággal szándékozik egyesülni. Dr. Szabó József szerint ez egyesülés a legbiztosabb záloga volna mind a két társulat sikerének. A növényhonosítás már kezdetben célja volt a társulatnak; de az alapszabályokban ezt azért nem mondták ki, nehogy az legyen a látszata, hogy a társulat sokat akar markolni. (Szó szerint.) Az évi jelentés is hangsúlyozta, hogy a társulat fő-céljainak egyike a hasznos állatok és növények honosítása és ez utóbbira vonatkozólag kész tervezetet terjesztett elő. Ezt a közgyűlés elvben el is fogadta.

A jelentés még felsorolja, hogy az állatkertet 1868 végéig 83,886 személy látogatta. Ez a későbbi évek forgalmát tekintve, bizony elég szép eredmény; de a választmány akkor keveselte. Ennek okát a jelentés a rász közlekedést viszonyokban és a vendéglő bérlőivel való folytonos kellemetlenségekben találta, akik többször váltakoztak. Érdekes itt megemlíteni, hogy az előbbi vendéglőbérlők csak évi 150 forintot fizettek és sorba buktak; míg később Vampetics e bérlet mellett szép vagyont is szerzett.

Az állatok száma volt december végéig 838 db 14,2 14 ft értékben. De kevés nagyobb állat volt. Az ajándékozók között első helyen áll ő felsége, a ki egy bölénybikát küldött az állatkertnek, továbbá dr. Batifalvy Samu két flamingóval. A személyzet évi fizetése az új szervezések szerint 120 ft volt. Az 1868. évi pénzforgalom zárata 107 ft tiszta jövedelmet mutatott. Az első tiszta jövedelem! A közgyűlés egyhangú határozata szerint ez az összeg az 1869: évi számlára íratott s az 1867 és 1868. évre szóló osztalékszelvények leirattak és semmiseknek nyilvánítottak.

Ezután következett az elsőbbségi kötvényekre felveendő 20,000 frtos kölcsön ügyének tárgyalása. A jelentés erről azt mondja: „Igaz, hogy ezzel a műtettel a társulat adóságot adósággal cserél föl; de ez nem lesz olyan terhes, és nem akadályozza az állatkert további fejlődését.“ A kölcsön pénzügyi oldalának részletes megvitatása után a közgyűlés e tervezetet egyértelműleg elfogadta.

Az elsőbbségi kötvényekről szóló rendelkezéseket most már bele kellett iktatni az alapszabályokba s így most, — rövid idő alatt — már vagy negyedszer módosították azokat. A megerősítés sűrű utánjárás folytán csakhamar leérkezett és a kölcsön foganatosítása megkezdethetett. A kötvényekből azon év folyamán elkelt 52 darab, elhelyezetlenül maradt 48 darab.

A közgyűlést követő május 11-ki vál. ülésen a választmány K r i e s c h Jánost kínálta meg a tudományos igazgatói állással, a ki ezt elfogadta azzal a feltétellel, hogy a két igazgató teendői szigorúan körvonaloztassanak. Ez mégis történt az ügyrendben; de már június 4-én azt jelentette K r i e s c h János, hogy az állatok étlapjában általa megjelölt táplálék nem szolgáltatik ki oly módon és mértékben, amint azt ő az állatokra nézve szükségesnek tartja. K a r l o v s z k y Zsigmond alelnök, pedig azt jelentette be, hogy C i m e g János 1500 frt után számolja és könyveli el havi járandóságát; holott a közgyűlés csak 1200 frtban állapította meg az ő igazgatói fizetését. Ugyanezt panaszolta H e g y e s s y Kálmán választmányi tag is, mint helyettes elnök évnegyedes jelentésében és azt is panaszolta, hogy C i m e g igazgató nem akarta teljesíteni az ő rendelkezéseit, a melyeket mint helyettes elnök a választmány határozatai értelmében tett.

A választmány tehát utasította az igazgatópénztárnokot, hogy jövőre, 1200 frt után számolja el a fizetését; a helyettes elnöknek rendelkezéseit, pedig, mint a választmány határozataiból kifolyókat, szigorú kötelességének tartsa végrehajtani.

C i m e g úr azonban nem törődött sem az elnökkel, sem a választmánnyal, folytatta ezután is a maga dolgait kénye-kedve szerint. Összeveszett S o m o g y i Rudolf titkár-

cal, szembeszállt K r i e s c h János tudományos igazgatóval, akik ennek következtében mindketten lemondtak állásukról. De midőn a S o m o g y i Rudolfal folytatott hírlapi vitába a választmányt is belekeverte, sőt azt közlelről érintette, ezt már a választmány is végre megsokalta. Vizsgálatot rendelt el ellene s ennek alapján C i m e g János igazgató-pénztárnokot október 20-án fölmentette állásától és helyébe kinevezte igazgatónak H e g y e s s y Kálmán vál. tagot és földbirtokost.

Ez a huza-vona és vizsálkodás azonban oly visszahattással volt a választmányra, hogy tagjai közül többen lemondani készültek; sőt K a r l o v s z k y Zsigmond, a társulatnak régi buzgó tagja, F u c h s Gusztáv és G s c h w i n d t Mihály az alelnökségről le is köszöntek, nyíltan kifejezett okul elfoglaltságukat hozván fel.

A november 27-ki választmányi ülésen egy ismerős névvel találkozunk. Ekkor ajánlotta ugyanis H e g y e s s y Kálmán igazgató a lemondott S o m o g y i Rudolf helyébe titkárul dr. M i l a s s i n Vilmost, mint részvényes tagot, azzal a hozzáadással, hogy más részvénytársulatok példájára egyszersmind társulati ügyvéddé is választassák. A választmány egyhangúlag hozott határozatában kimondta, hogy dr. Milass i n Vilmos ügyvéd és fiatal író a titkár-ügyvédi állás elfogadására felkéressék, egyszersmind dr. R ó m e r Flóris indítványára évi 300 frt tiszteletdíjat is megszavazott neki. Dr. M i l a s s i n Vilmos a titkár-ügyvédi állást elfogadta; a tiszteletdíjról azonban a társulat pénzügyi viszonyaira való tekintettel lemondott.

Ugyanezen ülésen a kertátvételi és átadási jegyzőkönyvről lévén szó, H e g y e s s y Kálmán igazgató kijelentette, hogy az átvétel csupán a meglevő, pénzkészletre, néhány részvényre és az irodában talált apróságokra szorítkozott; míg ellenben az állatokról, kerti tárgyakról stb. semmi összeírás, vagy leltár nem találtatván, az átadás csak. névlegesen történhetett. Mindezeknek rendbehozása utólagosan, fog történi. Valamint a külföldi állatkertekkel, való viszonytól; sem vezetettvén jegyzőkönyv, a netaláni tartozás vagy követelés a meglevő levelekből puhatolandó ki.“

Körülbelül ugyanezt jelentette R o k o n s t e i n Zsigmondnak, a H i r s c h Jakab által ajánlott számvizsgálónak a levele is, mely szerint a pénztári könyvet kivéve, minden könyvet a legnagyobb rendtelenségben talált. Így pl. a főkönyvbe 1869 április 1-től fogva misem jegyeztetett be, a részvénykönyv, az állatvételi- és eladási-könyv X a n t u s János eltávoztása óta nem vezetett

Sőt az új igazgatónak 1870. évi január havi jelentéséből az is kitűnt, hogy a X a n t u s János által átadott 858 darab állatból 1869 november haváig csak 599 állat volt meg, tehát 239 darab hiányzott. Hogy hová lett, nem tudni. A X a n t u s Jánostól átadott 858 darab állat 1869 februártól kezdve április hónap végéig az étlapokba sohasem vezetett be. Csak május hónapban jegyeztetett be egyszerre 750 állat, majd acután 678 darab állat, s ez így maradt egészen december végéig, az élelmiszerek is ugyanazon mennyiségben szolgáltatott ki; holott a részletes számbavétel után kisült, hogy nem 678, hanem csak 599 darab állat van. Kiderült, hogy csupán a gabnaneműekben havonként 14 pozsonyi mérőnél több szolgáltatott ki, mint a mire tulajdonképpen szükség volt. Ez adja okát a szolgálati személyzet fegyelmezetlenségének is, s hogy a legnagyobb gyanúval terhelt egyénnek a kezére bízta C i n a e g az állatkerti osztályoknak csaknem a felét.

Képzeltető, hogy mily felháborodást keltett mindez a választmány kebelében. Csak fokozta ezt C i m e g nek a levele, a melyben az állatkertben töltött hivataloskodásáról bizonyítványt kért. A választmány ki is adta neki a bizonyítványt egyszerűen arról, hogy C i m e g János úr az állatkert szolgálatában állt ettől-eddig. C i m e g erre 400 forint állítólagos követelése erejéig pert indított a társulat ellen; amit azonban az első fokon elvesztett. Ekkor könyörgésre fordította a dolgot; egyezkedni akart, hogy megelegszik 200 forinttal és nem fellebbez. De bizony a választmány röviden elutasította.

1870 január hónapban nagy veszedelem is fenyegette az állatkertet, midőn a zsiráf-ház kigyulladt. A tűz azonban gyorsan eloltatott, a zsiráfnak nem történt semmi baja és ideiglenesen a teveházban helyeztetett el.

Megemlíthető még K o r n b e r g e r Mihály pesti polgárnak nagylelkű ajánlata, amely szerint élete fogytáig ingyen ellátja az állatkertet lóhússal; amiről H e g y e s s y Kálmán igazgató szerződést is kötött vele 2000 frt kötbér mellett. A jövedelem szaporítására szolgált C a s a n o v a Fanni állatszelistával kötött azon szerződés is, hogy állatait nappal az állalkertben közszemlére kiteszi, estenként pedig ugyancsak az állatkertben építendő színpadon nyilvános előadásokat tart s az összes bevételnek fele az állatkertet illeti.

Az 1870. évi közgyűlés, eltérőleg az eddigi szokástól, az állatkerti vendéglőben tartatott meg június 12-én, amelyen a nagy számmal megjelent részvényesek között ott látjuk dr. B a l o g h Sándor jelenlegi igen tisztelt elnökünket is. A közgyűlésen történekről nincs valami különös említésre való. A jelentés felolvasása után, amelyben felsoroltakat fentebb már ismertettem, a felmentvény megadatott és kiegészített a választmány, amelynek névsora a következő:

Elnök: dr. S z a b ó József, alelnök: B u s b a c h Péter, titkár: dr. M i l a s s i n Vilmos. Választmányi tagok: C z a n y u g a József, E g g e r Samu, F r i v a l d s z k y . János, B a t i z f a l v y Samu, F a u s e r Antal, G a r t n e r Antal, G s c h w i n d t Mihály, H i r s c h Jakab, K u n i g József, N a s z 11 Mór, Ney Ferencz, R e i 11 e r Ferencz, R u d n y á n s z k y Béla, R ó m e r Flóris, G e l l é r i S z a b ó János, S z t u p a György, T a v a s z y Antal, S z o n t a g h Kálmán, Z á d o r Gyula. Póttagok: F r i e b e i s z Ferencz, F e k e t e József, M a r g ó Tivadar, S e b ő k Imre, V e t 3 e y Sándor. Számvizsgálók: C s e r h a l m a y Ferencz, H a j b a u e r Nándor, H i r s c h Manó.

Ez évben még más szerencsétlenség is történt az állatkertben. A medve őre tisztogatás közben elfeledte bezárni a medve-odú ajtaját; a medve reárohant és marczangolni kezdte. A másik állatőr vasdoronggal igyekezett társáról a medvét elzavarni s miután ez nem sikerült, lelőtte a medvét.

A választmány 1870 és 1871. évi munkálkodását is, mint kezdet óta mindig, különösen a társulat pénzügyeinek rendezésére fordította. Hiszen már annyira jutott, hogy a

pesti állatkertnek nem volt hitele a külföldi állatkerteknél, s ezek az állatszállításokat megtagadták. És jellemző, hogy a választmány ezt csak akkor tudta meg, mikor az új igazgató az állatkert ügyeit rendezni kezdte.

Keresztül vitte a választmány a konverziót. Igaz, hogy ez csak részben sikerült; mert az elsőbbségi kötvényekből 1871. évi május haváig csak 69 darabot tudott elhelyezni. De ezzel is elérte azt, hogy a régi nagyon is súlyos és sürgős adósságokat törlesztette. A kötvények elhelyezésével pedig oly szerencsés volt, hogy azok a részvényesek kezei közé jutottak; tehát a társulat, úgy szólván, maga magának volt az adósa.

Az ekként befolyt pénznek az adósságok törlesztése után megmaradt részét és a belépti jegyek jövedelmét a választmány beruházásokra, a park díszes berendezésére és állatok bevásárlására fordította. Az állatok száma 1870-ben 603 darab volt 13,485 fit becsértéssel, míg 1869. év végével 585 darab volt. A kertet látogatók száma csak kevéssel szaporodott. 1869-ben 76,700 volt azok száma; — 1870-ben 78,592. Ennek okát ismét a vendéglősökkel való nyomorokban és a még mindig rossz közlekedési viszonyokban vélte rejleni a választmány.

Majdnem minden esztendőben kérte egypárszor a választmány a rendőrfőkapitányságot a közlekedés javítására; de mindannyiszor rideg elutasítás volt a válasz.

Az eladott részvények száma volt 200 fritos egész részvény 285 darab és 671 darab negyed részvény. Az ezekért begyűlt összeg 92,550 fit az állatkert beruházásaira fordítottatott.

Az 1871. évi május 7-iki közgyűlésen a választmány határozott indítvánnyal lépett elő a növényhonosítás tekintetében, aminek már az 1869. évi közgyűlés is kifejezést adott volt. Ezt az indítványt a közgyűlés egyhangúlag elfogadta és kimondta, hogy az állatkerti társulat a növényhonosítás terére lép s erre a célra növényeket honosít-tenyészt és ezeket épügy adás-vevés tárgyává teszi, mint az állatokat. Egyúttal utasította a választmányt, hogy a kivitelre nézve készítsen tervet és a főváros hatóságával lépjen érintkezésbe.

E közgyűlésen dr. Szabó József a keletázsiai expedícióból visszatért Xantus Jánosnak engedte át az elnöki széket, akit elnöknek mégis választott a közgyűlés, alelnöknek pedig Gelléri Szabó Jánost, ügyvéd-titkárnak dr. Milassin Vilmost. A választmányi tagok számát az új alapszabályokhoz képest 20 tagban állapította meg, s ehhez képest alakította meg azt a következő társulati tagoknak megválasztásával:

Batizfalvy Samu, Czanyuga József, Fausser Antal, Hirsch Jakab, dr. Eisen Ede, Kürck Antal, Fekete József, Egger Samu, Frivaldszky János, Gschwindt Mihály, Nasztl Mór, Ney Ferencz, Reitter Ferencz, dr. Romer Flóris, dr. Szabó József, Szupa György, Tavasz Endre, Gartner Antal, Sebők Imre, Zádor Gyula; póttagok lettek; Szontagh Kálmán, Rudnyánszky Béla, Friebeisz Ferencz. Számvizsgálókká megválasztottak: Vaszi Lievicz Vazul, Kunig József és Hirsch Manó.

Megemlítendőek ez időből az állatkerti üveg pavillonban hetenként tan ott zártkörű bálók, melyeken a főváros sok előkelő családja vett rendszeren részt.

Gyönyörű baráti kör jött itt éveken át hetenként össze s a közös víg vacsora is bensőbbé tette a tagok érintkezését, barátságát.

Bármennyire javulásnak indultak is az állatkerti állapotok, tiszta jövedelem még sem volt, amiből osztalékot lehetett volna fizetni a részvények után. A közgyűlés tehát az 1871-iki szelvényeket szintén érvényteleneknek és semmiseknek jelentette ki. Az igazgató pedig a téli időre kénytelen volt a választmány engedelmével az oroszán-alapra magán úton összegyűjtött 1874 frt 50 krt igénybe venni.

A minta-haltenyésztő dolga még 1871-ben is függőben volt. A választmány ebbeli fáradozásainak ha más nem is, de az az eredménye megvolt, hogy a kormány már az 1869. állami költségvetésbe 20,000 frtot vett fel haltenyésztés címen. Ez összegből két haltenyésztő intézetet szándékozott az országban felállítani. Az egyiket Pesten. A pályázatot erre

ki is hirdette, de eredménytelenül. Ekkor az állatkerti választmányynyal bocsátkozott tárgyalásba, hogy a társulatnak 10,000 frtot ad a mesterséges minta-haltenyészítő létesítésére, ha biztosítékot kap az iránt, hogy a haltenyészítő intézet az állatkerti társulat netáni megszűnése után is fenmarad. A választmány tehát közbenjárt a városnál, hogy az állatkertben felállítandó minta-haltenyészítő részére a megkívántató telket az állatkerti társulat esetleges megszűnése után is biztosítsa. A főváros ezt megtette s az erről szóló hivatalos nyilatkozatot a választmány a kormányhoz fölterjesztette.

Ez állapotban találta Xantus János a haltenyészítő ügyét, midőn a keletázsiai expeditióról visszatért. A november 10-ki választmányi ülésen a földmivelés-ipar és kereskedelmi miniszter már felszólította a társulatot a szerződés aláírására. A választmány ennek teljesítésére Xantus János elnököt hatalmazta fel, aki azt ezután alá is írta. De az eredmény még mindig késett.

Ugyancsak a november 10-ki ülésen választották meg Sz t u p a György indítványára az alapszabályok értelmében az öt tagú végrehajtó bizottságot Gelléri Szabó János alelnök elnöklete alatt Sz t u p a György, Czanyuga József, Hirsch Jakab és dr. Eisen Ede személyében.

Mint érdekes tünetet annak igazolására, hogy a lassú fejlődés daczára is bíztak az állatkert jövőjében, fel kell említenem, hogy Lenhardt Ede színházi ügynök 10,000 frtot ajánlott az állatkertnek a belépti díjakból 1872-ben várható jövedelméért.

Ugyancsak az állatkert jövedelmeit volt hivatva szaporítani Merkel és Manley ajánlata is az állatkertben tartandó művészi előadások tárgyában.

Igaz, hogy az 1871/72-ki kitelelésre már nem kellett kölcsönt igénybe venni, kitelt az a jövedelemből; de még mindig bizonytalan volt a jövő. A körülbelül 14,000 frtra rügő évi bevételből az állatkert egy pár évig még eltengődhetett volna, míg az állatok ki nem pusztulnak és az épületek végkép el nem rongálódnak, de azután mégis bukás lett volna a vége. A pénzerő elégtelensége miatt tehát más alapról kellett gondoskodni, hogy az állatkert nemcsak fentartható, de fejleszthető is legyen.

Ez volt a célja a dr. Szabó József által az 1871. évi december 3-ki választmányi ülésen előterjesztett indítványnak is, melynek értelmében az állatkertet részvényesek helyett évenként fizető tagok vegyék a kezelésükbe s ebből a célból a pesti állatkerti részvénytársulat alakuljon át állat- és növény honosító társasággá. Az ebből várható jövedelmet évenként legalább is 10,000 forintban vélte előirányozhatónak.

Ezt az indítványát dr. Szabó József a december 22-ki ülésen részletesen is megindokolta; előterjesztett egy kidolgozott tervezetet is, amelyet a választmány lelkesedéssel tett magáévá, s rendkívüli közgyűlést hívott össze 1872. jan. 26-ra, amely azonban, mert szabályellenesen történt az összehívás, február 4-én tartatott meg.

A rendkívüli közgyűlés szintén örömmel fogadta az indítványt, egyhangúlag kimondta az átalakulást, tárgyalta az e célból újonnan átdolgozott alapszabályokat s azokat megerősítés végett a kormányhoz felterjesztette; a megalakulást pedig az évi rendes közgyűlésre halasztotta, az alapelvek, amelyekre dr. Szabó József az új társaság életrevalóságát alapította, le vannak fektetve a jelenleg is érvényben levő alapszabályokban s így azokat felesleges ismertetnem.

Hegyesy Kálmán, a buzgó igazgató még a múlt 1871. évi július 8-án kérte magát felmentetni az igazgatói állás alul, miután, a mire vállalkozott, az állatkert ügyeit már teljesen rendezte és most birtokára akar vissza vonulni és gazdálkodni. E kérelmét 1872. évi márczius havában ismételte és a választmány azt sajnálattal és elismerésének jegyzőkönyvi megörökítése mellett teljesítette. Egyúttal pályázatot hirdetett az igazgatói állásra. A kitűzött határidőre 10 pályázat érkezett be s a választás 1872. évi május 6-ki ülésen titkos szavazással megtörténvén, egyértelműleg B e r e c z Antal választatott meg igazgatónak.

Itt kötelességet mulasztanék, ha meg nem emlékezném a társulatnak egy régi hű tisztviselőjéről, néhai B a r t o s Istvánról, aki Cimeg, Nimmerfoll és Balogh Rezső (Blaháné mostoha atyja) után 1872-ben állt mint könyvelő a társulat szolgálatába és 27 éven át becsületesen, kitartó munkássággal és pontossággal teljesítette kötelességét egészen

1899. évben történt haláláig. A választmány el is ismerte az elhunynak érdemeit, részvétét jegyzőkönyvileg kifejezte és mint családtagot a társulat költségén temettette el.

1872. évi június 26-án már leérkeztek a jóváhagyott alapszabályok.

Az évi rendes közgyűlés 1872. július 7-én már mint az „állat- és növény honosító társaság“ közgyűlése jött össze; kimondta a társaság megalakulását s egyszersmind megbízta a választmányt, hogy a jövő év január hónapjában megtartandó rendkívüli közgyűlésig folytassa működését és már az új alapszabályok szerint járjon el.

A következő választmányi ülésen B e r e c z Antal igazgató, miután az új alapszabályok értelmében hivatalos közlönyre is van szükség, felajánlotta ilyen hivatalos közlönyül az általa szerkesztett „T e r m é s z e t“ című lapot. A választmány az ajánlatot elfogadta s a lap „Természet, az állat- és növényhonosító társulat hivatalos közlönye“ czímen minden tagnak meg volt küldendő. Ugyanekkor szóba került a C a s a n o v a asszony állatseregletének a megvétele is. A választmány az alkudozásokkal az igazgatót bízta meg, a végleges döntést a jövő közgyűlésnek tartva fenn.

Elkövetkezvén az 1873. év, a múlt évi alakuló közgyűlés határozata értelmében január 6-án megtartatott a tisztválasztó rendkívüli közgyűlés, a melyen G e l l é r i S z a b ó János elnökölt. X a n t u s János más közérdekű nagy elfoglaltsága miatt jövőre is fölmentetni kérte magát az elnöki tisztség alul.

A választmány nevében az elmúlt félévről M i l a s s i n Vilmos titkár terjesztette elő titkári jelentését, melyben kiemeli, hogy a választmány megbízatásához híven a társulat vagyoniát nemcsak hogy fentartotta, hanem tetemes beruházásokkal még növelte is, továbbá belátván azt, hogy állandó vonzerőt csak nagyobb állatokkal lehet elérni, e végből alkudozásba bocsátkozott C a s a n o v a Fanni asszonynyal, aki oroszlanait kedvező áron: 5000 frtért késznek nyilatkozott eladni a társulatnak. E fölött a határozatot a közgyűlésnek tartotta fenn a választmány, mint a melynek működési ideje már lejárt. Az állatkertben tartandó előadásokat illetőleg előnyös

ajánlatok tétettek, a melyek a társulat jövedelmeit szaporítani igyekeztek. A szerződések megkötése az új választmány feladata leendő. A szakközlöny ügyében is intézkedett a választmány.

A közgyűlés az előadottakat mind jóváhagyta, valamint elfogadta L u k á c s Sándornak abbéli indítványát, hogy a társulat minta-gyümölcsdét állítson fel. Annyival inkább hozzájárult ehhez — mint ezt a jegyzőkönyv mondja — mert ez az eszme az alapszabályok 3. §-ban a társulat céljai közt ki van fejezve. A további lépéseket a választmányra bízta.

Ezután elnök a választmánynyal együtt lemondván, H u n f a l v y Pál korelnök elrendelte a választást, amelynek eredményeként elnökké megválasztott dr Szabó József, alelnökké megválasztottak G é l l é r i Szabó János, gr. Z i c h y Ferraris Viktor és U n g e r Henrik, titkár ügyvédé dr. M i l a s s i n Vilmos, választmányi tagokká: X a n t u s János, dr. P a v l o v s z k y József, dr. S z o n t á g h Miklós, G i r ó k u t i Ferencz, b. E ö t v ö s Lóránt, F e k e t e József, H a y n a l d Lajos, F r i v a l d s z k y János, b. N y á r y Gyula, dr. Karl János, dr. B o r b á s Vincze, S e b ő k Imre, K ü r c z Antal, E g g e r Samu, dr. H o r v á t h Géza, M a n n ó István, G s c h w i n d t Mihály, dr. E i s e n Ede, P o m p é r y János és B e r n á t h Dezső; vál. póttagokká: dr. C o r s a n A. Gábor, H e g y e s s y Kálmán, dr. B ő k é Gyuláné, V a d n a y Károlyné, dr. B a l o g h Sándorné, dr. B a t i z f a l v y Samu, B a r c s a y Ákos és K r e n n e r József; számvizsgálókká: S z t u p a György, H i r s c h Jakab és M o s c h György; pótszámvizsgálókká: G a r t n e r Antal és E r ő d y Béla.

Mint látjuk, már hölgyek is kezdtek szerepelni a választmányban.

A február 1-én tartott választmányi ülésen C a s a n o v a Fanni asszonynyal a vételszerződés megkötöttet, az állatok meg is érkeztek az állatkertbe és az első 1000 firt fizetési részletet dr. Sz a b ó József és dr. E i s e n Ede előlegezték. Megalakult továbbá a négy alosztály is.

Az új választmány új lendületet is adott az állatkert további fejlődésének. Segély után járt a földművelés-, ipar és

kereskedelmi minisztériumban és a miniszter hajlandó volt a rendelkezésére álló alapból 5000 frtot adni a társulatnak tyukászati, méhészeti, gyümölcsészeti s egyéb országos czélokra. Sőt Girokuti Ferencz már azt is jelentette, hogy a kormány kész volna növényhonosítási czélokra egy társulatnak a Nádor-kertet ingyen használatul átengedni és azt még segíyezni is. Persze, a választmány kapva-kapott az alkalmon s a szükséges tennivalókra egy bizottságot is küldött ki.

Casanova Fanni asszony a kijavítandó circusban előadásokat akart tartani. Schildorfer az állatkerti vendéglőben „Alhambra“ nevű mutatványos színhelyet szándékozott létesíteni. Rajner Gyula és Óváry Lipót Pompeoránumot ajánlkoztak a saját költségükön állítani az állatkertben. Carré pedig felszólította Casanova asszonyt, hogy bécsi circusában tartson az oroszlanokkal 30—50 előadást. Ebből a jövedelemből az állatkertet kétharmadrész illette volna meg. Mindez meglehetősen szép jövedelemmel kecsegtetett; de kevés vált be belőle. Azonkívül az évenként tartatni szokott állatsorsjáték is ígért hasznot.

A választmány azonban mégis aggodalmaskodott és az igazgató által 1873-ra előirányzott költségvetés átvizsgálására, hogy nem lehetne-e megtakarításokat tenni, kiküldte bizottságul Hegyessy Kálmán, dr. Eisen Ede és Egger Samu választmányi tagokat, akik jelentésüket június 24-én b* is nyújtották, kinyilatkoztatván, hogy a kiadásokban keveset lehet megtakarítani, de azok a várható nagyobb jövedelemben, amire az eddigi tapasztalatokból méltán lehet számítani, kellő fedezetet találnak. A költségelőirányzatban ugyanis az összes kiadások 28,406 frtban, a bevételek pedig csak 19,322 frtban voltak felvéve. Aggódásra volt tehát ok! Az állatok kiteleltethetési költségeire gyűjtőíveket is köröztettek.

Állatokról lévén szó, ha más nem is, de a patkányok nagyon elszaporodhattak az állatkertben. Legalább erre mutat Lánosz Vilmos patkányirtónak egy levele, a melyben a patkányokat az állatkertben évi 300 frt fizetésért 3 év alatt teljesen kipusztítani ígérkezett.

A vál. üléseken folyton a pénztelenségről volt panasz s a vál. tagoknak ismételve rövid magánkölcsonökkel kellett

előállniok. Ez okozta aztán, hogy a vál. tagok kezdtek nagyon kimaradozni az ülésekről.

A választmánynak június 27-ki ülésében B e r e c z Antal igazgató levélben bejelentette, hogy a helybeli ágost. evang. gimnasium tanárának megválasztván, lemond igazgatói állásáról. A választmány sajnálattal vévén ezt tudomásul, elfogadta a lemondást, s Bére ez Antalt a jövő közgyűlésig tiszteletbeli választmányi tagnak választotta meg.

Az igazgatói állásra újabb pályázat hirdettetvén, arra 23 pályázó jelentkezett. Augusztus 1-én volt a választó ülés, a melyen 23 pályázó közül titkos szavazással S e r á k Károly választatott meg igazgatónak, szemben egy igen erősen pártfogolt vetélytárral, Bója Gergely fővárosi akkori tanfelügyelő fiával.

Pályázott ez állásra a többek közt dr. K r i e s c h János is, aki azonkívül hogy hosszú időn keresztül volt választmányi tag, az állatkertnek tudományos igazgatója is volt már. Szavazás azonban már csak Serákra és Bójára történt.

Se rák Károly igazgatónak érdemeit nem kell említenem, ismerjük azokat mindnyájan és minden szónál ékesebben hirdeti 30 évi igazgatóságának eredménye: állatkertünknek mai fejlettsége.

Érdekes az eljárás módja, melyet akkor a választmány követett. Egy előleges tanácskozmány a 23 pályázót három osztályba sorozta, u. m. a gyengék, képeesebbek és a legképeesebbek osztályába. „Azonkívül az állattani szakosztály július 22-én tartott ülésén a 23 folyamodvány mindegyikét alapos tárgyalás és megvitatás tárgyává tette s ezek közül csak négyet talált a választmány figyelmébe ajánlhatónak, mint olyan egyénekét, akikben az állatkert igazgatásához szükséges kellékek kisebb-nagyobb mértékben föllelhetek. Így szólt a jelentés. Alapos rostálást vittek tehát véghez. Alapos volt a választás is.

Október II-ki ütésében a választmány társulatunknak mindenkor kész támogatóját, J ó z s e f főherczeg ő fenségét az állatkert iránt mindenkor tanúsított jóakarata és számos adományainak elismerésül megválasztotta pártfogó védnökének. Ugyancsak- ez ülésben pánfogó; tagjának H a y n a l d

Lajos érseket választotta meg a társulat iránt mindenkor tanúsított szíves pártolása és jóakarátának elismerésül. Haynald Lajos érsek még előbb választmányi taggá is megválasztatván, két ízben részt is vett a választmány ülésén és megalakította a növényteni szakosztályt.

Ezzel szemben különös ellentétet nyújtott G i r o k u t i Ferencznek abbéli eljárása, hogy lemondott választmányi tagságáról, sőt kilépett a társulattól is, mint írta, azért, „miután a választmány az ő célhoz vezető s anyagi hasznot nyújtó vállalatának átengedésére vonatkozó ajánlatát mellőzte.“ Pedig nem volt oka G i r o k u t i nak a nehezítésre; mert a választmány foglalkozott az ő ajánlatával, sőt egy bizottságot is küldött ki a szükséges lépések megtételére és csak akkor mondott le G i r o k u t i ajánlatának elfogadásáról, midőn arról győződött meg, hogy leküzdhetetlen akadályok gördültek a kivitele elé és a társulat pénzerejét nagyon túlhaladó áldozatokba került volna.

Mert bizony az állatkertnek a pénzügyei még mindig úgy álltak, hogy a jövedelmeket teljesen felemésztették a kiadások. Ezt az új igazgató is kénytelen volt tapasztalni, midőn szeptember hóban állását elfoglalta. És bár az évnek hátralevő részét kellő takarékoszággal ki is tudta húzni, de már 1874. évi január 22-én jelentette, hogy legalább is 1200 frtra volna még szükség a téli kiadások fedezésére addig az ideig, míg a jövedelmekből tarthatja fenn magát az állatkert.

Nagyon megörült tehát a választmány, midőn 1874 januárban az akkori földművelésügyi miniszter értesítette a társulattal, hogy a múlt évre ezer frtot utalványozott a társulattal tyúkászati és növényhonosító célokra.

Már a február 28-ki választmányi ülésen F e k e t e József indítványozta, hogy az állatkert rendezzen ez esztendőben egy hazai baromfi-kiállítást, amit értesülése szerint a kormány is támogatna. Az indítványt a választmány elfogadta és felkérte F e k e t e Józsefet, hogy értekezzen a tárgyban Grubiczy Géza min. titkárral, aki erre az április 8-ki ülésen egy kész tervezetet terjesztett a választmány elé. A kormány 600 frttal segélyezte e célra a társulattal. A baromfi-kiállítás június 4-én megnyílt és tartott június 11-ig. Az er-

kölcsi sikeren kívül némi anyagi haszna is volt ebből az állatkertnek. Azonkívül a főváros közönségét az állatkertbe szoktatta, az ország érdeklődését pedig fölkellette.

Ez a siker annyira felbátorította a választmány néhány tagját, hogy egy nemzetközi baromfi-kiállításra akartak vállalkozni. A választmány azonban megelégedett azzal, hogy ismét utasította a bizottságot, mely az idei baromfi-kiállítást rendezte, készítsen javaslatot egy jövő évben tartandó hazai országos báromfi-kiállítás tárgyában.

Az évi közgyűlés 1874. évi május 17-én tartatott meg. A felolvasott jelentés elmondta, hogy a társulat az átalakulás folytán a kezdet nehézségeivel küzd és úgyszólván még csak a magot vetette el, amelynek gyümölcseit csak a legközelebbi évek hozzák meg. A múlt évi összes jövedelem 29,822 frt 82 kr. volt, az összes kiadás 29,696 frt 68 kr. A vagyonmérleg volt 110,279 trt 2 kr. Fedezetnélküli tartozás maradt 11,142 frt 74 kr. Ez összegben benne van 22 hitelezőnek 8567 frt 77 krnyi követelése is. Állat volt 1873. év végén 552 darab. Látogatta az állatkertet 66,552 személy s ezek után bevétel volt 16,754 frt 75 kr. A Casanova-féle állatokat a nyáron át a ragadozó állatok közt más állatkertben is elterjedt ragály mind elpusztította. A mesterséges minta-haltenyészítő ügye még mindig csak a szerződés aláírásánál maradt.

A jelentés és a számadások tudomásul vétele és a felmentvény megadása után kimondta a közgyűlés, hogy a társulati vagyonból ezután minden évben bizonyos százaléknyi leírás eszközöltessék. Valamint elhatározta azt is, hogy a részvényesek szólíttassanak fel részvényeiknek három hó alatt alapító oklevelekkel való kicserélésére, különben a részvényösszegek a társulat javára ajándékozottaknak fognak tekinteni.

Ugyancsak e jelentésből folyólag a szükséges beruházások és állatbevásárlások céljából elhatározta a közgyűlés, hogy évi segélyért fog a fővároshoz folyamodni. A kérvény megszerkesztésére s annak benyújtására is Gelléri Szabó János alelnököt kérte fel. .

Abból az alkalomból pedig, hogy H i r s c h Jakab agg

kora miatt visszavonulni szándékozván, lemondott választmányi tagságáról, a közgyűlés őt az állatkert ügyei körül szerzett érdemeinek elismeréséül életfogytiglan tiszteletbeli választmányi tagnak választotta meg. Ehhez képest elhatározta, hogy a tiszteletbeli tagok választása az alapszabályokba beiktattassék, Leszállította továbbá a tagsági díjat évi 10 frtról 5 frtra.

Ezután megválasztották az öt üresedésben levő választmányi tagságra: dr. B a t i z f a l v j y Samu, G r u b i c z y Géza, F a r k a s Mihály, G a r t n e r Antal és M o s c h Károly; póttagoknak: L a d á n y i László, T o r m a y Béla és K o y á c h László; számvizsgálóknak: S c h i f f n e r János, F i s c h e r Lajos és T a v a s z y Endre.

Miután pedig a tagdíjak, alapító, örökösítő és tiszteletbeli tagok tekintetében több határozatot hozott a közgyűlés, ehhez képest az alapszabályoknak is több szakaszát megváltoztatta.

Ez alapszabály-módosítás a választmányban több rendbeli vitát keltett, az igazgató külön előterjesztéssel is élt, mi végből a vitás pontok összegegyeztetésére külön bizottság küldetett ki, mely jelentését el is készíté. E közben beállt a nyári szünet.

Október 10-én a választmány ismét kiadta a szűkebb bizottságnak az alapszabályokat azzal, hogy a különbözeteket összegegyeztetvén, újra állapítsa meg a módosításokat. Az október 17-ki rendkívüli választmányi ülésen a bizottság megtévén jelentését, a választmány ebből kifolyólag egy rendkívüli közgyűlés összehívását látta szükségesnek s annak napját november 10-ére tűzte ki. A rendkívüli közgyűlés azután tárgyalta a választmány jelentését és megállapította az új alapszabályok i. 7. 8. 13 és 14. §§-ait s az ekként módosított alapszabályokat felsőbb jóváhagyás végett bemutatni rendelte azzal a kéréssel, hogy a május 17-ki közgyűlésnek az alapszabályok módosítására vonatkozó határozata mellőztessék. A felterjesztés azonnal megtörtént; de a megerősítés késett. Míg végre december 31-én a belügyminiszter értesítette a társulatot, hogy az alapszabályok formahiba miatt nem tárgyalhattak a így ez ideig jóvá nem hagyattak. A formahibát a választmány azután kiigazította.

A június 30-ki választmányi ülésen dr. Milassin Vilmos felolvasott levelében nagy elfoglaltsága miatt lemondott titkári állásáról. A választmány sajnálattal és eddigi működésének jegyzőkönyvi elismerésével elfogadta a meg nem változtatható lemondást. A titkári teendőket azután ideiglenesen G r u b i c z y Géza teljesítette.

Ugyanezen az ülésen előterjesztette Gelléri Szabó János alelnök a fővároshoz intézendő kérvény szövegét, mely élénk helyesléssel elfogadtatott és már másnap a főváros törvényhatóságához be is nyújtatott. Egyszersmind elhatározta a választmány, hogy a fővárosi pénzügyi és gazdasági bizottság minden egyes tagjához is intéz felvilágosító iratot, amelynek szövegét kellően megindokolva meg is állapította; tudván azt, hogy a bizottság tagjaira kell legelső sorban hatni, ha eredményt akar elérni.

Ezen a június 30-ki ülésen Serák Károly igazgató bemutatván szokásos havi jelentését, e mellé még egy összehasonlító részletes kimutatást is csatolt az 1873-ki és 1874-ki június végéig terjedő félévi bevételekről és kiadásokról. Itt csak a végösszegeket említem meg. A bevételeknél a hiány a múlt 1873. évhez képest 3513 frt 31 kr. volt, aminek leginkább a folytonosan tartó róz s időjárás s ennek következtében a közönség elmaradása volt az oka. Úgy, hogy bátran merete állítani az igazgató, hogy a bevételek szaporítása nagy részben nem az intézet vezetőjétől, hanem a közönség pártolásától függ. A kiadásoknál a megtakarítás a múlt évihez képest 3292 frt 34 kr. volt. Ez már azután az igazgatónak az érdeme. Mert ezeket a megtakarításokat az állatápolás és kertfentartás minden hátránya nélkül tette, amint az a jegyzőkönyvekből kitetszik. Sőt még 1676.frt 10 kr. régi adósságot is törlesztett.

Kiemelem még a jövedelmi rovatból, hogy csupán tojások eladásából befolyt a félév alatt 640 frt 7 kr. szemben a múlt évi 223 frt 48 krral. Az állatsorsjáték pedig nagyon szép eredményt mutatott fel. Befolyt december 3258 frt 83 kr.

A november 28-ki választmányi ülésről a jegyzőkönyv 3. pontja így hangzik: „Gelléri Szabó János alelnök jelentést

tesz a város közönségéhez 5000 frt segély iránti kérvény tárgyában. Tudomásul szolgál.“ De hogy miből állott ez a jelentés és mit vett tudomásul a választmány, arról nem szól semmit a jegyzőkönyv.

Kutatni kezdtem tehát a dolgot, és végre a Pester Lloyd-nak 1874. évi július 14-ki 160. számában találtam egy cikket ezzel a felírással: „A pesti állatkert szorult helyzete.“ A cikknek magyar fordítását itt alább közlöm, mert érdekes és jellemző annak az illusztrálására, hogy milyen tévesen voltak informálva a főváros pénzügyi és gazdasági bizottságának a tagjai az állatkert viszonyairól s hogy milyen ferde felfogásuk volt általában erről az intézményről, bármilyen érdemes és tudós férfiak voltak is különben. A cikk így hangzik:

„Sajnálattal kell konstatálnunk, amit már elejétől fogva megjósoltak azok, akik a viszonyokat ismerik, hogy az itteni állatkert fentartása immár lehetetlenné vált.“ (Ez a jóslás, mint látjuk, nem teljesedett be.)

„A fővárosi pénzügyi és gazdasági bizottság mai (jul. 13-ki) ülésében tárgyalta az állat- és növényhonosító társaság kérvényét, melyben kijelenti a társaság, mely az állatkertet az eredeti részvénytársaság helyett nio^oigazgatja, hogy a legnagyobb takarékossgal sem tudja magát tovább fentartani, (Ez sem egészen így volt megírva a kérvényben.) miután már minden forrás ki van merítve, a közönség részvétlensége miatt a számba sem vehető belépti díjakból pedig alig lehet fentartani a meglevő állatokat, annál kevésbbé lehet ujakat vásárolni s a szükséges beruházásokat teljesíteni. Annak idejében részvényaláírások útján begyűlt ugyan 94,000 forint; de ez alig tette egyharmadát az állatkert teljes beruházására szükségelt összegnek. Azért is eleintén beérték kevéssel, nehogy a társulat anyagi erején túl költekezzenek, kezdték a fokozatos beruházáson és lassanként mégis belefektettek az állatkertbe 120,000 frot. A vállalat mindent elkövetett, hogy a közönség érdeklődését fölkeltse; de sajnos, ez nem sikerült. A volt részvényesek nemes áldozatkészsgel nemcsak eddig befizetett tőkéikről mondtak le: de sőt még évi tagsági díjak befizetésére is kötelezték magukat, úgy

hogy már több áldozatot tőlük nem lehet követelni. A kérvényezők hivatkoznak arra, hogy az intézmény az egyedüli ilyenmű az országban s hogy annak fentartása nemcsak a főváros érdeke, hanem az egész országé. Azért lehetetlen, hogy a főváros az állatkertet veszni hagyja.“

„A városi bizottsági tárgyalás során F u c h s Gusztáv ajánlja a kért segélyezés megadását egy-két évre, mintegy kísérletképen, lehet, hogy ezzel megmenthető az intézmény.“

„H á z m a n Ferencz különösnek találja, hogy az ilyen magán társasági vállalatok minduntalan a községi támogatást akarják igénybe venni. Amely vállalat nem életképes, annak nem használ a községi támogatás sem. Ha pedig az állatkertnek fenmaradása országos érdek, úgy annak támogatása az állam kötelessége és nem a városé.“

„S z t u p a György kiemeli, hogy a társulat az intézménynek létesítésével milyen érdemeket szerzett kulturális szempontból az ifjúság oktatása körül. Különben is az állatkert úgyszólván a városé; miután 20 év múlva a város tulajdonába megy át. Tehát a segélyezés is csak a város javára szolgál. Véleménye szerint már most kellene az állatkertet átvennie a városnak. Azért egy szűkebb bizottság kiküldését indítványozza az állatkerti állapotok megvizsgálására. Mert az csak mégsem lehetséges, hogy elpusztulni hagyják az állatkertet.“

„S z e n t k i r á l y i Móricz szerint az állatkertnek fentartása a létező viszonyok közt mégsem lehet oly eminens érdek, mint azt némelyek hangsúlyozzák. Az állatkert passió dolga, kedvtelés. És az állatkertnek eddigi állapotai semmi kecsegtető reménnyel nem biztatnak a jövőre, még ha további áldozatokat hozna is érte a város. Valamint kétely fér a honosítási kísérletek eddigi eredményeihez is.

H á z m á n Ferencz még hozzáteszi, hogy tudja ugyan méltányolni a kulturális szempontot; csak hogy ennek ápolása a társadalom feladata és esetleg kötelessége az államnak, de semmi esetre sem a városnak.“

S z t u p a György ismétlen ajánlja a segélyezést.

H a r i s mindaddig nem határozhatja el magát arra,

hogy ily hosszú évekre terjedő terheket rakjon a város vállaira, míg tisztán nem lát a dologban.“

V á r a d y nem városi, vagy általános kulturális szempontból fogja föl ezúttal a dolgot és neki is érett megfontolás után, ámbar sajnálattal és nehéz szívvel, de nyíltan ki kell jelentenie abbeli véleményét, hogy a nagy közönség pártolása nélkül teljesen hasztalan volna a városi segélyezés. Őszintén kívánja az állatkert fenmaradását; de erre egymaga a város nem képes. Azért a kérvényt nem is pártolhatja.“

Szavazásra kerülvén a dolog, F u c h s Gusztáv, S z t u p a György és D o b o s Ferenczen kívül a bizottság túlnyomó többsége az elutasításra szavazott.“

„Hogyan fog eldőlni a kérvény sorsa a közgyűlésen — teszi hozzá a lap — azt előre nem lehet tudni.“

Hát ha erről a bizottsági tárgyalásról szól a jelentés, úgy bizony annak nem lehetett valami kellemes hatása a választmányra. Azonban úgy látszik, kedvezőbbet is jelenthetett G e l l é r i S z a b ó János alelnök úr, amelylyel megnyugtathatta a kedélyeket. És már a december 5-ki választmányi ülésen azt jelenti, hogy a társulatnak segély iránti kérvénye e hó 16-án fog a városnál tárgyaltatni

! A november 28-ki ülésen bejelentette az igazgató még azt is, hogy a jövő évtől kezdve lapot szándékozik indítani, mely a társaság anyagi előbbrevitelét tűzi ki céljául. A választmány az ajánlatot elfogadta, valamint elfogadta a baromfi-kiállítás ügyében kiküldött bizottság abbeli javaslatát is, hogy a jövő év tavaszán rendezzen a társulat egy országos baromfi-kiállítást.

Már december 15-én megjelent a társaság hivatalos közlönyének mutatványszáma: „Közlemények az állat és növényhonosítás és nemesítés köréből. Az állat- és növényhonosító társaság hivatalos közlönye“ czimen S e r á k Károly igazgató szerkesztése és kiadásában, igen érdekes tartalommal. A munkatársak közt több külföldi állatkert igazgatója is szerepelt.

E mutatványszámból megtudjuk, hogy a jövő évben rendezendő országos baromfi-kiállítás mellett ugyanakkor virágkiállítás is lesz az állatkertben.

A december 31-ki ülésen a választmány jegyzőkönyvi köszönetet szavazott P e t z Ármin városi főkertésznek, hogy az állatkert pusztán álló részének parkírozási tervét minden díj nélkül elkészítette. Az erre vonatkozó főmunkálatokat ugyancsak az ő felügyelete alatt megkezdték, az utakat kiszövekeltek, úgy hogy a jövő tavasszal az elültetés is megkezdődhetik.

Ezzel az 1874-ki esztendő minden más nagyobb vizontagságok nélkül telt el és az állatkert, ámbár annak már holt hitét költötték, még élt.

A választmány 1875-ki évi működését egy kellemetlen ügy tárgyalásával kezdette meg január 10-ki ülésén. Abból kifolyólag ugyanis, hogy a fővárosi pénzügyi és gazdasági bizottság elutasítandónak véleményezte az állatkerti társulatnak segély iránti kérelmét, az a téves hit kezdett szárnyalni a közönség körében, hogy a segély megtagadása folytán az állatkert már tovább nem állhat fenn. Ezt a hírt terjesztették a lapok is és különféle kellemetlen megjegyzéseket is fűztek hozzá.

A választmány tehát a közönség megnyugtatóására elhatározta, hogy közzéteszi a legutóbbi három év zárószámadásait, mint a melyekből világosan kitűnik, hogy az állatkerti rendes bevételek mindig fedezik a rendes kiadásokat; sőt telik még, bár nem sok, befektetésekre is. Az állatkert fennállása tehát még abban az esetben sem volna veszélyeztetve, ha a kért segélyt megtagadná a fővárosi közgyűlés; de természetesen nem fejlődhetnék oly mértékben, amint azt közművelődési célja megköveteli.

E közleménynek meg is volt a jó hatása. A hírlapok is mindjárt más fordulatot adtak a dolognak és sorra pártolólággal kezdtek felszólítani az állatkert érdekében, hirdetvén annak kulturális hivatását. Erezhető volt ennek befolyása a fővárosi közgyűlésre is, mely a tanácsnak pártoló állásfoglalására a kért 5000 forint évi segélyt három év tartamára megszavazta.

A kormány a főváros költségvetését április hóban helybenhagyván, a tanács a megszavazott évi segélyösszeget ez esztendőre június hóban már ki is utalványozta a társaságnak.

Ezzel meg volt vetve az alapja az állatkert fejlődésének. A társaság szabadabban mozoghatott, megtehetette a szükséges beruházásokat, vásárolhatott értékes nagyobb állatokat, emelhetette a kert díszítését s ezzel mindjárt vonzóbbá is tette az egész állatkertet.

A február 26-ki ülésen elfogadta a választmány az igazgató abbeli javaslatát, hogy a tavasszal kísérletet tegyenek olasz méhekkal. E célból 10 méhtörzset rendelt meg Bolognából. Le kellett azonban mondania ez évben az országos baromfi-kiállításról, valamint a tervezett virágkiállításról is; mert a földmivelésügyi miniszter az országnak akkori mostoha pénzügyei miatt nem adhatta meg a kért állami segílyt.

A választmány ebben az évben a társulat czimének megfelelőleg már tényleg megkezdte a növényhonosítást is és április havi ülésében a növényhonosítási munkálatok vezetésével M arc Ferencz volt udvari kertészt és fűvészt bízta meg, aki már 1869-ben is tett volt erre vonatkozólag ajánlatot a társaságnak.

Május hó 1-re az egész állatkert parkírozva volt. 5500 darab fát és bokrot ültettek el, melyeket J ó z s e f főherczeg, H a y n a l d érsek és a főváros ajándékoztak a társulatnak. A tengerinyúl-tenyésztést is megkezdte kicsiben a választmány. A tyukászatot nagyobbította és az állatkertben eddig még nem levő több faj-tyúk-törzset szerzett be. A múlt évről elmaradt nagy tombolajáték rendezését, melynek jövedelme állatok beszerzésére lett volna fordítandó, ez évi teendők sorozatába vette fel; de bizony az erről az évről is elmaradt.

Az ez évi közgyűlés újra az állatkertben tartatott meg. május 23-án dr. S z y a b ó József elnöklete alatt. Ettől fogva azután mindig az állatkertben tartattak a közgyűlések.

A választmány jelentése kiemelte, hogy ámbár a múlt év általánosan ismeretes rősz és mostoha volt, amit minden, üzlet és vállalat megérzett, a társulat mégis minden megrázózkodtatás nélkül fentartotta magát és a jelen év beköszöniével virágzóbb jövőnek néz eléje. A választmány mindent megtett hogy a társulat közhasznú érdekeit emelje.

A jelentés tudomásul vétele és a számadásokra a fel-

mentvény megadása után elhatározta a közgyűlés, hogy a részvények becserélésére még három havi határidőt enged, az ezen időn túl be nem mutatottak megsemmisülteknek fognak tekinteni és a jövő mérleg már ezen intézkedés értelmében lesz készítendő. Továbbá elhatározta a közgyűlés azt is, hogy az évi jelentések ezentúl mindig kinyomattassanak s a közgyűlés tagjai közt szétosztassanak. Minthogy az évi jelentésekben a statisztikai számadások is bent foglalják s így úgyszólván közkézen forognak, ez adatokkal csak szükség esetén fogunk itt találkozni. Ezután megtörtént a választás. Titkárnak megválasztott G r u b i c z y Géza. Választmányi tagoknak újlággal megválasztottak: B e r n á t h Dezső, F e k e t e József, F r i v a l d s z k y János, X a n t u s János, új vál. tagokká: gr. B a t t h y á n y i Ferencz, G a l g ó c z y Károly, H a t a l a Péter, H a u s z m a n n Alajos és L e c h n e r Lajos; póttagoknak: dr. B ö k é Gyuláné, V a d n a y Károlyné, B r e i s a c h Manó, G y e n e Károly és K a u s e r Lipót; számvizsgálóknak pedig a tavalyiak.

Ez év június 1-én J ó z s e f főherczeg b. Nyáry ezredes kíséretében meglátogatta az állatkertet. Érdeklődéssel kérdezősködött az állatkert belügyeiről s örömmel szemlélte az új parkozást, valamint a növény-honosítási munkálatokat,

Július 15-én Hannoverából egy pár Bison-bivaly, továbbá az Afrikából megrendelt 10—12 éves hím elefánt és két nagy kinőtt strucz érkezett meg, ami megint új vonzerő volt a látogató közönségre. E havi ülésén a választmány azzal az új eszmével foglalkozott, hogy a hazai és külföldi juh-tenyésztők állandó kiállítást létesítsenek az állatkertben s ebből a célból megbízta az igazgatót a szükséges előmunkálatokkal. A megvalósítás azonban lehetetlennek bizonyult.

A nyári szünet után az igazgató azt jelentette a választmánynak, hogy ez évnek a végével megszünteti az általa szerkesztett lapot, amelyet eddig is csak nagy áldozattal tartathatott fenn. A választmány sajnálattal vette ezt tudomásul s egyúttal egy bizottságot küldött ki az állatkert érdekeit képviselő ilyen lapra vonatkozó tervezet kidolgozására.

A december 10-ki ülésén H a u s z m a n n Alajos előterjesztette és részletesen ismertette az oroszlanház tervét és

költségvetését 9900 forintban. A választmány a tervet elfogadta, az építésre pályázatot hirdetett ki s köszönetet szavazott H a u s z m a n n Alajosnak abbéli ajánlatáért, hogy az építésre való felüyeletet is díj nélkül teljesíti.

A választmány tevékenysége az 1876. évben sem lankadt, hanem inkább fokozódott. Nemcsak arra terjesztette ki gondját, hogy szaporítsa az állatkert jövedelmeit s ezzel biztosítsa annak fennállását; hanem hogy megfelelően feladatának az állat és növény-honosítás terén is.

Így mindjárt a január 28 ki ülésen megbízta a tengeri nyúl tenyésztés ügyében kiküldött bizottság javaslatára S e r á k Károly igazgatót, hogy szemlélje meg b. A m b r ó z y temesgyarmati és b. W a s c h i n g t o n pöizi tenyészdjét, tegyen jelentést s ennek alapján fogja majd a választmány azután megállapítani az állatkertben felállítandó tenyészde tervezetét is. Ugyancsak ez ülésen jelentette be dr. S z a b ó József elnök, hogy sikerült megnyernie a növényhonosításban való közreműködésre B e z e r é d j Eleket, mint aki e téren szaktekintély. E jelentést a választmány örömmel fogadta s talán épen ennek hatása alatt nagy szorgossággal és részletesen foglalkozott Marc Ferencznek a növényhonosítás ügyében tett intézkedéseivel.

Mindezek a dolgok azonban csak a kísérletezésnél maradtak. De nem a választmánynak jó akaratán és fáradozásán múlt, hogy nem valósulhattak meg, hanem azon, hogy nem volt reá elegendő pénz.

De nem vágok elébe az események folyásának. A közönség érdeklődése az állatkert iránt még mindig lanyha volt s csak az évnek második felében kezdett emelkedni. Az évdíjas tagok száma nemcsak hogy nem szaporodott, de még akik tagjai voltak, sem akartak fizetni. Legalább ezt panaszolta az igazgató a február 25-ki vál. ülésen, hogy „rosszul folynak be a tagdíjak; mert sokan az évi kártyát nem fogadták el.“ Az elnöklő S z a b ó József majdnem minden ülésen felszólította a választmányi tagokat, hogy igyekezzenek évdíjas tagokat gyűjteni. Hiába, a tagok csak nem akartak jelentkezni. És ebben az a különös, ami megérdemli a megemlítést, hogy 1871 óta, amikor a részvénytársaság tagdíjas

társasággá alakult át, egészen a mai napig, tehát 30 év óta alig változott az évdíjas tagok száma. Ma is alig üti meg az alapító tagok számával együtt a 200-at.

Az április hó 5-ki ülésen jóváhagyta a választmány a S c h r i m b r a n d t Antal építési vállalkozóval kötött szerződést az oroszlánházra vonatkozólag s miután a fővárosi tanács is megadta reá az építési engedélyt, a választmány elhatározta az építésnek azonnal megkezdését.

Az oroszlánház augusztus hóra fel is épült s mindjárt bele is telepítették a szintén nem régen vett két oroszlánt és még néhány más ragadozót. Ez oly nagy vonzerőt gyakorolt a látogató közönségre, hogy a jövedelem rohamosan emelkedett.

Ugyancsak az április 5-ki ülésen jelentette be az igazgató, hogy járványos betegségben elhult négy szarvas, köztük a jávai szarvas is, amely 1866 óta volt az állatkertben.

A május hó 31-én megtartott közgyűlésen a szokásos évi jelentés felolvasása után némi vita indult meg annak azon pontja fölött, amelyben tudtul adja a választmány, hogy a közgyűlés jóváhagyása reményében több részvényt cserélt ki alapító levéllel a kitűzött határidőn túl. Ez a vita az igazgatónak abbéli megjegyzésére, hogy a társaságra semmi kár nem háramlik a részvények kicserélésével, azzal ért véget, hogy a közgyűlés a részvényeknek becserélésére meghosszabbította a határidőt 1876. december 31-ig s megbízta egyúttal az igazgatót ennek hivatalos kihirdetésével, ami mégis törént.

Az elnök ezután a választmány jelentéséről rövid elmefuttatást tartva, kiemelte ez évnek fontosságát az állatkert életében. „Ez évvel“ — mondta — „elérte az állatkert létének 10. évét. A körülmények, melyek közt az állatkert alakult, nem voltak nagyon virágosak. Még mindenki előtt élénken lebegett a bécsi hasonló intézet bukása; úgy. hogy sokan voltak, akik a pesti állatkertnek rövid idő múlva bekövetkező halálát biztosra jósolták. És íme, a betegnek nyilvánított gyermek betöltötte tizedik évét, túljutott a kezdet nehézségein s örömmel látjuk, hogy gyarapodik. . . A lefolyt 10 év aialt az állatkert vezérférfiai, a saját kárukon is okulva, annyi

tapasztalatot szereztek, hogy az ügyek vezetése most egészen biztos fogásokkal kezeltekik.“

Ez évben a tisztikar is új választás alá esvén, megválasztottak elnöknek: dr. S z a b ó József, alelnöknek: G e l l é r i S z a b ó János, F r i v a l d s z k y János és Ü r m é n y i József. A titkár nem esett választás alá; mert G r u b i c z y Géza az előző évben választatott meg. Úgy-szintén kiegészítettett a választmány is.

A közgyűlést követő első választmányi ülésen, mely május 27-én tartatott meg, S e r á k igazgató jelentést tett a pölzi, gráci és a b. Ambrózy-féle nyúltenyészdekről; megjegyezvén, hogy a pölzi és gráci tenyészdek feloszló félben vannak, mert az állatok nagy halandósága miatt a tenyésztés nem fizeti ki magát; a b. Ambrózy-féle tenyészde fennáll s ott sok gyakorlati tapasztalatot szerzett. A tenyész-épületet illetőleg az u. n. fecskerakást tartja a pénzügyi hely-zethez mérten a legjutányosabbnak; de még ez is 800—900 frtba kerül; azért a földművelésügyi kormánytól a megaján-lott 500 frton felül még 400 frtot kellene kérni e czélra.

Kértek is, de a földmív. ministeriumnak nem levén erre több pénze, csak az 500 frtot utalványozta ki azzal, hogy helyezze azt el a társaság ideiglenesen takarékpénztárba s folyamodjék a következő évben újra segélyért. így tehát el-maradt ez évről a nyúl-tenyészde felállítása.

A vendéglő bérbeadásával még mindig sok baja volt a választmánynak; mert nem akadt megbízható vendéglős, aki azt bérbe vegye. Aki bérbe vette is, csakhamar ott hagyta; mivel nem tudott boldogulni. Ez így tartott sok éven át s min-dig gondot okozott úgy a választmánynak, mint az igazgatónak.

De bajt okoztak az igazgatónak az amerikai labradorkacsák is, melyek az állatkerti tóból a városligeti nagy tóba települtek át, etetéskor azonban be-be néztek az állatkertbe s onnan mindig több és több szárnyast csaltak el magukkal. Az igazgató tehát, nehogy a labradorkacsák még több kárt tegyenek, lelőtte azokat a városligeti tavon. Erre a városligeti felügyelő jelentést tett a tanácsnak, hogy az állatkerti igaz-gató a város tulajdonát képező vadkacsákat lelőtte; a tanács pedig e miatt feljelentést tett a bíróságnál.

Ez ügygel foglalkozott a választmány az október hó 23-ki és 28-ki ülésén és egy bizottságot küldött ki Gelléri Szabó János, dr. Eisen Ede és Xantus János vál. tagokból az ügy megvizsgálására.

A vége a dolognak az lett, hogy a bíróság 5 frt pénzbírságra ítélte Serák Károly állatkerti igazgatót nyilvános helyen lőfegyver használata miatt. Az öt frtot az igazgató elismervény mellett le is fizette a bíróságnál. Ott pedig az alkalmasint rosszul lett bevezetve, mert később még egyszer meg akarták azt vele fizettetni.

November hóban hirtelen elpusztult az állatkertnek egyik vonzó ereje, a király által ajándékozott zsiráf, az orvosi bonczlelet szerint agyszélhűdésben. A folytonosan jó egészségben élt vidám állat csupán 25—30 perczig kínlódott. A kár annál nagyobbak tűnik fel, — mondta az igazgató — mert az állat értéke szokatlanul magasra, 6000 frtra volt becsülve.

A december 29-ki ülésen örömmel fogadta a választmány Gyene Károly vál. tag abbeli értesítését, hogy közbenjárására Battyányi Elemér gr. és Csetvertinszky Boris herczeg két indiai tigrisüket átengedték egy évre az állatkertnek.

1877. évi működését azzal kezdte meg a választmány, hogy elhatározta a városi vízvezetéknek az állatkertbe bevezetését. Ugyanekkor az igazgató bejelentvén a múlt évi állatsorsolásnak bruttó jövedelmét 3460 frtban, hozzátette, hogy 199 fővárosi ügyvéd nemcsak hogy a sorsjegyek árát nem fizette ki, de még a sorsjegyeket sem küldte vissza.

A január 27-ki ülésről pedig az a megemlítésre méltó, hogy a titkár felolvasta azon vál. tagoknak neveit, akik az 1876. évben ötszörnél kevesebbszer jelentek meg a vál. üléseken és ez a névjegyzék eljárás végett kiadatott az igazgatónak.

Ez úgy látszik, egy korábbi szóbeli megállapodásnak a folyománya lehetett; mert az előző évi jegyzőkönyvekben nem található említés ily határozatról. Valamint azt is csak az igazgatói jelentésből tudtam meg egy felmerült eset révén, hogy aki egy évben ötnél kevesebbszer volt jelen az üléseken, annak nem szolgáltatták ki az évi tiszteletjegyet.

Általában itt egyszersmindenkorra megemlítem, hogy az igazgatónak mindenre kiterjedő havi jelentéseiben találtam meg magyarozatát sok olyan eseménynek és határozatnak, amit csak röviden érintettek a jegyzőkönyvek.

Február hóban az a csapás érte az állatkeretet, hogy egyetlen leopárdját megfojtották az oroszok. Feledékenységből tisztogatás után nyitva maradt a két ketrecz között levő ajtó. A véletlen azonban úgy intézte, hogy márczius hóban igen jutányos áron sikerült az igazgatónak egy új leopárdot megszereznie.

E közben megint a növényhonosítás ügyével foglalkozott a választmány. Február 24-én megalakította a növény-tani szakosztályt G y e n e Gusztáv, G a r t n e r Antal és F e k e t e József vál. tagokból élükön B e z e r é d j Elekkel, aki bemutatta a növények jegyzékét, amelyekkel megkísér- lendő a tavasszal a honosítás. A választmány a célra 50 firtot (!) szavazott meg. A márczius 27-ki ülésen pedig tárgyalta B e z e r é d j Eleknek javaslatát arra vonatkozólag, hogy milyen irányban kell haladnia a növényhonosításban.

E javaslat szerint a nálunk éppen nem, vagy csak kevésé művelt és ismert növényekkel kell rendszeres és ok-szerű kísérleteket tenni, hogy mennyire képesek azok a mi talaj- és éghajlati viszonyainkhoz alkalmazkodni s itt meg-honosulni. Erre a legbiztosabb mód az, hogy eleinte kevés növényre kell szorítkozni; de azt rendszeresen és kitartóan kell művelni. Így először is a lassan fejlődő, hosszú életű növényeket (coniferákat, tűlevelűket) kell választani s minden beszerzésnél gondoskodni a gyors szaporításról, hogy ne csak egy évben, hanem folytonosan és fokozatosan (üvegház, deszkakerítés, szalma- és földtakaró, védett hely és utoljára egészen nyílt hely a szabadban) lehessen kísérletezni. Indítványozta továbbá, hogy a növénytani szakosztály czime ez-után „növényhonosító“ szakosztály legyen, külön szabadabb működési körrel. A választmány beható tanácskozás után a javaslatot és az indítványt magáévá tévén, annak a közgyűlés elé terjesztését elhatározta azzal, hogy a névváltoztatás az ügyrendben feljegyzés útján történjék.

Ugyancsak ez ülésen elhatározta a választmány G r u-

b i c z y Géza indítványára, hogy részt vesz az idei bécsi nemzetközi baromfi kiállításon több törzstyúkkal és egyéb szárnyasokkal. Kapott is ezért az állatkert egy bronzérmét és egy elismerő diszokmányt.

A tengeri nyúltenyésztés felállítására erről az évről is elmaradt; mert a földművelésügyi ministerium a rendelkezésére álló alap csekélyége miatt megint nem adhatta meg a kért újabb 500 frtot.

Az 1877-ki év a csapások és megpróbáltatások ideje volt az állatkertre. Alighogy elpusztult a leopárd, már az április 27-ki ülésen azt kellett jelentenie az igazgatónak, hogy az napon a nőstényoroszlán nyolcz napi kínos betegség után orvosilag meg nem állapított betegségben kimúlt.

Erre kilencz napra rá, május hó 6-án, a hímoroszlán is hasonló módon pusztult el. Ezt a pusztulást, mint később az orvosi vizsgálat kiderítette, az okozta, hogy a fővárosi gyepmester takonykóros és bőrférges lóhúst szolgáltatott az állatkertnek. Hiába kérelmezte és sürgette több ízben a választmány s az igazgató annak megengedését, hogy magában az állatkertben állíthasson fel a társaság egy külön vágóhidat, a tanács nem engedélyezte azt.

Nem mulasztották el ezt az alkalmat az állatkertnek, vagy talán jobban mondva, a választmánynak jóakarói, s az állatkert vezetőségét okozták az oroszlanok elpusztulásáért. A „Pesti Napló“ május 8-ki számában a helyi hírek közt a következő sorok jelentek meg: „(Az állatkert orosz. lánja i.) A nőstény oroszlan vesztét hűséges hime, mint említettük, nem sokáig élte tul. Tegnap ő is kiköltözött az árnyék világból s most az oroszlan-kalit üresen bámul a látogatókra. A hím oroszlan napokig betegeskedett. Alig mozdult ki fekhelyéből s ha felemelkedett, fájdalmasan vándorogott körül szűk ketreczében. Tegnap este orrából elkezdett ömölni a vér, s pár óra múlva kínos vonaglások közt megszűnt élni. A bonczolásakor harmincz gilisztát találtak beleiben. Orvosok véleménye szerint: m o z g á s h i á n y a és r ő s z t á p l á l é k okozta a két oroszlan gyors kimúlását. Félő, hogy a tigrisekre is ez a sors vár; ha óvintézkedésekkel meg nem előzik a bajt. (Miután az állatok megdöbentőleg

egymásután pusztulnak, mint értesülünk, a főváros polgármestere felvilágosítást kér ez ügyben a társulat elnökétől, mire teljes joga van. mert a főváros az állatkertet évenként 5000 fit segélyben részesíti s ha az állatkertben ezen pusztulásnak eleje nem vétetik, a főváros kénytelen lesz a segélyt megvonni.)“

Az „Ellenőr“ május 7-ki számában pedig a szerkesztőség írt egy cikket s ebben a következőket:

„Az állatkert ügyében legközelebb számos levél, terv és indítvány érkezett szerkesztőségünkbe, melyek mind kifejezést adnak az állatkert szerencsétlensége fölött való sajnálkozásnak és ezen állapot megszüntetése iránti óhajtásnak. Az egyik levélben egész terv foglaltatik az állatokra való felügyeletre és azok táplálására vonatkozólag. Kiválóan hangsúlyozza azt, hogy az állatoknak nyugalma legyen; mert, mint megjegyzi, nemcsak egyes látogatók, de néha még az állatkertben alkalmazott szolgák is nyugtalanítják azokat. Egy másik levél pedig kifejti, hogy a bajnak több oka van. Először is nincs az állatkertnek elég vize, másodsor sem az elnök, sem az igazgató nem zoolog s harmadszor épp e miatt nem értenek az állatoknak természetük megkívánta táplálásához. Örökösen csak lóhúst adnak nekik s nincs egyáltalában semmi figyelem arra, hogy olykor a keselyűk s a ragadozó vadak oly módon is táplálkozzanak, miként a szabadban szoktak. Az állatokra ennek nagy befolyása van s erre minden állatkertben nagy gondot fordítanak. Hogy milyen a hatása ennek, nem is kell messze mennünk a példáért. Batthyány Elemér gr. Ikervárott két tigris nevelt fel; mert természetüknek megfelelő módon tápláltatta s oly széppé nőtt a két karsú jószág, hogy gyönyörűség volt reájuk nézni. Itt pedig (t. i. az állatkertben) búra hajtották fejüket, mert azonnal lóhúsra fogták s változatlanul lóhússal tartották őket. Ennek a következménye azután az, hogy a nemesebb vadak elhullának, így pusztult el egymásután a nagy nőstény oroszlán, azután a zsiráfborjú, majd a párducz, most végre a hím oroszlán. S míg az igazgatóság és a választmány másképen nem szervezkedik, így fog az menni továbbra is. Egy harmadik levél pedig itt e lap útján kérdést intéz a választmány-

hoz, hogy van-e az állatkertnek veterinarisa? Mert habár a fenevadaknak rendszerint gyógyszer nem is adható be; de ott van még a drága elefánt több más szelid állattal. S miért van az oroszlán színfővénye (!) északnyugatra fordítva; holott tudvalevő, hogy még verőfényes napokon is arról az oldalról kapjuk az ártalmas szeleket? Levelünk elismeri, hogy kitűnő mineralog az elnök, derék gentleman az igazgató, de szerinte fogyatékos a zoológiájuk. Végül sürgeti a bajnak megvizsgálását, amihez mi is egész készséggel csatlakozunk.“

A „Pester Lloyd“ május 7-ki esti lapja pedig ezt írta: „Az állatkertben tegnap kimúlt a közönség kedvence, a szép oroszlán. Ez már a hetedik oroszlán, mely az állatkertben tönkre ment. Most, úgylátszik, a két tigrisre kerül a sor; az egyik közülök máris rosszkedvű. Az „Ellenőr“ szerint e nemes állatok ily hirtelen elpusztulásának az oka a rossz ápolás és táplálás. Az állatok kevés és rossz eledelt kapnak, a nyáron át pedig éppen csak a közönség bőkezűségére vannak utalva. Sajnálatos látvány, hogy milyen mohón kapkodnak ezek az éhhalálra ítélt állatok a darab kenyér után, amit a járókelők dobnak oda nekik. A két fiatal medve meg összemarakodik és valósággal küzdelemre kél az odadobott darabka zsemle. A farkasok, sasok, szarvasok és a felismerhetetlenségig lefogyott bölény szomorú látványt nyújtanak. De visszatérve az oroszlánokra, kétségtelen, hogy azok oly rossz és romlott hússal tápláltattak, hogy el kellett pusztulniuk. Ennélfogva különösen a tigriseknek jobb táplálékot kell adni. Ha nincsen erre pénze az állatkertnek, akkor inkább csukja be a boltot és ne folytassa tovább a tömeges állatkínzást nyilvánosan. Az említett lap erélyes vizsgálatot követel.“

Dr. Szabó József elnök erre rendkívüli ülésre hívta össze a választmány tagjait május hó 10-én, előadván, hogy: „az oroszlánoknak szerencsétlen kimúlása esetéből oly ferde irányú s részben rosszakaratú cikkekben támadtatott meg az állatkert igazgatósága a lapok hasábjain, hogy e támadásokat a választmány már az intézet legjobban felfogott érdekéből sem hagyhatja felvilágosítás nélkül.“ Jelentette továbbá, hogy a polgármesterrel abban állapodott meg, miszerint a nagy közönség megnyugtató véget az ügy állását vizsgálja meg

«gy városi képviselőkből és szakférfiakból, továbbá a választmány kebeléből kiküldendő vegyes bizottság. Mindezt a választmány elfogadta, a nyilatkozat közzétételével az elnököt bizta meg, a vegyes bizottságba pedig kiküldte kebeléből X a n t u s János, dr. E i s e n Ede és G y e n e Gusztáv választmányi tagokat.

A választmány nyilatkozata a május 12-ki lapokban jelent meg. Ide iktatom belőle az érdekesebb részeket: „.. Hasonló veszteségek olyan közönséges szerencsétlenségei az állatkerteknek, amelyeket a leggondosabb ápolás sem akadályozhat meg. A külföldön, ahol az állatkertek régibb idő óta vannak, az ilyeneket a közönség már megszokta és csakis sajnálattal vesz róluk tudomást. így járt rövid idő alatt Schönbrunnban az 1875-ben részben az egyiptomi alkirály által ajándékozott, részben Afrikában vásárolt gyönyörű oroszánoknak legnagyobb része. A hat példány közül egy nyáron át öt pusztult el. A berlini gazdag állatkert nagy ragadozói 1874-ben rövid pár hét alatt majdnem teljesen elpusztultak; úgy-hogy sokan boszúból eredt mérgezést gyanítottak. A hamburgi állatkert vesztesége állatokban 1874-ben 29,337 márkára rúgott ... A berlini állatkert számára 1874-ben 2000 font sterlingért (24000 forint) vásárolt nilusi ló megérkezése után már 14 nap múlva elhalt ... Az állatok mindig ki vannak téve annak, hogy váratlanul elhaljanak. Ez alul az értékes állatok épúgy nincsenek kivéve, mint a legközönségesebbek. Tudvalevő dolog, hogy a mi éghajlatunk alatt a majmok, a nagy ragadozók és az antilopfelék vannak leginkább az elpusztulásnak kitéve. A különbség nálunk és más állatkertek között az, hogy máshol az elhült állat helyett azonnal vásárolnak másikat, mert van hozzá tehetségük, míg nálunk hónapok múlnak el, stb.“ Ezután tiltakozik a cikk az ellen, mintha az állatok kellő mennyiségű és egészséges eledelt nem kapnának és a következőkkel végzi: „Legyen a t. közönség megnyugodva, hogy úgy az intézet vezetésével, mint annak ellenőrzésével megbízott egyének minden tőlük kitelhetőt elkövetnek arra, hogy az állatkert ügyei helyesen és lelkiismeretesen kezeltessenek. Vannak azonban véletlenül bekövetkező csapások, amelyek elhárítására sem mi, sem mások nem képesek és

amelyek nekünk magunknak esnek a legfájdalmasabban, akik a kulturális vállalatot annyi nehézségek daczára igyekezünk fentartani.“

Erre a „Pesti Napló“ május 13-ki számában a következő válasz látott napvilágot:

„Igen sajtáságos, hogy ép ma jelent meg a hírlapokban dr. Szabó József urnák, mint az állat és növényhonosító társaság elnökének védő nyilatkozata, midőn ép holnap lévén a társaság közgyűlése, sokkal inkább helyén lett volna ott tenni meg e nyilatkozatot, amely ugyan hosszúsága daczára semmit sem mond, legfeljebb azt, amit úgy is mindenki tud, hogy Berlinben és Hamburgban hullanak el állatok, nem lévén az orosz lányok sem örökéletűek. A baj itt nagyobb és mélyebben fekszik. Mi nyugodtan bevárjuk a vizsgálat eredményét, nem akarjuk addig feszegetni a bonczolási jegyzőkönyvet, sem azt, amit mindenki beszél az állatkertben, hogy az állatok meghülés folytán vesztek el, mivel ketreczeikben a beállt nagy hideg daczára be nem fűtöttek s nem volt meg benne a kellő hőfok; mi bevárjuk a vizsgálat eredményét, várja be tehát azt ép oly nyugodtan a választmány is; de az ellen már itt is tiltakozunk, hogy a főváros által elrendelt vizsgáló bizottságban a társaság választmányi tagjai is, — a mint Szabó elnök úr ifja, — részt vegyenek; hisz a vizsgáló bizottság az igazgató eljárása és ép a választmány által kellőleg, vagy hanyagul teljesített felügyelet fölött lesz hivatva véleményt és Ítéletet mondani. A nyilatkozat többi pontjaira sem akarunk itt egyelőre a fenti okból reflectálni, de miután tetszett Szabó elnök urnák a berlini és hamburgi állatkertekre hivatkozni, hol a veszteségek oly könnyen pótolhatók, szabadjon megjegyezni, hogy a választmány a berlini és hamburgi állatkerteket nem is akarja par force szakintézetekként feltüntetni, hanem azokat látványok, multságok és egyéb utón népszerűkké és közmulató helyekké tenni, ami választmányunk pedig daczára a benne ülő doctorok nagy számának s daczára, hogy közmulató helyekben mi nem is nagyon bővelkedünk, ép ezt nem tudja elérni; pedig csakis ez úton lesz állatkertünknek jövője. Lehet valaki kitűnő geológus, vagy jeles orvos, de azért nem következik, hogy az állatkertek kezeléséhez

es felvirágoztatásához is értenie kelljen; s miután meg vagyunk győződve, hogy ha ezekhez bennük a tehetség nincs is meg, de a jóakarát és szándék megvan; felteszszük tehát róluk, hogy lesz is bennük elég elhatározás az eddig követett irány megváltoztatására, szükség esetére pedig a visszavonulásra. Több érdekelte

Az állatkert irányában most oly jóakarátú sajtó azon időben vajmi kevés jóakaratot tanúsított az állatkert iránt. E részben, mint a fent közlőitekből is kitűnik, a „Pester Lloyd“ járt elől. De ennek van némi előzménye is.

Még Hegyessy Kálmán igazgatása alatt történt, hogy ez az állatkertben kiselejtezett fákat a választmány jóváhagyásával eladta egy gymn. igazgatónak, kinek a főváros közelében világa volt.

Egy reporter látta a fák elszállítását, kikérdezte a kocsiat, hogy hová viszik a fákat?

„Az igazgató úr birtokára“ — volt a válasz. — A szemfüles reporterrtek sem kellett több s másnap egy erős, gyanúsító újdonság jeleni meg a „Pester Lloyd“-ban, hogy „az állatkerti igazgató az állatkert fáit saját birtokára hordatja.“ Nagy lett a felháborodás.

De Hegyessy igazgató nem az az ember volt, aki ilyest zsebre dugjon, vagy holmi nyilatkozattal beérje s miután lovagias úton nem sikerült ez ügyét elintéznie, sajtópert kezdett a „Pester Lloyd“ ellen, A szerzőséget vajami Czappel nevezetű német újságíró vállalta el, ki tévedéssel akarta magát menteni s kész volt bocsánatot is kérni; azonban Hegyessy Kálmán ha ezzel mint ember beérhette volna is, de meggyanúsított hivatalos állásában nem érthette be. Keresztül vitte a legtágabb, legkörülményesebb bizonyítást, amely igen természetesen teljes correctségét igazolta.

Az esküdtek Czappel vetkesnek mondták ki, a bíróság fogságra ítélte s ezt szegény le is ülte.

Ez idő óta jó sok ideig a „Pester Lloyd“, a hol csak lehetett, ütött egyet az állatkerten.

Visszatérve a hírlapi zajra, a „Pesti Napló“ fent idézett közleményének tendenciósus jellege már oly világos volt, hogy nem tartotta azt érdemesnek a további méltatásra sem dr.

S z a b ó József elnök, sem a választmány. Nem is foglalkozott azzal többé a nyilvánosság előtt. Csak a május hó 13-kán megtartott közgyűlésen tett mintegy czélzást erre dr. S z a b ó József elnöki beszédében, midőn kiemelte a számos akadályokat, amiket leküzdeni s a tetemes csapásokat, amiket szenvedni kellett s hogy ily nehéz körülmények között valódi önfeláldozásra volt szüksége úgy a választmánynak, mint az igazgatónak, hogy megfeleljen kötelességének.

A közgyűlés további folyamán elfogadta a választmány-nak azon javaslatát is, miszerint a növényteni szakosztály ezután a „növényhonosító“ elnevezést használja s ez elnevezés, mint az ügyrendben történt változtatás, jegyeztessék fel. Meghosszabbította továbbá a régi részvények becserélésének határidejét 1877 végéig; valamint az elnök indítványára kiküldte a maga részéről az állatkert beligazgatását megvizsgáló vegyes bizottságba W a r t h a Vincze és Kralovánszky István társulati tagokat. Végül betöltötte a választmányban megüresedett öt helyet: B e z e r é d y Elek, gróf B a t t h y á n y Elemér, herceg C s e t v e r t i n s z k y Boris, R e i n b o t h Ede és S z t u p a György társulati tagokkal; póttagoknak megválasztotta: T a v a s z y Endre és H i r s c h Mór, számvizsgálóknak; dr. W a r t h a Vincze, G r ö t s c h l Imre és R e s c h Károly társulati tagokat.

Május hó 15-én már megint rendkívüli ülést tartott a választmány azon okból, hogy a S t r a u s z Gáspár állatőr gondozása alatt volt óriáskígyó május 12-én délután egyszerre csak eltűnt. A választmány azonnal megkezdte a vizsgálatot, szemlét tartott a helyszínén, Kihallgatta az állatkert kapusát, a jegypénztárnokot; de ezek semmit sem tudtak mondani. Kihallgatta azután S t r a u s z állatőrt, aki elmondta, hogy május 12-én d. e. 9 órakor, miként azt számos éven át tette, kihozta a kígyót a szabadba, hogy ott felmelegedvén, étvágyat kapjon; a majomház mögötti gyepen egy vastag pokróczra tette s egy e czélra készen álló, lyukacsos pléhből készült teknő alakú edényt bontott reá s hogy az ne legyen elmozdítható, néhány kövel megnehezítette. A nap folyamán többször is megnézte a kígyót és folytatta rendes napi munkáját. Délután 3 óra tájban a majomház előreszéről,

ahol a künn levő majmokra is ügyelt, a kígyóért ment, hogy azt bevigye, de már nem találta ott. A kígyót kétségenkívül ellopták s gyanúja egy középtermetű, szakállas, utazónak öltözött, széles karimájú kalapot viselő idegenre volt, aki mintegy 14 nap óta naponként látogatta az állatkertet, a kígyó iránt feltűnő érdeklődéssel viseltetett, tőle annak életrendjét, szokásait kikérdezte s az állatot többször megsimogatta. A lopás lehetőségére azt jegyezte meg, hogy a kígyóval annak igen nagy szelídsége miatt bárki is elbánhatott. A jelenlevő szakértő zoológusok odanyilatkoztak, hogy az eltűnt állat a kígyóknak azon fajához tartozott, amelynek nem természete a vándorlás s miután akadályokon is csak akkor tud áthalolni, ha azokat testének gyűrűivel előbb körülövezheti, függőlegesen álló lapos tárgyak előtt pedig mindig visszahátrál, kétségtelen, hogy a teljesen ép kerítésen át nem halthatott; miután továbbá a csúszásnak nyoma a belső utakon sem volt felfedezhető, holott pedig az állatnak csúszása közben feltűnő nyomokat kellett volna hátrahagynia, nem tehető fel, hogy a kígyó elmenekült volna, hanem ellopták. A választmány tehát feljelentette az esetet a rendőrségnél.

És 12 napra reá, május 24-én d. u. az óriáskígyót az állatkertnek az Aréna út felől levő részén a kerítés mellett minden hiba és sérülés nélkül megtalálták.

A kiküldött vegyes bizottság elvégezte a feladatát. Az állatkert vezetésében mindent a legnagyobb rendben talált; meggyőződött arról, hogy a két oroszán kimúlását takonykóros és bőrférges lóhús evése okozta s erről jelentését a tanács útján a fővárosi közgyűlés elé terjesztette; valamint a választmánynak e bizottságban résztvett tagjai is jelentést tettek erről a május 25-ki vál. ülésen.

A tanács erre elrendelte, hogy az állatkert számára szükséges hús minőségét a városi állatorvos mindenkor megvizsgálja, a lebunkózást egy külön legény teljesítse. Az igazgató azonban nem nyugodott meg ebben; hanem ismét sürgette az állatkertben felállítandó külön vágóhidat.

A május 6-án kimúlt hím oroszán: esete után 39 napi szünet állt be a halálozásokban. Ez idő alatt az állatok folytonosan orvosi felügyelet alatt álltak. Alkalmaztak óvószere-

kel is. Az étrendet megváltoztatták; amennyiben minden második napon birka- és marhahúst kaptak az állatok. A ketreczeket fertőtlenítették, a falakat lekaparták, újra vakolták, stb. Mindazonáltal június 12-én a leopárdon mutatkoztak a betegség jelei s június 14-én ugyanazok közt a tünetek közt ki is múlt. Majd június 17-én a gr. Batthyányiéknek egyik tigrise betegedett meg s hasonló lefolyású betegségben kimúlt június 20-án. Erre azután megszűnt a járvány.

Az állami állatorvosi tanintézet tanárai is foglalkoztak ez esettel és megállapították, hogy a kölni és berlini állatkeretekben is hasonló kóresetek fordultak elő takonykóros és bőrférges ló húsának etetése folytán és nevezetes, hogy ott is csak a macskafaj között lépett fel pusztítólag e kór.

Erre végre azután a tanács is megkönyörült az állatkerten, megengedte a külön vágóhíd felállítását és már augusztus 30 án megkezdődött az állatkertben a húsvágás.

Május hóban valami arabus, a mekkai szent sírnak a főőre, S z e i j d A h m e d H a r r i seikh, aki őseit állítólag egészen Ábrahámig tudta kimutatni, aminthogy egy három öl hosszú papirgöngyre irt családfáját dr. E r ő d i Bélának meg is mutatta, két gepárdot hozott és ajándékozott az állatkertnek. Mivel pedig kevés pénzü ember volt, az araboknak képletes kifejezésekben gazdag keleti fantáziájával azt is értésére juttatja az igazgatónak, hogy elfogadna némi pénzbeli segílyt. A választmány az igazgató javaslatára 150 frtot utalványozott neki.

A növényhonosító szakosztály már az új elnevezéssel élve, több ülést tartott május hó folyamán s megállapította ez évi működését a növényzetre való általános felügyelet, az érkezendő növényeknek a működő kertészek közt szétosztása stb. tekintetében. B e z e r é d j Elek szakosztályi elnök azonban ez időben hosszabb időre távozni volt kénytelen.

Augusztus havában egy pár zsiráfot vett a választmány 2400 frton. Ez is újabb vonzerőt gyakorolt.

Az állattani szakosztály is többször ülésezett s az igazgató részére új ügyrendet dolgozott ki, amelyet a választmány szeptember 29-ki ülésében előbb tanulmányozás végett az igazgatónak adott ki. Ez az ügyrend azután életbe is lépett.

A november havi vál. ülést az elnök azzal az örvendetes hírrel lepte meg, hogy S e m s e y Andor az állatkertben egy madárházat épített a saját költségén, csak készíttessen tervet a válaszmány. A tervezet feltételeinek a megállapítására az állattani szakosztály december 11-én, a válaszmány pedig 19-én tartott ülést, aminek folytán felkérték G e r s t e l Kálmán építész, hogy a válaszmány megállapodásaihoz képest terjesszen elő egy kész tervet és költségvetést.

Mielőtt reátérnék a válaszmánynak 1878. évi működésére, meg kell említmem azt az örvendetes tény, mely szerini 1876 óta határozottan javulásnak indult az állatkertnek anyagi helyzete. Költségvetése lassanként reális alapra helyezkedett Legfőbb jövedelmi forrása, a belépő díjak után való bevétele. amellet hogy mindinkább emelkedett, az állandóság jellegéi kezdé magára ölneni, mint amely jövedelemre bizton leheteti számítani. Ha voltak is időszakok, amikor a rossz időjárás miatt a jövedelem kevesbedett, kipótolta azt mindjárt az utána következő esztendő. Nagyban segített a jövedelmen az 5000 frtos fővárosi segély is, melyet azonban 1878-ra mái 4000 frtra szállított le gazdálkodásból a főváros.

Nem kellett tehát most már a válaszmánynak folytonosan pénzügyi zavarokkal küzködni s a máról-holnapra valc megélhetés eszközeinek előteremtésén törnie a fejét. Fordíthatta munkásságát az állatkert fejlesztésére, ami sikerült is és foglalkozhatott régi kedvenc eszméjével, a növényhonosítással, amiben ha nem is ért el nagy sikereket, mert nem álltak rendelkezésére az arra megkívántató kellő feltételek. mégis megvolt nemes törekvésének az az eredménye, hogy gyakorlati útmutatással szolgált a jövőre, ha netalán ilyen intézményt életbe akarnának léptetni.

Az állatkertet azonban kulturális intézménynyé fejlesztette, mint amely mindinkább megfelelt feladatának, hogy mulattatva oktasson és népszerű, könnyed módon terjessze A közönség körében az állat- és néprajzi ismereteket.

De legyen elég a dicséretből. Az 1878. évi január 8-án tartott állattani szakosztályi ülésen G e r s t e r Kálmán építész előterjesztvén a madárház tervét és költségét 2550 frtban, a szakosztály elfogadta azt s ajánlva mutatta be a

január 12-ki választmányi ülésnek. A választmány is elfogadta azt és az építés vezetésével **3 e r s t e r** Kálmánt bízta meg.

A madárház megnyitása május hóra volt tervezve; de mivel időközben a terven némi változtatások történtek, amiket maga **S e m s e y** Andor is kívánt, a madárház csak augusztus hóban készült el és szintén Semsey Andor bőkezűsége folytán benépesítve, szeptember hóban adatott át a nyilvánosságnak.

Márczius hóban két ülést is tartott a választmány, amelyen több vízvezetéki és kertszabályozási ügyet intézett el; valamint elhatározta egy állatkerti kalauznak 5000 példányban kinyomatását. A földművelésügyi minister megint nem adhatott segílyt a tengeri nyúltenyésztés felállítására s így ez ismét elmaradt ez esztendőről. Elmaradt ez azután végképen. Kis mértékben jó darab ideig még tovább folytatta az állatkert a tengeri nyulak tenyésztését, míg a régebben kapott 500 friból telt; de mivel abból nemcsak hogy semmi haszna nem volt a társaságnak, hanem a költségen felül még kára is volt, lassanként egészen felhagyott a tenyésztéssel.

E hónapban a rendkívül rossz időjárás miatt alig volt jövedelem a kert látogatásából. Valamint arról is panaszkodott az igazgató, hogy az évi jegyeket ez évben is igen sokan utasították vissza minden felmondás nélkül; számosan pedig kijelentették a jövő évben való kilépésüket. Ennek következtében nagyon megcsappant az évi tagdíjából befolyó jövedelem.

E jelenség annál különösebb; mert más országokban épen a tagdíjak szolgáltatják a legnagyobb jövedelmet s úgy szólván ez a legfőbb jövedelmi forrásuk az állatkerteknek. Valamint az is szembeötlő, hogy amely mértékben fogyatkozott nálunk az évdíjas tagok száma, époly mértékben emelkedett a nagy közönségnek érdeklődése az állatkert iránt.

Ápril hónapban nagy csapás érte a növényhonosítást. **B e z e r é d j** Elek ugyanis távozni levén kénytelen a fővárosból, az április 27-ki ülésben lemondott a növényhonosító szakosztály elnökségéről.

Ugyanezen az ülésen bejelentvén az igazgató az 1877.

évi állatsorsolás tiszta eredményét 2648 fit 38 krban, hozzátette, hogy 1874-től a négy egymásután következett esztendőben a sorsolásból összesen 10,090 frt 04 kr. folyt be mint tiszta jövedelem.

Az állatkerti vendéglő megint bérlő nélkül maradt.

A közgyűlésen, mely mint rendesen az állatkertben tartatott meg, május 30-án örömmel jelenté az elnök, hogy a közönség mindinkább kezdi pártolásban részesíteni az állatkertet, mely immár életképessé vállt s amelynek kulturális hivatása van.

A jelentés és a számadások jóváhagyása után az elnök elősorolván azok neveit, akik az állatkertet támogatták, különösen kiemelte S e m s e y Andor érdemeit, mint aki folyton bőkezű pártfogásában részesíti az állatkertet, amiért is az alapszabályok értelmében indítványozta, hogy S e m s e y Andor a társaság pártfogó tagjának választassák. A közgyűlés az indítványt egyhangúlag közfelkiáltással elfogadta.

Attért ezután a közgyűlés a rendes választásokra, megválasztván örökös tagoknak gr. B a t t h y á n y Elemért és hg. C s e t v e r t i n s z k y Borist, választmányi tagoknak: T a v a s z y András, C s e n g e r y Imre, C s e r n á t o n y Lajos, W a r t h a Vincze, póttagoknak: T é l f y István és dr. E b e r l i n g Gusztáv tagokat, számvizsgálóknak a tava-liakat, illetőleg B a r t h a Vincze helyébe S c h o l c z Ágostont.

Az igazgató szeptember 28-ki jelentéséből az jut tudomásunkra, hogy az állatkertnek két értékesebb állata pusztult el. Az egyik a hím gepárd volt, mely tíz napi kínlódás után idült béllobban múlt ki. A másik a leopárd volt, amely szeptember 9 én éjjel a tigristől öt elválasztó erős vasrostélynak két vaspálczáját alul a vízeresznel kifeszítvén, első lábával átnyúlt a tigrishez, mely a bal lábát rögtön megragadta s erősen összemarcangolta. Az állatör másnap reggel 5 órakor az épületbe menvén, csak akkor szabadította ki a leopárdot a tigris körmei közül. Az állat ötödnapra kimúlt.

Július hóban Hagenbeck egy nubiai csoportot mutogatott az állatkertben 13 napon át, ami az állatkertnek 1240 frtot jövedelmezett. Ez alkalommal Hagenbeck félárú katoná-

jegyeket adott ki őrmestertől lefelé. Ez intézkedés jónak bizonyulván, azt utólagos jóváhagyás reményében az igazgató is életbe léptette.

Most már az országos méhészegylet is jelentkezett, kérvén október havában a választmányt, hogy egy saját költségén emelendő csarnokban különféle rendszerű minta-méhészetet állíthasson ki az állatkerben, mint állathonosító helyen. A választmány ezt az igazgató javaslatára megengedte.

December hóban ismét nagyobb veszteség érte az állatkeret. Ugyanis az egyik zsiráf tüdőszélhűdésben, a teve pedig vesevádékrekedés okozta vérmérgezésben múlt ki.

Az 1878. évből már csak pár nap levén hátra, — jelentette az igazgató a december 28-ki vál. ülésen, — célszerűnek tartja, hogy rövid visszapillantást vessen az elmúlt év üzleti eredményére. Azt az éppen nem vigasztaló tényt állapítja meg, hogy a rendes bevételek a tavalihoz képest 2848 frttal maradtak hátra; de határozottan mondhatja, hogy a társaság anyagi helyzete azért javult. Tetemes terheket rótt le az idén a társaság és mégis mindenhol pontosan megfelelt kötelezettségének. Jelentékenyen törlesztette függő adósságait, ezenkívül saját jövedelméből rendesen fedezte a folyó kiadásokat és tett, habár nem is nagy összegű, de értékes állatvásárlásokat készpénz-fizetéssel. A függő terhek a múlt év végén 11,711 frt 21 kr-ra és 1435 márka 80 fillére rúgtak, az idén mintegy 6000 frttal kevesbedtek.

„Ez az eredmény“ — folytatta azután az igazgató — „a legvilágosabban bizonyítja azt, hogy az állatkeret életképes és hogy a mindenütt előforduló és el nem hárítható veszteségek daczára is, nemcsak fentarthatja magát, hanem a még meglévő terheitől is hihetőleg mielőbb szabadulva, tőkéletesen biztos alapra helyezkedhetik és viruló intézetté válhatnak. E körülményből arról is meggyőződhetett a t. választmány, hogy ahol lehetséges a korlátolt emberi tehetségnek eredményt felmutatni, ott eléggé megnyugtatót mutathatunk fel; ahol azonban állatveszteségekkel állunk szemben, ott gyarlóvá válik minden emberi jóakarát és szorgalom. Ez év eredményeihez kell még számítanunk azt a fontos körülményt is, hogy a téli fentartásra nem leszünk kénytelenek új terheket csinálni. Évek

hosszú sora óta ez az első eset, amikor a bevételek a tél kiadásait is fedezik.“

Az 1878. év tehát kedvezően záródott. Ezen az ülésen fölolvasta még a titkár azokat a határozatokat, amelyek ez esztendőben hoztattak, de még végre nem hajtottak; valamint előterjesztette a vál. tagoknak az üléseken részvételéről szóló kimutatását és úgy látszik, ez volt az utolsó ilyenféle kimutatás; mert a későbbi jegyzőkönyvekben erre vonatkozólag már nem találtam többé ily feljegyzést. A választmány mind a két kimutatást eljárás és elintézés végett kiadta az igazgatónak.

1879-ben is azzal kezdi jelentését az igazgató a márczius 29-én tartott vál. ülésen, hogy a rendkívül kedvezőtlen időjárás miatt a napi bevételek e hónapban alig haladták meg a 100 frtot; holott más években márcziusban már rendszeren túl emelkedtek a 300 frton. Az évdíjából befolyó jövedelem is folyton csökkent.

Ez a rendkívül rossz időjárás április hóban is nemcsak hogy csökkentette a jövedelmet, de még igen megakasztotta a növényzet fejlődését és a kerti munkálatokat is. A választmány Hagenbecktől egy pár hibátlan 3 éves oroszliánt és egy zsiráfot vásárolt, melyek április hóban megérkezvén, azonnal elhelyeztettek az állatkertben, amire megindult a kert nagyobb látogatása.

A június hó 8-án megtartott közgyűlésen az évi jelentés felolvasása után T a v a s z y András ecsetelvén az állatkertben tapasztalható haladást, amit mindenkinek el kell ismernie, indítványozta, hogy a nagyobb pénzintézeteket, egyesületeket és egyes kiválóbb egyéneket fel kellene kérni, hogy lépjenek be tagoknak a társaságba; a főváros közönsége is felkérendő lenne, hogy hivatalosan vizsgálta meg és győződjék meg a haladásról, valamint a törvényhozás és a kormány is meghívandók és e meghívás idejét a sorsolás idejére, október havára vélte megállapítandónak, C s e r n á t o n y Lajos helyeselte ezt és hozzátette, hogy legyen a hétnek egy napja, amelyen alacsonyabb a belépő díj. N e n d t v i c h Károly általában le kívánta szállítani a belépő díjat. C s e n g e r y Imre elfogadta a tett indítványokat azzal a pótlással, hogy azok

a közgyűlés jegyzőkönyvébe iktattassanak, de kivitelük a választmány belátására bízassék. Mindezt a közgyűlés elfogadta.

A választmány múlt évről szóló jelentése szintén hangzott, hogy az 1878. évi mérleg volt évek óta az első kedvező mérleg, ami kizárólag az igazgató erélyes, ügyes és a legnagyobb takarékosággal párosult eljárásának volt köszönhető. A visszafizetendő tartozás, mely az 1877. évi mérlegben 32,370 frt 35 krral volt kimutatva, 1878 végén leszállt 26,072 frt 24 krra.

A három év leteltével a tisztikar is újból választás alá esvén, megválasztottak elnöknek: *S z a b ó* József, al-elnököknek: *F r i v a l d s z k y* János, *G e l l é r i S z a b ó* János, harmadiknak pedig a fővárosból már két év óta eltávozott *Ü r m é n y i* József helyett *X a n t u s* János; titkárnak: *G r u b i c z y* Géza; vál. tagoknak: *G a r t n e r* Antal, dr. *E b é r l i n g* Gusztáv, *T é l f y* Iván, *N a s z t l* Mór, és *P r a z n o v s z k y* Ignác, póttagoknak: *P á l l i k* Béla és *R e n n e r* Gusztáv.

Még e június hó folyamán azonnal hozzáfogott a választmány a közgyűlési határozatok végrehajtásához; irt minden gyárnak és pénzintézetnek, felkért minden k'váló egyént, a törvényhozás tagjait, kormányt; ámde mindennek a sok felkérésnek nem volt valami nagy eredménye.

Augusztus havában kiütött a kecskék között a járványos tüdővész és miután három kecske e betegségben elhült, tíz darab pedig orvosi rendeletre leöletett és elásatott, az egész kecske állományból csupán két darab maradt életben.

A nagy értékű ragadozók állománya azonban becsületesre vált volna bármely régi és gazdag állatkertnek; mini ezt az igazgató szeptember havi jelentésében megjegyezte. Ugyanis ez év folyamán két oroszlánt, egy himtigrist, egy pumát, két leopárdot és egy hím zsiráfot vett a társaság 13,250 márkáért.

A téli idő nagyon korán állt be s tartott a kemény hideg végig annyira, hogy a városligeti rókák már nem találván másutt ennivalót, betörték a kerítésen át az állatkertbe és 41 darab különféle vízi szárnyast téptek szét.

Az 1880. évről nincs semmi különös megjegyezni való.

A havi üléseken a rendes havi pénz- és állatkimutatásokkal, személyi ügyekkel, épületjavításokkal, növény honosítással, stb.-vel foglalkozott a választmány. Megadta az engedélyt a B'ondm^ Carver- és Stuver-féle előadásokra, amik igen szépen jövedelmeztek. Vásárolt egy M a r t i n Odile-féle francia rendszerű baromfi hizlaló és költőgépet, amire a földművelésügyi minisztériumtól 700 frtot kapott segélyül a társaság és már ősszel kis mértékben, mintegy próbául, mégis kezdte a baromfi hizlalást.

A május 30-ki közgyűlés jóváhagyta az évi jelentést és számadást, betöltötte a megüresedett vál. tagsági helyeket S z i l y Kálmán, G a l g ó c z y Károly, dr. H a t a l a Péter, H a u s z m a n n Alajos, H i r s c h Manó és L e c h n e r Lajos társulati tagok megválasztásával, számvizsgálóknak pedig közfelkiáltással R e s c h Károly és D a n y Nándor tagokat választotta meg.

Ez az esztendő a legjobb évek egyike volt, amelyek jövedelme lehetővé tette azt, hogy a társaság jelentékeny beruházásokat eszközöljön s e mellett tartozásaiból is törlesszen.

A választmánynak 1881. évi működése is rendes és csendes, zavartalan volt. Az orsz. méhészeti egyesülettel a mékészeti kiállítás tárgyában csak most egy esztendő után lépett ismét érintkezésbe s tárgyalta a február 26-ki ülésen a kötendő szerződést, egyszersmind elhatározta az igazgató indítványára, hogy a fővárosi évi segélyért a kérvényt azon kéréssel nyújtja be, hogy az ismét 5000 firtra emeltessék, mert új építkezések várnak a társulatra. A főváros azonban nem volt erre tekintettel és csak 4000 frtot szavazott meg.

A márczius 26-iki ülésen az igazgató még azt tette hozzá előző havi jelentéseihez, hogy a kedvező kiteleltetés annak volt köszönhető, mert az élelmi szerek legnagyobb részét első kézből szerezte be. így pl. a gabonaféléknek három havi szükségletét, ami az előbbi években 452 frt 68 krba került, most első kézből vásárolva 213 frt 96 kron szerezte be. A különbözet tehát több 50%-nál.

Az április hó jövedelem tekintetében igen silány eredményel végződött, úgy hogy az elmúlt nyolcz év alatt csak az 1875-ki április volt ily mostoha hónap.

A május 29-ki közgyűlés rendszeren, minden különösebb esemény nélkül folyt le. Megválasztották az megüresedett vál. tagsági helyekre: E g g e r Samu, dr. E i s e n Ede, dr. Kari János, M a j l á t h Béla, dr. P a u l o v s z k y József és T a n f i Gusztáv társulati tagok, számvizsgálóknak pedig K l e n o v i c s György, T h a l y Elek és W a c h s m a n n Ferencz.

Az elnök záró beszédében kiemelte, hogy ezzel az esztendővel tölti be a társulat fentállásának 15-ik évét s örömmel hangsúlyozta, hogy a közönség mind jobban és jobban pártolja az állatkertet s hogy az immár a külföld előtt is elismert vállalat, mert már hitele is van, ami az előtt nem volt és kogy most már a hatóságok is támogatják az intézetet, amit még pár évvel ennek előtte nem tettek.

A jóváhagyott évi jelentés szerint 1880-ban már 89,181 személy látogatta az állatkertet. Ez nagy részben a közlekedés javulásának és a könnyebb odajuthatásnak is volt köszönhető. Mert a lóvasút már az állatkertig közlekedett és megnyílt a Sugár-út, a mostani Andrásy-út.

Az október 1-én tartott vál. ülésen bejelentette az elnök a fővárosi főügyészi hivatal hivatalos felszólítását, amely szerint, a fővárossal 1866. április 29-én kötött szerződésre úgy a főváros, mint a társaság jogainak biztosítása végett közös egyetértéssel egy záradékot vezessenek reá, amelynek szövegét a felszólításhoz mellékelte.

E záradéknak az volt a tartalma, hogy az előbbi állatkerti részvénytársaság „állat és növényhonosító társasággá” alakulván át, az előbbi részvénytársaságnak jogai és kötelezettségei az állat és növényhonosító társaságra szállnak át. A választmány e felszólítást tanulmányozás végett egy bizottságnak adta ki.

E hónapban az állatok állománya egy fiatal király tigrissel szaporodott, melyet K u n d Béla ajándékozó az állatkertnek.

December 22-én megkötötte a választmány az orsz. méhészeti egylettel a méhészeti kiállításra vonatkozó egyezséget, valamint tárgyalta és a bizottsági jelentés alapján el is fogadta a fővárossal kötött szerződésre vezetendő záradékot.

Ezután az elnök az ülést és az évet azzal a szomorú jelentéssel zárta be, hogy E g g e r Samu, aki a társaságnak majdnem keletkezése óta buzgó tagja volt és dr. E b e r l i n g Gusztáv vál. tagok elhaláloztak.

E két haláleset óta csaknem minden esztendőben megkövetelte áldozatát a kérlelhetetlen halál a választmányok érdemekben megőszült, régibb tagjai közül.

A gyászjelentéssel záródó év után gyászjelentéssel kezdődött az 1882, esztendő is, amidőn a január 29-ki vál. ülésen az elnök részvétét fejezte ki dr. K á r o l y János vál. tag elhunytá felett.

A veszteség fölött érzett részvétének jegyzőkönyvi megörökítése után áttért a választmány az ülés napirendjére. Átvette az elnöktől a fővárossal kötött szerződésnek záradékkal ellátott s aláírt másodpéldányát s átadta azt megőrzés végett az igazgatónak. Tárgyalta ezután a földművelésügyi kormány által ajándékozott szarvasmarhák számára építendő istálló tervét és költségét s elhatározta az építésnek azonnal megkezdését.

Az igazgató jelentése szerint néhány nap óta a házi állatok között járvány mutatkozott és leginkább a saját nevelésű tyúk- és pulykaféléket pusztította. A bonczolás bélmihlőt állapított meg.

A baromfi tenyésztéssel már rendszeresen és nagyobb terjedelemben foglalkozhatott a választmány ez évben; mert a földművelésügyi kormány a hizlaló és költőgép beszerzésére tavai utalványozott 700 frton kívül a márczius 24-ki ülés jegyzőkönyve szerint 1882-ben megint 500 frtot adott baromfi tenyésztési célokra.

A szarvasmarha-istálló is teljesen elkészült és az április 29-ki ülésen már jelentette az igazgató, hogy az ajándékozott két mezőberényi szarvasmarhát abban el is helyezte.

A helybeei hadastyán egyletek arra kérték a választmányt, hogy április 30-án és május 1-én ünnepélyt rendezhessenek az állatkertben. A választmány ezt megengedte s ez 450 frtot jövedelmezett a pénztárnak.

A közgyűlés május 14-én a szokott módon rendesen folyt le. Letelvén a 3 év, újból megválasztotta az elnökséget

és a titkárt, úgyszintén megválasztotta vál. tagoknak Brill Zsigmond, B u j a n o v i c s Sándor, K l e n o v i c s György és S z t u p a György társulati tagokat. Póttagokat ezúttal nem kívánt választani a közgyűlés. Végül számvizsgálóknak közfelkiáltással megválasztottak H a b e r e r n Jonathán Pál, T h a l y Elek és W a c h s m a n n Ferencz.

Május 27-én vásárolt a választmány körülbelül 220 drb állatot 2153 frt 42 kr értékben. Voltak ezek között szarvasok, majmok, házi tyúkok, fácánok, éneklők, papagályok, réczék, stb. Mindjárt reá a június 30-ki ülésen már sajnosan jelentette az igazgató, hogy nagyobb halálozás mutatkozott főképp a mostanában vásárolt majmok, éneklők és papagályok közt; ami az importált délegövi állatoknál az első napokban rendszeren előszokott fordulni; úgy, hogy ezzel már a vételnél számolni kell. Az állatlétszám saját szaporulat útján szép számmal növekedett; közöttük értékes és ritkább példányokként az amerikai bivaly bornyú és egy fiatal mufflon.

A selyemtenyésztést is be akarta mutatni a választmány a közönségnek. Ebből a célból a kioszk belső részében egy, bár szerény mérvű selyembogár-tenyésztést és selyemterménykiállítást rendezett be.

A szeptember 30-ki ülésen örvendetes dologgal állt elő az igazgató. „Bátran mondhatjuk ma“ — így szólt — „hogy időponthoz kötött csekély tartozásunkat leszámítva, egy krajczár adóságunk sincs. Ezen régi törekvésünket pedig elértük anélkül, hogy a szükségeseknek mutatkozó kiadásokat bárhol is megkíméltük volna, a télire beszerzendők is be vannak szerezve.“ Ezt nagyon elősegítette az igen jól sikerült június havi szamojéd-kiállítás, a szt. Istvánnapi ünnepély, amely 8240 látogató után 1604 frt 65 krt jövedelmezett, valamint az állatkisorsolás, ami szeptember 30-ig 3879 frtot eredményezett és bizton várható volt ebből még mintegy 2000 fit, Az orsz. méhészeti egyesület által a múlt hó közepén rendezett méhészeti kiállítás is jól sikerült s az állatkertnek nemcsak anyagi, hanem erkölcsi hasznot is juttatott.

Az is szerencsés körülmény volt, hogy három hónap óta az állatok közül nem pusztult el értékesebb példány. Csupán az elefánttal volt baj és viaskodás. Ugyanis a páro-

sodási inger rendkívüli mértékben felébredt nála és tökéletesen megvadultta tette. Az épületet és a kerítést rongálta, őreit nem tűrte, veszedelmes ellentállást mutatott; úgy, hogy meg kellett agyaraitól fosztani.

Október havában megint gyászesetet jelentett be az elnök T a v a s z y András elhunytával, aki a választmány-nak egyik régi buzgó tagja volt.

A baromfi tenyésztéshez mérten egy nagyobb szerű baromfi-ólat is szándékozott a választmány építtetni. Ennek tervrajzát és költségvetését az igazgató december hóban előterjesztette; de a választmány erre vonatkozó elhatározását a következő évre halasztotta.

Az 1883. évnek három első hónapjában a választmány tatarozási, javítási ügyekkel és a rendes havi kimutatásokkal foglalkozott. Április hóról is csak az a megjegyezni való, hogy rendkívül esős és hideg volt s ennek következtében nagyon gyéren látogatták az állatkertet. Ugyanez időben múlt ki az elefánt, amely a múlt évben annyira dühöngővé vált. Ennek a bőrét és csontjait azután F r i v a l d s z k y János alelnök értékesítette.

Április hó 20-án rendkívüli ülést tartott a választmány Hagenbecktől egy elefántnak vétele tárgyában, hogy pótolja a veszteséget. Ezenkívül még több rheát és struczot is rendelt meg.

Ugyanez alkalommal múlt évről szóló jelentését is összeállította, amely szerint 1882-ben már 91,590 személy látogatta az állatkertet.

A május 27-én tartott közgyűlésen megválasztották vál. tagoknak a kisorsoltak, t. i. C s e n g e r y Imre, C s e r n á t o n y Lajos, dr. H o r v á t h Géza és dr. W a r t h a Vincze, számvizsgálóknak pedig akik tava! voltak. A közgyűlés még részvétét fejezte ki T a v a s z y András vál. tag elhalálása fölött, emlékezetét jegyzőkönyvében megörökítette s erről az elhunytak özvegyét is értesítette.

Június hóban az állatvédő egyesület S t r a u s z Gáspár állatkerti állatört 40 frankos arany jutalommal tüntette ki, Ezért a választmány köszönetét fejezte ki a nevezett egyesületnek.

E hónapban egy nini zsiráf-fiók is született az állatkertben. Egy muszka-óriással pedig jó üzletet csinált a választmány; csakúgy tolongott a közönség az állatkertbe, hogy láthassa az óriást.

Az ősz folyamán elpusztultak a feketenyakú hattyúk, továbbá egy sörényes szarvas, egy mexikói daru és egy óriás kígyó.

Különösen megemlítendő még az, hogy ezen évi állatsorsolásból december 29-ig 7220 firt 50 kr. folyt be a pénztárba bruttó-összegben s ezzel elég szerencsésen végződött az esztendő.

Ha figyelemmel kísérjük az állatkertnek egymásután következő négy évi, itt leírt történetét, arról győződünk meg, hogy amiként mindinkább javult az állat- és növényhonosító társaságnak anyagi helyzete, úgy ebből folyólag azonkép a választmány tanácskozásai is mindinkább rendesebb, csendesebb mederben kezdtek folyni, simán és egyformán, úgy, hogy amit itt felsoroltam az egyik év eseményeiből, alkalmazható az némi változással a későbbi évek történetére is.

Az 1884. évi január 26-ki ülésen az igazgató egy gondatlanságból eredt veszteséget jelentett be. A tél folyamán ugyanis egy éjjel kutyák törtek be az állatkertbe s annyira megtépáztak és sebeztek egy szarvast, hogy az annak folytán elpusztult. A vizsgálatból kitűnt, hogy az éjjeli őrök kötelességüket elhanyagolták, mitsem láttak az egészből s így a szarvas 80 frnyi értékének megtérítésére köteleztettek.

A földművelésügyi minister a márczius 29-ki ülésen felolvasott levelében hajlandónak nyilatkozott 1000 frttal járulni a baromfiház építési költségeihez, amire tőle segílyt kértek volt. A választmány köszönettel fogadván ez ajánlatot, feliratot intézett a miniszterhez, hogy a segílyt ez évben a társulat nem veszi igénybe; mert az építési anyagoknak nagy ára és a drága munkabérek miatt nem tartja czélszerűnek az idén az építkezést; de kéri annak fentartását a jövőre.

Az orsz. méhészeti egyesület az állatkertben épített pavilonjában túlságosan sok kaptárméhet tartott, ami zavarta a látogatókat és így elmaradoztak. A választmány tehát felszó-

lította az egyesületet, hogy szállítsa le kaptárainak számát nyolcz darabra s a rajzást mesterséges úton eszközöltesse.

A választmány a baromfitenyésztésre ez évben is nagy gondot fordított, vásárolt a tyúkászat kiegészítésére szükségelt igen szép példányú baromfiakat. Elhatározta, hogy a bécsi baromfikiállításon részt vesz és megbizta az erre vonatkozó intézkedésekkel G r u b i c z y Géza titkárt és az igazgatót.

Közeledvén a közgyűlés tartásának ideje, azt május 25-re tűzte ki, egyúttal megbizta dr. E i s e n Ede, G a r t n e r Ferencz és P r a v n o v s z k y Ignáczt vál. tagokat a múlt évi számadásoknak a választmány részéről megvizsgálásával s a választmány nevében aláírásával, mint az eddig is minden esztendőben szokásos volt s még ma is gyakorlatban van.

A május 25-ki közgyűlés felkiáltással megválasztotta számvizsgálóknak dr. H a b e r e r n Jonathán Pál, Földess y Lajos és W a c h s m a n n Ferencz tagokat. De hogy az üresedésbe jutott vál. tagsági helyek betöltése meg“ történt-e, arról nincs említés téve. Valószínűleg tévedésből maradt ki a jegyzőkönyvből. Mert az évi jelentés megemlítette, hogy G a r t n e r Antal, T é l f y Iván, N a s z t l Mór és P r a z n o v s z k y Ignáczt vál. tagok működési idejük szerint a választmányból kilépnek, tehát helyük betöltendő.

Nem feledkezett meg a választmány az állatlétszám emeléséről sem, midőn május 31-én újra 236 darab állatot vett, köztük két fekete párduczot, három medvét, egy óriás kígyót s különféle szárnyasokat és madarakat 4246 frt 74 kr. értékben.

A szeptember 30-ki ülést dr. S z a b ó József elnök ismét gyászjelentéssel nyitotta meg, hangsúlyozván a veszteséget, mely a társaságot S z t u p a György vál. tagnak elhalálózásával érte. Emlékezte szintén jegyzőkönyvileg örökített meg.

Az igazgatónak szeptember havi jelentése szerint június végén és július elején 12 napon át S p e l t e r i n i köztánczosnő tartott előadásokat, melyeknek jövedelme 1750 frt 15 kr. volt; július és augusztus hóban pedig Hagenbeck a singalesekkel tartott 15 napon át előadást s fizetett ezért az

állatkertnek 2300 frtot, továbbá ajándékozott az állatkertnek egy bölénytehenet, egy yak-bikát, egy dromedárt és egy óriás kígyót.

A bécsi baromfi kiállításon a társaság kiállított lúdjaiért elismerő oklevelet kapott, a kolozsvári tenyészkiállításon pedig több törzsbarmofiért dicsérő oklevelet. Az állatkertben ismét szaporaság lett egy fióktigris világra jöttével.

Tekintettel a közeledő országos kiállításra, a választmány még tavasszal elhatározta, hogy az eddigi nagyon is dísztelen bejárat helyett egy új díszes kapuzatot építtet. Október 20-án már ennek tervrajzát és költségvetését is tárgyalta s azt elfogadván, építését el is rendelte. Deczember hóban pedig a baromfi- és tengeri nyúltenyésztéshez szükséges tárgyak és eszközök gyűjteményes kiállítása iránt tanácskozott abban a reményben, hogy a kormány majd segílyt nyújt erre a célra. Az országos kiállításon ugyanis be akarta mutatni már e gyűjteményt.

Elkövetkezett az 1885. esztendő, az orsz. kiállítás éve, amelyhez jövedelmezőség tekintetében oly nagy reményeket fűzött az állatkert vezetősége. Ennek következtében mindjárt január hóban nagyobb állatbevásárlást, többféle építkezést és javítást határozott el. És már márczius hó 28-án jelentette az igazgató, hogy az állatok elhelyezésére szolgáló udvarok és egyéb építkezések lehetőleg gyorsan készülnek, a díszes bejáró kapu építése is gyorsan halad s a megrendelt állatok közül 7 darab különféle antilop, egy pár törpe zebu, párducz, puma, 25 drb majom és sok különféle szárnyas 15,195 márka értékben megérkezett.

A kis zsiráfnak eladását már régebben elhatározta volt a választmány. Ezen az ülésen azt is jelentette az igazgató, hogy azt 1800 írtért eladta. Ez az 1883. május 19-én világra jött fiók-zsiráf az állatkerti tenyésztésnek egyik fényes eredménye. A zsiráf ugyanis olyan kényes természetű délégövi állat, hogy fogságban nem szoptatja a csikóját. Köztudomású tény, hogy abban a négy-öt esetben is, amikor sikerült az állatkerteknek fiatal zsiráfot felnövelni, ez mesterséges úton történt; mert az anya nem engedte szopni a csikáját. Állatkertünk helyesen alkalmazott eljárással elérte azt, hogy az

anya maga is táplálta csikáját. A szépen fejlődött állat már harmadik évébe lépett, mikor most eladatott.

Ez időben kezdte meg előadásait a sudáni karaván s három nap alatt 643 frt 86 krt jövedelmezett az állatkertnek, vagyis három nap alatt több jövedelem folyt be, mint más években az egész márczius hónapban.

Ugyanekkor utalványozott a földművelésügyi minster is a társulatnak 400 frtot baromfiak beszerzésére. Az országos kiállítási bizottság pedig a közgyűlés tartására felajánlotta a kiállítási hangversenytermet; amit azonban a társaság nem vett igénybe.

A közgyűlés május 17-én tartatott meg, amelyen az elnökség és titkár, letelvén a három év, új választás alá esett; továbbá vál. tagoknak megválasztottak dr. B a l o g h Sándor, G a l g ó c z y Károly, H a b e r e r n Jonathán Pál, Horváth Lajos, dr. Ö r l e y László, S z i l y Kálmán és dr. M a d a r á s z Gyula társulati tagok.

Az évi jelentés szerint 1884-ben már tekintélyes számot tettek az állatkert látogatói t. i. 165,852 személy.

Május hónapban S p e l t e r i n i kötéltánczosnő ismét tartott az állatkertben előadásokat, amelyekre mindig nagy közönség gyűlt egybe. Az egyik előadási napon Spelterini összeveszett az impressariójával s nem akart fellépni. A közönség türelmetlenkedett, háborgott, pénzét követelte vissza s ebből oly nagy dulakodás támadt, hogy bedöntötték a kerítést és összetaposták a szegélyző ültetvényeket. Ez okból szólalt fel X a n t u s János a május 30-ki vál. ülésen, hogy úgylátszik a rendőrség nem járt el a kellő erélylyel, valószínűleg azért, mert a főkapitánynak nem volt kellőleg előterjesztve az ügy állása. Indítványára a választmány azt határozta, hogy az elnök az igazgatóval együtt keressék meg a főkapitányt s kérjék jövőre támogatását.

Június hóban még nem volt készen a bejáró kapuzat, amelyre már 6600 frtot ki is fizettek. A választmány tehát megbízta az igazgatót az építés sürgetésével. Az állatkertet mindig támogató S e m s e y Andor ezúttal is 1000 frttal járult a kapuzat költségeihez. E díszkapu csak augusztus 2-án nyílt meg a közönség számára. Építése 14,279 frtba került.

A nyári szünet után az október 31-ki ülést az elnök ismét gyászjelentéssel nyitotta meg, bejelentvén C s e n g e r y Imre vál. tag elhalálózását. Emlékezetét a választmány jegyzőkönyvében örökítette meg.

Az igazgató jelentésében arról panaszkodott, hogy a kiállítás megnyitával csaknem az egész május havában kétségbeejtőleg csekély volt a látogatás. A fővárosi közönség teljesen elhanyagolta az állatkertet s az újdonság ingerével bíró kiállításba tódult; a vidéki közönség is csak lassanként szokta meg az állatkertnek látogatását. Csakis augusztus hónapban fordult kedvezőbbre a dolog. Miss C o r a előadásait és később a Szomáliákat is tömegesen kereste fel a közönség és ámbár Miss Cora már három hónapja volt az állatkertben, még mindig vonzotta a közönséget. „Ez a körülmény“ — mondta az igazgató, — „arra utal bennünket, hogy ne csak állatokat szerezzünk be, hanem igyekeznünk kell jövőre hasonló látványosságokról is gondoskodni.“

A nyári időszakban 42 darab állat hült el, amelyeknek értéke 2887 ft 89 kr. volt. Hogy ily nagy érték elveszett, ez magyarázatát leli abban, hogy maga az oroszlánfóka képviselt 1290 ft értéket, a kardszarvú antilop pedig 502 ft értéket, a kimúlt közönséges fóka is értékes volt.

Az állatkert jövedelmeinek szaporítására október hónapban elhatározta a választmány, hogy korcsolyázásra rendeztetni be a nagy tavat; továbbá, mivel elég alkalmas helyiség van, a baromfi hizlalást nagyobb mértékben és üzletszerűleg folytatja.

De megtudta becsülni az állatkert tisztviselőinek e kiállítási esztendőben megkészserezett fáradozását is, midőn az igazgató javaslatára a könyvelőnek és jegyeladónak fizetésük után 10%-nyi jutalmat szavazott meg.

C s e t v e r t i n s z k y Boris herceg az állatkertben levő nőstény tigrisét végleg az állatkertnek ajándékozta, K o c s i s János gépész pedig az iparcsarnokban kiállítva volt nagy madárkalitját adta ajándékba. Ez ajándékokért a választmány a december 5 ki üléséből küldött köszönő iratokat, valamint jóváhagyta a leleményes igazgatónak azon intézkedését, amely szerint a magas palánkkerítést bérbe adta hirdetési célokra Knopp és Steiner vállalkozóknak.

A december hó 30-ki vál. ülésen számot adott az igazgató a társaságnak az orsz. kiállításon kifejlett tevékenységéről, amely szerint a társaság a nemzetközi baromfikiállításon 24 törzsbarmofival, galamb- és fáczánnal vett részt versenyen kívül; mert a társaságnak tisztviselői is közreműködtek e kiállításon mint jury-tagok. A nemzetközi ebkiállításon is versenyen kívül szerepelt. Az állandó kiállítás III. csoportjában pedig az állattenyésztésre szolgáló eszközök gyűjteményes kiállításával vett részt, amely gyűjteményes kiállításnak gyakorlati irányáért kitüntették a kiállítási nagy bronzéremmel,

Ügylátszik, december hóban ismét valami járványféle pusztíthatott az állatkertben. Mert az állatforgalomról szóló kimutatás tanúsága szerint elhült e hónapban 229 drb állat; köztük 18 majom, egy medve, borz. krokodilus, 115 vad-réce, 51 tyúkféle, egy kánya és egy keselyű stb., melyeknek összes értéke 593 frt 94 kr. volt.

Ez a járványféle betegség még a következő 1886. évben is folytatta pusztításait; mert az igazgatónak január 30-ki jelentése szerint megint elhullott 111 drb állat még pedig egy zsiráfon és egy bölényen kívül mind tyúkfélék és szárnyasok 2132 frt 61 kr. értékben.

Az igazgató jelentéseiből kiszámítván az utóbbi tíz esztendőnek veszteségét állatokban és azok értékében, számításom eredménye a következő: A veszteség legnagyobb volt két esztendőben. Úgy mint 1876-ban, amikor is elhült 276 drb állat 8108 frt 31 kr. értékben. Itt nem annyira az állatoknak a száma az, ami feltűnik, mert ez aránylag nem nagy, hanem inkább azoknak értéke, ami azt mutatja, hogy leginkább értékes állatok pusztultak el. A másik év az 1885-ki volt, amelynek vesztesége 432 drb állat volt 8947 frt 08 kr. értékben. A tíz évnek összes vesztesége 1876-tól 1885. végéig 2397 drb állat volt 48,374 frt 06 kr. Átlagosan számítva tehát 4837 frt 40 kr. veszteség esett egy esztendőre.

Valóban a nagy közönség nem is gondol arra, hogy milyen nagy áldozatokkal és költséggel jár egy állatkertnek a fentartása, mint amely intézmény természetszerűleg állandóan ki van téve ilyen veszteségeknek, egyrészt az égalji különbözőség következtében, másrészt a kellő szabad mozgás

hiánya miatt, amit az állatoknak természete okvetetlenül megkíván. És nincsen is állatkert, ahol ne fordulnának elő kisebb-nagyobb mértékben minden hónapban ily halálozások. Számot is vetnek ezzel berendezkedésükben az állatkertek fentartói mindenütt.

E veszteségek pótlása pedig csak egyik része a kiadásoknak. Ehhez járulnak még az épületeknek jókarban tartására, a kertnek díszítésére szükséges költségek s a látogató közönség mind fokozottabb mérvű igényeinek kielégítésére megkívántató egyéb dolgok.

Ha mindezeket tekintjük, csak csodálnunk lehet azt a bámulatos kitartást, erélyt és buzgóságot, amelylyel társulatunk vezetősége a rendelkezésére álló csekély anyagi eszközökkel állatkertünket ez ideig nemcsak hogy fenn tudta tartani, hanem még odáig fejlesztette is, hogy az ma már valószínűleg szükségét pótló kulturális intézménynyé vált, amelyet társadalmunk immár nem nélkülözhet. E tekintetben, igaz, a legnagyobb elismeréssel kell viseltetnünk az első alapítók irányában, akik mintegy százezer forinttal megvetvén az állatkertnek alapját, annak fennmaradhatása érdekében lemondtak minden kárpótlásról s tőkéjük kamatozásáról is.

De visszatérve az 1886. év történetére, amely esztendővel az állatkert fennállásának 20-ik évébe lépett, a február hó 27-ki ülésen a titkár felolvasta Saxler Andrásnak ékes német nyelven irt levelét, amelyben kiállítási pályálatját az állat- és növényhonosító társaságnak ajándékozta. Ebben ugyan nem volt nagy köszönet. Mert a pavillonnak az állatkertben felállítása majdnem többbe került, mintha egy újat építettett volna a társaság, lévén annak faalkatrészei nagyon elkorhadtak.

A földművelésügyi ministerium a bécsi ornithologiai kiállításon vásárolandó madarak és baromfiak költségeire ismét 200 forintnyi segélyt utalványozott. A választmány elhatározta, hogy részt fog venni néhány törzspéldánnyal a kiállításon.

Márczius hóban ismét szász érte a társaságot Klenovics György vál. tag elhunytával. Míg másrésről az állatkertre nézve az a nevezetes esemény történt április hóban,

hogy egy napon látott napvilágot négy tigriskölyök és két fekete párduczkölyök.

A vendéglőnek bérbeadásával még mindig bajlódott a választmány; pedig most már nem lehetett panasz sem a rász közlekedésre, sem az állatkert gyér látogatására. Azon a tájékon a Sugár-út megnyíltá óta mind nagyobb és nagyobb közönség fordult meg.

A május hó 23-án megtartott közgyűlés szintén csendesen folyt le. Megválasztotta választmányi tagoknak dr. E i s e n Edét, P a v l o v s z k y Józsefet és M a j l á t h Bélát újból, az elhalálozott Csengery Imre és Klenovics György helyére pedig H a u s z m a n n Ferenczet és W a c h s m a n n Ferenczet számvizsgálóknak F ö l d e s s y Lajost és T ö r ö k Aladárt.

A felolvasott és jóváhagyott évi jelentésben a kiállítási évhez méltóan már rendkívül nagy számmal szerepelnek az állatkert látogatói; ámbár — mint tudjuk, — az esős május hóban alig volt látogató. Ugyanis közönséges napokon és a szudániak Spelterini, Miss Cora, Bednárz... tűzjátéka és a szörnáli karaván előadásait is beleértve összesen 225,553 személy látogatta az állatkertet. Ezek után vegyes bevétel czinien befolyt 38,444 frt 75 kr. Az állatok létszáma is tekintélyes volt: 1080 drb 48,279 frt 68 kr. értékben. Az összes évi bevétel 73,401 frt 81 kr. volt, ami igen szép eredmény. Ezzel a nagy bevétellel arányban állt a kiadás 73,372 firtal. Úgyde ebben a kiadásban benne van az a szintén szép összegre rúgó törlesztés is, melyet a múlt esztendőben tett építkezések és beruházások költségeinek apasztására fordítottak.

Az ebház; az oroszlánfóka medenczéje; az oroszlánháznál két új vasketrecz; a struczféléknek egészen új kifutó telepe vassodrony-kerítéssel és czemencsatornákkal; a zsiráf-istállóknál a kifutók és belső ketreczeknek új vaskerítése; továbbá a juhakol kifutóinak vassodrony kerítése; azonkívül öt új tónak ásatása és vassodronynyal kerítése, az elefánt-istálló belső korlátainak vasúti sínekből készítése és a ponny és teweistálló építése mind hasznos és szükséges befektetés volt, de nagy költségbe is került, amit az 1885. évnek jöve-

delmei nem tudtak fedezni és jó része maradt az 1886. év terhére.

Június 26-án egy állandó állatkiaállítási csarnok építésével foglalkozott a választmány s hosszas tanácskozás után abban állapodott meg, hogy egy bizottságot küld ki ennek előkészítésére.

Az igazgató jelentése szerint elhült egy bölény, amelynek értéke nagy lehetett; mert a szintén elhült egy strucz, egy majom, két papagály és 13 drb éneklővel együtt az értékvesztés 1142 firt 36 krban volt feltüntetve.

A nyári szünet után október 2-án rendkívüli ülésre gyűlt egybe a választmány, meghallgatandó az igazgató előterjesztését a bölények közt fellépett s a kérődzőkre nézve rendkívül veszélyes, ragályos tüdőlob tárgyában.

E baj orvoslása céljából megkérdezte az igazgató az állami állatorvosi tanintézet tanárait s tőlök azt a tanácsot kapta, hogy az állatok be volnának oltandók a tüdővész ellen. Miután pedig azt is mondták, hogy az oltás nem egészen biztos és megtörténhetik az is, hogy egyik, vagy másik állat épen az oltás következtében hullhat el, ennél fogva kérte a választmány határozatát. A választmány azt határozta, hogy csakis a szarvas akolban elhelyezett olcsóbb fajok oltsanak be próbaképen.

Az október 30-ki rendes ülésen már azt jelentette az igazgató, hogy ámbár megtett minden óvintézkedést, elkülönítést, fertőtlenítést stb., a bölények egymásután mind elhullottak, az utolsó pedig orvosi rendeletre lebunkóztatott s így a június hóban elhullottal elpusztult öt bölény és még egy szarvas is, amely szintén megkapta e veszélyes kórt. Azonban 25 nap óta újabb betegedés nem fordult elő.

Az egész ülést különben az igazgató terjedelmes jelentésének tárgyalása töltötte ki. Úgy látszik s a jelentésből arra lehet következtetni, hogy aggodalmat okoztak a választmány kebelében a múlt évről maradt terhek. Mert az igazgató többször is hangsúlyozta, hogy nincsen oka a választmánynak túlságosan aggódni; azok az építkezések és beruházások szükségesek voltak és hosszabb időre szolgálnak s hogy a

tartozásokból már ez évben is jelentékeny összeg törlesztetett.

De czélszerű lesz tán, ha részletesen ismertetem a jelentésnek erre vonatkozó érdekesebb részeit. Mindjárt azon kezdi, hogy a lefolyt nyári idény (már t. i. 1886-ban) a látogatást s így a jövedelmezőséget tekintve teljesen kielégítőnek s viszonylagosan jobbnak mondható, mint a múlt évi. A folytonosan váltakozó mutatványok és látványosságok folyton ébren tartották a közönség érdeklődését az állatkert iránt. „Ez a körülmény mintegy bizonyítéka annak“ — hangoztatta ismét az igazgató — „hogy gondoskodni kell a jövőben is ily látványosságokról. Ha az állatkert a megszokotton kívül egyéb szórakozást is nyújt a közönségnek, akkor az állatkertnek állandó látogatójává válik a fővárosi lakosságnak az a része is, amely különben csak rendkívüli alkalmakkor jelenik ott meg.“

Az egész idény alatt csakis néhány napig volt külön látványosság nélkül az állatkert. A nagy látogatás azonban az első kolera-hírek felmerültével nagyban csökkent és azután naponként rohamosan hanyatlott.

Ezután felsorolta az igazgató az egyes mutatványoknak statisztikailag összeállított jövedelmét. Miss Cora, Stuver. az indiánok, az óriások, a Frankloff-féle czirkusz, a Silberer lég-hajózási, az ikrek, a Spelterini és a Miss Döre lég-hajózási mutatványaiból begyűlt összesen 17,260 fjt 26 kr.

Ez a kedvező állapot tette azt lehetővé — és itt tért át az igazgató az aggodalmak eloszlatására, — hogy a múlt évi viszonylag óriási beruházások következtében felszaporodott tetemes függő tartozásból nagy összegek törlesztethettek, valamint a jelenlegi állapot biztos reményt nyújt arra, hogy a még fentmaradt tartozást is a jövő év teljesen törleszteni fogja, ha csak valami rendkívüli körülmények nem jönnek közbe s feltéve, hogy a fővárosi segély is csorbíthatatlanul megmarad.

Az igazgató tehát már ekkor gondolt arra, hogy egyszer csak megtagadhatja a főváros az évi segélyt, ami utóbb be is következett.

Végül megnyugtatósul és a saját igazolására összeha-

sonlította a jelenlegi állapotot a tizenkét év előttivel, amikor valóban kétségbeejtő volt az állatkert pénzügyi helyzete. Ugyanis 1873. végén a tényleges állapot a következő volt:

Készpénz semmi. Az állatok értéke csak 10,536 frt 63 kr. De ez összegben a zsiráf szokatlanul nagy értékben, 6000 frttal, a bölény pedig 600 frttal volt felvéve; úgy, hogy a többi összes állatok csak 4000 frt értéket képviseltek s ez szintén magasra volt téve. Ennek ellenében a teher a függő adósságba fel nem vett apró tartozásokon kívül különféle hitelezők követelése fejében 6952 írt 27 kr volt és még az összes elsőbbségi kötvények tartozása 20,000 frtban.

A múlt év pedig ekként záródott:

Az állatok értéke volt 48,279 frt 68 kr. Tehát 37,743 frt értékkel több, mint 1873-ban.

Megjegyzendő, hogy itt a vásárolt állatok értéke a tényleg vásárolt összeggel volt feltéve; az elenyészőleg csekély számú ajándékozott állatok értéke pedig a legalacsonyabb becsáron.

A terhek a múlt év végén különféle hitelezőknek 9417 frt 6 krt és 23,214 márkát tettek. Ebből már törlesztett 1886-ban, 11,111 márka és kifizetett a múlt évi tartozásból, — többek közt a pavillon felállítása 1250 frttal, a diszkapu építési költségeinek végleges törlesztése 2220 frttal stb. — összesen 4813 frt. Az elsőbbségi kötvényekből törlesztett 5300 frt; az ez évben kisorsolt 6 drb kötvény beváltására szolgáló 1200 frt pedig a pénztárban volt.

Jó darab ideig költségesebb beruházások nem fognak lenni, nem is szabad tenni, mondta az igazgató, míg a tartozások teljesen kifizetve nincsenek; de szükség sincs most nagyobb beruházásokra. És így igen indokolt az a remény, hogy a jövő év végéig helyre áll az egyensúly. Nincs tehát semmi ok arra, hogy az állatkert sorsa fölött aggódni kellene.

A választmány az igazgató megnyugtató előterjesztését köszönettel és örömmel fogadta.

Az őszi folyamán Hermann Ottó hajlandónak nyilatkozott halászati gyűjteményét az állatkertben kiállítani. Az igazgató javaslatára a választmány örömmel járult ehhez s

e célra az állatkerti pavillont tartotta a legalkalmasabbnak; megbízván az igazgatót, hogy az elhelyezés részletei iránt értekezék H e r m a n n Ottóval és hogy a berendezés és gondozás a gyűjtemény tulajdonosát illesse.

A két kis fekete párduczfiók nem sokáig örvendhetett életének; mert november hó végén fogzásban mindakettő elpusztult.

Míg azelőtt mindig arról panaszkodott az igazgató, hogy az évdíjas tagok száma fogy és sokan fizetni sem akarnak, ez évi december havában már azt jelentette, hogy az évdíjas tagok örvendetesen szaporodtak. De mindjárt hozzá tette azt is, hogy sokan visszaéltek az évi jegyekkel. A választmány intézkedett, hogy jövőre ne fordulhassanak elő hasonló visszaélések és ez volt a választmány ez évi tevékenységének utolsó ténye.

1887-ben február 26-án tartotta a választmány első ülését, amikor is hozzájárult az igazgatónak abbeli javaslatához, hogy a múlt évi április hóban született négy fióktigris közül életben maradt két fiatal tigris 3600 márkáért eladassék.

Ennek egy kis előző története is van. Ugyanis még a múlt évi október hóban említette az igazgató, hogy R e i c h e állatkereskedő hajlandó megvenni a tigris kölykeket 5800 márkáért s ezt a tél folyamán leendő megszemlélésétől tette függővé. Dr. Ö r l e y László vál. tag akkor ellenezte az eladást, mert a fiatal tigrisek itt születvén, meghonosultak s így megmaradásukhoz remény van. Az igazgató ez ellenében kiemelte a pénzügyi előnyöket, amelyek ebből a társulatra haramiának; a tigriskölykek életben maradása mindig kétséges. A választmány akkor dr. Ö r l e y László és P r a z n o v s z k y Ignác vál. tagok kivételével feltételesen beleegyezett az eladásba. Múlt december havában a négy tigriskölyök közül kettő kimúlt. Ez évi február hóban itt járt az állatkereskedő s ajánlatot tett az életben maradt két fiatal tigris megvételére.

Azonban nemsokára ezután márczius elején elhalt az egyik kis tigris és most már azt határozta a választmány márczius 26-ki ülésében, hogy a megmaradt kis tigrist nem

adja el, míg olyan ár nem lesz elérhető, hogy elhullott párjának értéke is megkerüljön. Ez a kis tigris azután szépen megnőtt, egészen kifejlett és több éven át kedvence volt mint hazai tigris a néző közönségnek.

Az állattani, növényhonosító, gazdasági és pénzügyi szakosztályok ez időben, úgy látszik, már csak névleg szerepeltek az alapszabályokban, mert *W a c h s m a n n* Ferencz vál. tag, aki a múlt évi május hóban választatott meg, azt kérte az április havi 30-ki ülésen, hogy miután az alapszabályok értelmében szakosztályokra van felosztva a választmány, sorozzák be őt is valamelyik osztályba. A jegyzőkönyv e kérelemre vonatkozólag ezt tartalmazza: „*W a c h s m a n n* Ferencz vál. tag ezen kérelme tárgyában felvilágosítást nyervén, kérelmétől eláll.“ A felvilágosítás alkalmasint abból állt, hogy már nem működnek az osztályok.

A közgyűlés május 22-én megválasztotta a kilépett *Bujanovics Sándor* helyébe vál. tagnak, *b. N y á r y* Gyulát, póttagoknak pedig *S i p o s s* Antalt, *F e k e t e* Józsefet és *S v a c h u l a y* Istvánt, számvizsgálóknak *F ö l d e s s y* Lajost, *Gerle* Józsefet és *T r e b i t s c h* Ignácot.

Június 25-én arról értesítette a fővárosi tanács a társaságot, hogy a fővárosi közgyűlés megengedte az orsz. gazdasági egyesületnek az állatkertben egy állandó állatkiállítási csarnok építését azon esetben, ha ebbe az állat és növényhonosító társaság is beleegyezik.

A választmányt meglepte ez az értesítés. Annál kevéssé volt reá elkészülve; mert amikor az orsz. gazdasági egyesülettel érintkezésbe lépett, értől nem is volt szó. A tavai e tárgyban kiküldött bizottság is egészen más irányban kezdett és folytatott tárgyalást az orsz. gazdasági egyesülettel. A választmánynak az volt a szándéka és terve, hogy e csarnokot maga a társaság építse állami segélylyel, amely célból már puhatolózott is a kormánynál. Ez idő szerint azonban mit tehetett egyebet, minthogy egyelőre tudomásul vette a fővárosi tanács értesítését.

Az október 29-ki vál. ülést megint gyászesettel nyitotta meg az elnök, bejelentvén *dr. Ö r l e y* László vál. tagnak

végzetes elhunytát, aki ismeretlen okból maga ellen fordította fegyverét.

A választmány részvétének jegyzőkönyvi megörökítése után az igazgató előterjesztette a nyári hónapokról jelentését, amely szerint ez esztendő jövedelmezőség tekintetében nagyon hátra maradt az előbbitől. Ennek egyik oka az volt, hogy a szerződötett czirkusz már június 17-én elment s azt hamarosan más mutatványnyal pótolni nem lehetett; a különféle mutatványokkal elkényesztetett közönség pedig a hirtelenül beköszöntött hőség következtében lassanként elmaradt. A másik oka pedig az volt, hogy a földművelés, ipar és kereskedelmi minisztérium az iparcsarnokban több kiállítást rendezett katonazenével és más látványossággal. Épen ezért — hangsúlyozta megint az igazgató — ki nem kerülhető, hogy jövőre is legyen olyan látványosság az állatkertben, mely a szokotton kívül egyéb mulatságot is nyújtson a közönségnek.

A iüggő adóságból 8500 firt és 863 márka törlesztetett és így küszöbön volt az az általánosan óhajtott állapot, hogy a tartozások végképpen eltűnjenek.

Elhatározta ez ülésén a választmány egy korcsolyacsarnok építését is 1000 fit egységi áron, ami három év alatt lesz fizetendő. A korcsolyacsarnok decemberre el is készült és mindjárt használatba is vétetett.

A nöstény fekete párducz szintén ez időtájban múlt ki hirtelen szélhűdés folytán. Hagenbeck pedig a zsiráfot akarta megvenni 12000 márkáért a társaságtól. Az igazgató, midőn a decemberi ülésen erről jelentést tett, ezt olyan szokatlanul nagy árnak mondta, hogy önként felkellett merülni a kérdésnek, váljon nem állana-e az állatkertnek érdekében a zsiráfot ezen az áron eladni, főképen tekintettel ez állatnak magas korára. A választmány azonban egyelőre nem akarta eladni a zsiráfot.

A választmánynak 1888. évi tevékenysége úgyszólván csak a rendes havi kimutatások jóváhagyására, az elsőbbségi kötvények szokásos kisorsolására, némely apró javítás elrendelésére, stb.-re szorítkozott.

A legfontosabb volt, ami fölött több ízben tanácskozott, az állandó kiállítási csarnok ügye volt. Segély után járt a

kormánynál, még pedig biztató reménnyel. Felírt a fővárosi tanácshoz, hogy nem akar az orsz. gazdasági egyesülettől semmit.

A tanács ugyanis most már azt kívánta az állat és növényhonosító társaságtól, hogy okvetetlenül egyezkedjék az orsz. egyesülettel, egyúttal egy bizottságot is küldött ki az állatkertbe, mely az orsz. gazdasági egyesület képviselőivel egyetértőleg ki is jelölte a területet, mely a csarnok céljaira átengedendő. Haszontalan volt minden felírás; hiába mondta a választmány, hogy a társaság maga akarja felépíteni e csarnokot, hogy ebből a célból már a kormánynál is tett lépéseket és biztos kilátása van állami segélyre: a fővárosi tanács ragaszkodott a fővárosi közgyűlés határozatának teljesítéséhez. Végre is a választmány kénytelen volt belenyugodni a kívánt területnek minden feltétel nélkül azonnal átengedésébe; amikor azt a tanács kívánni fogja. Szerencsére a tanács sohasem szólt többé erről s így az átszolgáltatás abban maradt.

A régi állatkerti részvények is adtak dolgot a választmánynak. Többen kérték a birtokukban levő régi részvényeknek alapító levelekkel való becserélését. Mivel már régen lejárt a kitűzött határidő és a választmány nem tartotta magát illetékesnek ezekre nézve intézkedni, azt határozta, hogy a közgyűlés elé terjeszti a dolgot.

Egy állandó czirkusz építésének az eszméje is felmerült, eközben, midőn W u l f f c z-irkuszigazgató, aki ezidőben előadásokat tartott az állatkertben, panaszkodott, hogy mennyi baj van az ideiglenes helyiségekkel s mily előnye lenne az állandó czirkusznak, aminek építésére ő kész volna. A választmány azonnal tárgyalásba bocsátkozott vele s ennek az volt az eredménye, hogy építési engedélyért folyamodott a fővárosi tanácshoz.

A vendéglő bére adásával azonban még mindig baja volt; míg végre deczember hóban szerződést kötött W a m p e t i c s Ferencz vendéglőssel. A választmány ezzel bátran elmondhatta magáról, hogy „fogtam uram törököt, de nem ereszt,” amint ez később kitűnt.

Mutatványokat és előadásokat tartottak az állatkertben

a lappok, az asanti négerek, Stuvver, egy majom, színház, a Brunner-féle társaság és Miss Crao, a szakállas hölgy.

Az értékesebb állatok közül elpusztultak egy tigris, egy párducz, egy mufflon, egy óriás kígyó, továbbá egy pettyes hiéna, 17 drb kócsag, 14 majom stb. Deczember hóban pedig egy járvány rendkívül nagy pusztítást vitt véghez a szárnyasok közt.

A közgyűlés május 27-én a három év leteltével újból megválasztotta az eddigi elnökséget és a titkárt, valamint megválasztotta vál. tagoknak C s e r n á t o n y Lajost, H i r s c h Sebőt, dr. H o r v á t h Gézát, S z a l a y Imrét és dr. W a r t h a Vinczét, számvizsgálóknak F ö l d e \$ s y Lajost, S e r l e Józsefet és T r e b i t s c h Ignácot.

Ezután tárgyalás alá került a választmánynak a részvények kicserélésére vonatkozó jelentése.

A közgyűlés az elnök indítványára felhatalmazta a választmányt, hogy saját belátása szerint tűzzön ki újabb határidőt a kicserélésére, s ehhez képest intézze el e dolgot.

Az 1889. évről ugyanazt mondhatom, amit az előző évről, hogy a választmány ülésezései egyhangúan, simán folytak le, elintéztetvén azokon a rendes tennivalók. Említésre méltó rendkívüli nem fordult elő s ez világos jele volt annak, hogy az állatkert helyzete nyugodt volt. Az évi közgyűlés május 19-én szintén rendesen folyt le. Csak azt emelem ki, hogy a közgyűlés társaságunk hatalmas pártfogójának, J ó z s e f főherczeg ő fenségének ezüst menyegzője alkalmából hozzá hódoló és üdvözlő feliratot intézett.

Midőn még megemlítem, hogy a czirkusz építését a főváros megengedvén, a választmány W u l f f igazgatóval szerződést kötött annak felépítésére, amit W u l f f teljesített is és hogy a részvények kicserélése iránt csak most egy év után intézkedett a választmány, 1900 deczember 31-ét tűzvén ki a legvégső határidőnek, elmondtam mindent, ami ez esztendőről megemlíteni való volt.

Az 1890. évben már az állatkerti jégpálya is egyik állandó jövedelmi forrássá vált. Az igazgató február havi jelentésében e czímen 2235 frt 95 kr. bevétel fordult elő. Ez ugyan nem sok; de kezdetnek elég. A február 28-ki ülésen

H i r s c h Manó vál. tag azt indítványozta, hogy az állatkerti tisztviselőknék még 20 évvel ezelőtt megállapított nagyon is szerény fizetése javíttassék. S e r á k Károly igazgatónak abbeli előterjesztésére, hogy míg az állatkertnek adósága van, ez a kérdés függőben tartassék, a választmány elvileg hozzájárult az indítványhoz, de foganatosítását elhalasztotta a m-t az időre, amikor már az adósságok mind letörlesztve lesznek

A patkányok ekkor már megint elszaporodhattak; mert az igazgató a márczius 28-ki ülésen azt jelentette, hogy a fácánháznak gyökeres patkánymentes átalakítása munkában van; a munkásház építéséhez pedig, melyet a hatóság elrendelt, a jövő hónapban fognak hozzá.

Márczius 30-án egy amerikai karaván is megkezdte előadásait.

Elpusztult e hónapban egy leopárd és három szarvas 551 frt értékben.

Április hóban nagyszámú állatot, 198 darabot vásárolt a választmány 11,430 márka és 54 frt 89 kr. értékben. A szállítás maga belekerült 485 frtba. A 198 darab állat közt volt 28 majom, egy nősténytigris, egy nőstény jaguár, két puma, két leopárd, két ormányos medve, egy foka, egy tapir, két zebra, két kenguru, 112 különféle vadréce, 30 különféle vadlúd stb. De ezzel szemben elpusztult a régi állományból egy királytigris 1000 frt értékben es 115 drb más állat.

A czirkusz mar elkészült és Wulff igazgató meghívta a választmány tagjait a megnyitó előadásra május 1-én, e célra három páholyt bocsátván rendelkezésre, amelyek közül egy azontúlra is állandóan a választmány részére lesz fentartva.

A május 2-ki rendkívüli ülésen, melyen az évi jelentés volt tárgyalandó, az igazgató jelentést tevén a sorsolásról, tekintettel arra, hogy a társadalomnak már minden áldozatkész rétege sok éven át nagyon is igénybe vétetett erre a célra, azt indítványozta, hogy a sorsolást szüntesse meg a választmány. Ez meg is történt.

Két érdekes adatot említek meg a jelentésből. Az egyik vonatkozik az épületekbe történt beruházások összegére, e szerint a társaságnak alakulásától kezdve, t. i. 1866. óta be-

zárólag 1889. december 31-ig, 25 év alatt a következő volt az épületek számlája:

I., 1889. decemberi zárszámlán az épületek értéke	85,567 frt 42 kr.
II., az alakulástól 1889. december végéig leiratott.....	28,740 frt 27 kr.
III., Ugyanezen idő alatt az épületek fenntartására fordított.....	19,539 frt 21 kr.
IV., A park helyreállítására és fenntartására	12,728 frt 26 kr.
összesen	146,075 frt 16 kr

Ez összeget az állat és növényhonosító társaság oly vagyonba fektette, amely a főváros tulajdonába száll át minden megtérítés nélkül.

A másik adat vonatkozik az állatok értékének fokozatos emelkedésére.

a.) 1870-ben volt az állatok elkönyvelt értéke	15,685 frt 18 kr.
b.) 1880-ban volt az állatok elkönyvelt értéke	19,591 frt 57 kr.
c.) 1890-ben már volt az állatok elkönyvelt értéke	36,665 frt 50 kr.

Tehát az állatok létszáma is nagy emelkedést mutat.

A május 18-ki közgyűlést dr. Szabó József elnökkel, szép beszéddel nyitotta meg, mely beszédet a társaságnak 1889. évről szóló kinyomatott jelentése szó szerint közölte. Itt csak emlékezet okáért megemlítem annak a négy őstagnak nevét, akik az állatkertet még eszméjében kezdték ápolni és 1890. május 18-ig részt vettek az eszme megtestesítésében s a létrejött állatkert fejlesztésében. Ezek voltak: Dr. Szabó József, Xantus János, Fridszky János és később dr. Batizfalvy Samu.

A közgyűlés különben rendesen folyt le a szokásos módon újra megválasztották a sorsolás útján kilépett váltagokat.

A közgyűlés után tartott első vál. ülésen, június 28-án Szalay Imre vál. tag azt kérdezte, lehetséges volna-e az 1891-ben Budapesten összejövő ornithologiai kongresszus al-

kalmával az állatkertben megtartani az ornithologiai kiállítást. A választmány nem akarván véglegesen dönteni, egyelőre függőben tartotta elhatározását; mert nem voltak megfelelő épületei, ilyeneknek építése pedig sok pénzbe kerül. Azt azonban elhatározta, hogy különböző madársoportok kiállításával a társaság is részt vegyen az ornithologiai kiállításon s ebből a célból megbízta X a n t u s János alelnököt és az igazgatót, hogy kivált a különleges magyar madárvilágot mutassa be.

Ugyanezen az ülésen P a r t h a y Géza ajánlkozott az állatkerti baromfiállománynak tenyésztés céljából átvételére, amit a választmány elfogadott és utasította az igazgatót, hogy P a r t h a y Gézával az erre vonatkozó szerződést kösse meg.

A szeptember 25-ki ülésen azután rendezte és felemelte a választmány az állatkert tisztviselőinek a fizetését.

November hóban azt jelentette az igazgató, hogy P a r t h a y Gézával egyezsége lépett, mely szerint P a r t h a y Géza átveszi leltár szerinti áron a jelenlegi baromfiállományt, a saját kockázatára folytatja a tenyésztést, a haszon felelőse az állatkertet illeti stb. A választmány hozzájárult ehhez, azzal a feltétellel, hogy mindkét félnek joga van 1891. év végéig a szerződéstől elállani.

Ez az elállás azonban minden valószínűség szerint még a szerződének végleges életbelépte előtt megtörtént; mert december 23-án, novemberi ülés jegyzőkönyvének felolvasásakor a választmány felhívta az igazgatót, hogy miután még nincs meg a szerződés, ez ügybe., három hónap alatt tegyen jelentést. Látszik, abban maradt az egész dolog; mert sohasem történik azután említés erről.

Azt is elhatározta még a választmány a novemberi ülésben az igazgató javaslatára, hogy a tél folyamán baromfi vásárt fog rendezni az állatkertben; továbbá oda fog törekedni, hogy a jövő évi ornithologiai kiállítás az állatkertben legyen megtartható összekötve azt egy baromfikiállítással s e végett felfogja kérni a földművelési kormányt, hogy járuljon hozzá az épület költségeihez.

A zsiráf megvételére ismét ajánlatot tett Hagenbeck; de a választmány megint nem határozott ez ügyben. Ezt

azért említem meg; mert a következő évben csakugyan rákövetkezett az, amit az igazgató mondott. A zsiráf t. i. vén-ségben elpusztult.

A december 23-ki ülésen szóbeli jelentést tett az igazgató az állandó kiállítási épület tárgyában. Hogy mi volt a jelentésnek lényege, arról nem szól a jegyzőkönyv. Alkalmassint azt jelentette, hogy remény van a kormánysegélyhez; mert a következő január hóban azt mondta, hogy magán úton nyert értesülése szerint a földművelési ministerium az. állandó kiállítási épület költségeire kért 8500 frtot engedélyezte. De ez nem következett be.

A rendkívül hideg, tartós, kemény tél főképen a vízi szárnyasokat és a cirkuszistállóban elhelyezett tyúkokat igen megsanyargatta. Panaszkodott az igazgató 1891. évi január 30-án. Es hogy valami vigasztalót is mondjon, áttért a korszolyapálya jövedelmére, ami eddig 3703 írtra rúgott; hozzátévén, hogy ezt a szép haszonhajtó jövedelmi ágat csekély fáradtsággal és előzékenységgel nemcsak állandósítani lehet, hanem emelni is.

A választmány 1891. évi tevékenységet biztató jel alatt kezdte meg; de fáradozásának nem minden tekintetben volt megfelelő eredménye. Megállapodásra jutott az ornithologiai kongressust rendező bizottsággal abban, hogy az állatkertben tervezett hazai élő madár- és baromfikiállítás a kongressus aegise alatt és erkölcsi hozzájárulásával, de az állat és növényhonosító társaság kockázatára rendeztetik; a bizottság megszerzi a ministeriumtól a szükséges díjakat éj jutalmakat.

Hátra volt még a kiállítási épület. Ezen azonban a vallás és közoktatásügyi miniszter segített, odaajándékozván a társaságnak a régi technológiai múzeum épületét. A választmány február 27-ki ülésében mindjárt intézkedett annak lebontása s az állatkertben felállítása iránt, hogy az az ornithologiai kiállítás céljaira szolgálhasson. A földművelési miniszter pedig 200 frtot ajándékozott a vérfelfrissítés céljából beszerzendő tyúkok vásárlására.

A választmány egy új tyúkház építését is elhatározta s utasította az igazgatót egy erre vonatkozó tervezet bemutatására.

Az állandó kiállítási épület ügyét az igazgató megint szóval adta elő. A jegyzőkönyvben itt ismét az a stereotip „Tudomásul vétetett“ kifejezés áll. Dehogy mi vétetett tudomásul, azt a szűkszavú jegyzőkönyv nem mondja. Az évi jelentésben azonban erre vonatkozólag az áll, hogy: „a földmivelési miniszter kilátásba helyezte, hogy egy kiállítási épület költségeit kölcsönképen, bizonyos feltételek alatt“ — t. i. hogy az összegnek visszafizetése biztosíttassék az esetre, ha netaiá« a társaság megszűnnék — „hajlandó adni, minek következtében az elnökség magát a főváros polgármesterével érintkezésbe tette s a tárgyalások folyamatban vannak.“

E tárgyalások még 1892-ben is folytak úgy a miniszterrel, mint a polgármesterrel; de azután félbe szakadtak s az állandó kiállítási csarnok ügye végképen lekerült a napirendről.

Valamint elmaradt a nagyszabású ornithologiai kiállítás is; mert a kormány nem adta meg a kért segílyt s a kongressusi bizottság sem tudta kieszközölni a kívánt jutalmakat és díjakat. Annyit azonban mégis megtett a választmány, ha már a maga erejére volt utalva, hogy az állatkertnek különben is szép madárgyűjteményét és baromfiállományát szaporítva, azt megfelelő módon rendezte s így nem vallott szégyent a nemzetközi ornithologusok előtt, akik Budapesten a kongressusra egybegyűltek.

Sok kisorsolt, de ki nem váltott kötvény értéke hevert készpénzben ez időszert a pénztárban, aminek kezelése és nyilvántartása teherrel járt. A választmány tehát a márczius 20-ki ülésén a hírlapokban közzététetni határozta, hogy 1891. július 1-ig bemutatandók a kötvények, mert különben megtételnek a megsemmisítési hivatalos lépések.

Ugyanekkor a várossal fennálló szerződés meghosszabbításáról is tanácskozott a választmány s egy szűkebb bizottságot küldött ki az új szerződés elveinek megállapítására.

Ez a szűkebb bizottság azután tanácskozott a kérdés fölött. Nagy reményekkel eltelve, nagy igények támasztásával kezdett munkájához; mert tárgyalásai során még az az eszme is felmerült, hogy a kötendő új szerződésben érvényesítendő volna az is, hogy a főváros 30 évre engedélyezze a

segélyt s tekintettel arra, hogy az állatok folyton szaporodnak s ennek folytán újra építkezni kell, azt megint 5000 fítra emelje fel a főváros, mert az épületek úgyis tulajdonába mennek át. Végre abban állapodott meg a bizottság, hogy az új szerződésnek a régi szerződésből kell kiindulnia. Alapul véve tehát a még fentálló szerződést, a változott viszonyokhoz alkalmazottan szövegezte meg az újat. A választmány azután május 14-ki ülésén az új szerződési formulát egész terjedelmében elfogadta, egyszersmind elhatározta, hogy kérvényt nyújt be a szerződés meghosszabbítása iránt s ha a főváros hajlandó a meghosszabbításra, benyújtja az új szerződést. Jó két esztendeig kellett azonban erre várakoznia.

Az ülés végén még azt jelentette az igazgató, hogy **W u l f f a** czirkuszért évi húsz ezer írt általaný összeget ajánlott meg bérül: ő azonban tekintettel a múlt évi eredményre 25,000 fírtot kért. A választmány további alkudozásra utasította az igazgatót.

Ez alkudozásnak azután az lett az eredménye, hogy **W u l f f a** folyó idényre a személyenkénti 15 kr. általános osztalékot havi 5000 fit határozott összeggel s így öt hónapra 25,000 fírtal váltotta meg.

A május 31-ki közgyűlést dr. **S z a b ó** József elnök ismét hosszabb beszéddel nyitotta meg, visszapillantást vetve a letelt 25 esztendőre. „Negyedszázad ez“ — mondta — „és méltó, hogy némileg jubileumi évnek tekintsük. 25 év előtt feladatunk volt parkot teremteni s azt oly állatokkal benépesíteni, melyek általában állatkertbe valók. . . . A kezdet nehéz volt, a folytatás is sok megpróbáltatást hozott; de végre a vezető férfiak csüggedést nem ismervén, sikerült azt elérni, hogy ma egy virágzó intézményben gyönyörködhetünk.“ A beszéd különben a kinyomatott jelentésben szó szerint megvan.

A közgyűlés emelkedett hangulatban folyt le. Elfogadta a jelentést, valamint elfogadta a várossal kötendő új szerződést s felhatalmazta a választmányt a további lépések megtételére. Ezután újból megválasztotta a tisztkart, mert újra letelt a három év, valamint megválasztotta vál. tagoknak dr. **E i s e n** Edét, dr. **E n t z** Gézát, **H a u s z m a n n**

Ferenczet, M a j l á t h Bélát, P a s z l a v s z k y Józsefet és W a c h s m a n n Ferenczet, kültagnak b. N y á r y Gyulát, számvizsgálóknak Föl d e s s y Lajost, Gerle Józsefet és N á d o s s y Györgyöt.

Még mindig jelentettek be kicserélés végett régi részvényeket, amelyek közül az igazgató véleménye szerint egyik-másik czélszerűségi szempontból teljesítendő volna. Miután a kicserélésre legvégsőnek kitűzött határidő is letelt, a választmány nem tartotta magát erre illetékesnek, hanem azt határozta, hogy a közgyűlés elé terjeszti ez ügyet.

Az igazgatónak október 30-ki jelentése szerint vétetett a nyár folyamán 430 drb állat 1374 frt értékben, köztük 3 aligator, 2 szarvas, 31 házi tyúk, 290 különféle gázló, 33 papagály féle stb., ennek ellenében azonban elpusztult 120 drb állat, köztük a „Murát“ nevű hím oroszlán, melynek a bőrét a társaság kidolgoztatta és J ó z s e f főherczeg neje ő fenségének ajándékozta, a baromfiak és a szárnyasok között az ősz folyamán nagyban pusztított a ragályos gégehurut. A nőtény oroszlán pedig 3 holt kölyköt fiadzott.

A november 27-ki ülésen megint gyászesettel volt kénytelen az elnök előállni, bejelentvén dr. E i s e n Ede vál. tag elhalálózását, akiben egyik buzgó, tevékeny tagját vesztette el a társaság. 16 esztendőn át nemcsak munkálkodásával, de ha kellett, pénzbeli áldozatokkal is segítette az állatkertet. A választmány jegyzőkönyvében örökítette meg emlékezetét.

A december 18-ki ülésen az igazgató jelentése közben felemlítette, hogy egy német színésztársaság jövő évi április óra ki akarja bérelni a czirkuszt 3000 frért. Erre a választmány egyhangúlag hozta meg határozatát, amely szerint nevét és működését semminemű kapcsolatba nem kívánja hozni egy bécsi vállalkozónak német szini előadásaival. E hazafias határozatával befejezte ez évi ülészéseit.

A múlt decemberi ülés után a választmány 1892-ben csak február 27-én tartotta első ülését, amelyen az elnök a társaságra nézve azt a szomorú veszteséget jelentette, hogy P r a z n o v s z k y Ignác. vál. tag, a társaságnak szintén nagyon régi fáradhatatlan híve, elhunyt. A választmány rész-

vétenek jegyzőkönyvileg adott kifejezést s ezt jegyzőkönyvi kivonat útján az özvegygel is tudatta.

Az igazgató felolvasván január és február havi jelentését, előadta, hogy az egyik nőtény oroszlán január hóban nagyon megbetegedett s ennek következtében 17 napig semmit sem evett. Czélszerűen alkalmazott orvosi segély folytán azonban az állat állapota lassan-lassan jobbra fordult és már teljesen egészséges. Ez az első eset, hogy beteg ragadozó állatnak gyógykezelése sikerrel járt. A miért dr. H u t y r a Ferencz, állatorvosi akadémiai tanárnak jegyzőkönyvileg köszönetet kért szavaztatni. Február hóban a hím teve volt gyógykezelés alatt. Ez is meggyógyult. Január közepén a vízi szárnyasok között kiütött a baromfidögvész; azonban rövid idő múlva csekély veszteség után megszűnt.

A földművelési minister márczius 16-án baromfi vásárt tervezett s e célra a korcsolyacsarnok átengedését kérte a társulattól. A dolog sürgősségénél fogva az igazgató készséggel engedte azt át a jelzett célra a választmánynak utólagos jóváhagyása reményében. A miniszter a rendezéssel az igazgatót bízta meg. A választmány márczius 30-ki ülésen jóváhagyta az igazgató intézkedését, akit egyszersmind a társaság részéről a bíráló bizottságba is kiküldött.

A közönség e közben már nagyon megkedvelt az állatkerti jégpályát, amely ez évben 1892. márczius 31-ig 4659 firtot jövedelmezett. Hogy e rokonszenv állandó legyen, — adta elő az igazgató — szükséges a korcsolyapályát bizonyos csinnal és kényelemmel ellátni s ez indokoltta tenné, hogy a villamos világítás az állatkerti jégpályán is berendeztessék. Ez később meg is történt.

Május hó 5-ki ülésén a választmány az 1891. évre vonatkozó számadásokat és évi jelentését tárgyalván, az igazgató mintegy felvilágosításul megjegyezte, hogy bár 1891-ben jelentékenyen felemeltetett a tisztviselők fizetése s jóllehet az élelmi szerek is folyton drágultak, nemcsak hogy nem emelkedett az évi kezelési költség, hanem még némileg kevesbedett is czélszerű megtakarítások folytán.

A május 29-ki közgyűlés megválasztotta vál. tagoknak D e z s é n y i Józsefet és H i r s c h József Lajost, a választ-

mánynak jelenleg is buzgón fáradozó két derék tagját, számvizsgálóknak pedig A i g n e r Vilmost, F ö l d e s s y Lajost és Gerle Józsefet.

Egy nyári ló megvételére nyílt kedvező alkalom június hóban, amiért is az igazgató felhatalmazást kért, hogy R e i c h e állatkereskedő útján alkudozásba bocsátkozhassék az eladó berlini állatkerttel. A választmány megadta a kért felhatalmazást.

A nyári szünet után ismét napi rendre került a ki nem váltott elsőbbségi kötvények kérdése. De a választmány hosszabb tanácskozás után tekintettel arra, hogy jogi szempontból nehézségekbe ütközhetnének a megsemmisítési lépések, függőben hagyta elhatározását.

1893-ban több fontos és a társaságot közlőlel érdeklő ügynek elintézése vette igénybe a választmány tevékenységét. Ilyen volt a fővárosi új szerződésnek megkötése, ami hosszadalmasan elnyúlt, továbbá új vendéglőnek az építése, amire nem volt ugyan pénz; de tétetett ajánlat. Nem kis aggodalmat okoztak a választmánynak különféle szállongó hírek is, a melyek szerint a kiállítás alkalmával az állatkert ingyen lesz látogatható stb.

De menjünk sorban. A földmívelési minisztérium január 28-án 500 frtot adományozott a társaságnak az Angliából megrendelt tyúkfélék árának fedezésére. Meg is érkezett január hóban a megrendelésből 54 drb., 24 fácán és 30 tyúk-féle 612 frt 29 kr. értékben.

Megérkeztek továbbá a H a g e n b e c k-től vett állatok is, köztük egy fekete párducz, amely azonban mindjárt megérkezése után bőrbajban megbetegedett és a gyógykezelés alatt elpusztult. Miután az állatkertben sohasem fordult elő ily betegség, kétségtelen volt, hogy a párducz magával hozta a betegséget. Ez volt a gyógykezelő orvostanárnak is a véleménye. H a g e n b e c k-et az esetről azonnal értesítette az igazgató és kívánatára elküldte neki az állat bőrét is. H a g e n b e c k tagadta ugyan, hogy betegen küldte volna el az állatot; de a fele kárt hajlandó volt viselni. Ámde viselnie kell az egész kárt, — tette hozzá az igazgató. És Hagenbeck viselte is.

Az igazgató azt tervezte, hogy ez évben a közönségnek és a gyermekeknek mulattatására kocsikázó és lovagló helyet különít el az állatkertben, ahol csekély díj fizetéssel kedvét töltheti a látogató közönség. A választmány helyeselte a tervet.

Június hóban e lovagló hely teljesen elkészült és átadatott a mulatni vágyó közönségnek, rendelkezésére állván ott egy lovaglásra betanított elefánt, több ponny, kocsikba fogott zebrák és kecskék. A közönség nagy örömmel fogadta és sűrűen vette igénybe, úgyhogy 15 nap alatt 396 firt 50 kr. volt ebből a bevétel.

Ez az intézkedés annyira bevált, hogy még most is egyik jól jövedelmező forrása az állatkertnek.

Abból az alkalomból, hogy a titkár egy előző évi jegyzőkönyvet, amely betegsége alatt egyéb iratai közé tévedt és amelyre időközben hivatkozás történt, csak ez évi február 25-ki ülésen mutatta be hitelesítésre, azt határozta a választmány, hogy a régi jegyzőkönyvek, amelyek eddig a titkárnál voltak, ezután az igazgatóságnál őriztessenek, mint ahol mindjárt kézügyben vannak, ha szükség van reájuk.

Ez a helyes határozat azonban nem hajtatott végre; mert ezután is a titkárnál maradtak a jegyzőkönyvek egyéb iratokkal együtt.

A választmány ezen az ülésen még egy berendezendő tehenészet kérdésével is foglalkozott. Helyeselte az eszmét; megvalósítását azonban későbbi időre halasztotta.

A fővárosi tanács márczius hóban arról értesítette a társaságot, hogy elvileg nincs ellenvetése a szerződés meghosszabbítása ellen s egyúttal megküldte véleményét is a kötendő új szerződést illetőleg. A választmány egy bizottságot küldött ki a tanács által kívántak megvitatására. A bizottság ezek alapján elkészítette az új szerződés tervezetét, a választmány azt április havi ülésén el is fogadta és még azon hónapban be is nyújtotta a fővárosi tanácsnak.

Úgyde nem ment ez olyan könnyen. Mert a tanács meghallgatta a kérdésben a sétány-bizottmány gazdasági albizottságának (így!) a véleményét is, amelynek javaslata értelmében, mielőtt a kérelemnek érdemleges tárgyalásába bocsátkoznék, május hó 12-én felhívta a folyamodó társaságot

hogy pótlólag sorolja fel mindazokat az építkezéseket, amelyeket emelni szándékozik a szerződés meghosszabbítása után és mutassa be azoknak építési költségelőirányzatát is; továbbá mutassa be az állatkertben épített czirkusz iránt a társaság és a vállalkozó között létrejött szerződést, egyidejűleg terjessze be legalább az utolsó öt évről szóló számadásait.

A választmány beható tárgyalás és megfontolt bővebb tanácskozás után, a június 5-ki jegyzőkönyv tanúsága szerint mindennek a kívánságnak eleget tett; de hangsúlyozta, hogy a társaságnak pénzerejétől tételnek függővé az építkezések és azon esetre, ha a szándékolt építkezéseket a társaság, bár 1896. év előtt, de már az új szerződés megkötése után foganatosítaná, azok az új szerződéses 30 év tartamába számíttassanak.

Még ezzel sem volt vége a dolognak. A fővárosnál most már mind több és több követeléseket támasztottak a társasággal szemben és a fővárosi tanács egy vegyes bizottságot küldött ki, hogy a kötendő új szerződésre nézve újabb tárgyalásba bocsátkozzék a társasággal. A tárgyalások meg is indultak. A választmány több követelésnek helyt adott. Míg végre a november 9-ki ülésen az elnök már azt jelenthette, hogy a szerződésnek összes pontozataira nézve a főváros és a társaság között az előzetes megegyezés megtörtént és a szerződés végleges megkötésének akadályai elhárítottak.

A márcziusi ülés folyamán még azt is jelentette az igazgató, hogy megvette a nilusi lovat a berlini állatkerttől 11,500 márkáért, sőt az már meg is érkezett, s az állatkertben ideiglenesen elhelyeztetett.

Ez az a most is élő, s általánosan ismeretes „Jóna”, amely aprónak-nagynak mai napig is nagy öröme és bámulatára szolgál, midőn az ő lomha lassú mozdulataival kiczammog a vízből, hogy elnyelje a torkába dobott kenyeret.

Hagabec k-től is újra vásárolt az igazgató egy nagy nőstény elefántot, amely lovaglásra is be volt tanítva, továbbá egy him oroszlánfőkát, két leopárdot, három óriás kígyót stb. oly jutányos áron és oly kedvező fizetési feltételekkel, hogy a választmány az igazgató javaslatára még további megrendeléseket is tett nála.

A májusi közgyűlés most is símán folyt le. A jelentésnek és számadásoknak jóváhagyása után szóba került az állatkertnek gazdag állatállománya; de egyúttal azt is megjegyezték, hogy gyöngén vannak képviselve a hazai állatok. A közgyűlés tehát elhatározta, hogy a hiányzó különleges hazai állatok beszerezhetése céljából díjakat tűz ki s a díjak összegének megállapításával, valamint a beszerzéssel megbízta a választmányt és az igazgatót.

Ezután bejelentette az elnök G r u b i c z y Géza titkár lemondását, aki sok éven át fáradhatatlan buzgalommal töltötte bő tisztségét. A közgyűlés sok évi hű, sikeres és buzgó működéseért köszönetet szavazott neki s az elnök ajánlatára egyhangúlag megválasztotta új titkárnak M a j l á t h Béla vál. tagot, ezzel fejezvéni ki a tudós férfiú érdemeinek elismerését. Újból megválasztotta G a r I n e r Antal, Dr. H o r v á t h Géza, S z a l a y Imre és T é l f y Iván kilépett vál. tagokat, póttagoknak pedig F e k e t e Józsefet és S v a c h u l a y Istvánt, akik azonban még ez év folyamán behívtak vál. rendes tagoknak, és K e n e s s e y Lászlót; számvizsgálóknak A i g n e r Vilmost, F ö l d e s s y Lajost és Gerle Józsefet, pótszámvizsgálónak K. L i p p i c h Eleket.

A június 27-ki ülésen azt jelentette az igazgató, hogy a szállongó hírek következtében értekezett a kiállítás igazgatójával az állatkertnek a kiállítás tartama alatt tervezett ingyenes látogathatása tárgyában és tőle azt a felvilágosítást kapta, hogy a terv az volt, hogy csak vasárnapokon és ünnepnapokon volna belépő díj nélkül nyitva a közönség számára az állatkert, amire nézve majd alkudozásba fognak bocsátkozni a társasággal a kárpótlás iránt.

Az igazgató választmány erre rövid eszmecsere után azt határozta, hogy miután e tárgyban sem az elnökség, sem az igazgatóság illetékes helyről átiratot, értesítést, vagy kíváncsalmat hivatalosan nem kapott, a maga részéről ez ügyben semmiféle kezdeményezést nem teend és nem is bocsátkozik tárgyalásokba, míg az állat és növényhonosító társaságnak 1896. évben lejárandó állatkerti szerződése a már megindított tárgyalások alapján a székesfőváros törvényhatóságával újra meg nem hosszabbítatik. Nem is történt azután semmi-

féle lépés és az ingyenes látogatás eszméje végképen eljuttatott.

Elhatározta még az igazgató választmány ez ülésén az állatkerti vágóhidnak gyökeres átalakítását, továbbá egy cseleldlakháznak, lóistállónak, kocsifélszernek, struczháznak és vizslaólnak építését, amelyeknek házilag leendő elkészíttetésével megbízta az igazgatót, aki már október hóban jelentette, hogy az építkezések teljesen elkészültek.

Itt közbenvetőleg megjegyzem, hogy az új titkár Majláth Béla mindjárt működésének kezdetén az „igazgató választmány“ elnevezést használta minden hivatalos iratában, mint megjegyezte, az alapszabályokból kifolyólag.

A hosszú nyári szünet után október 27-én jelentette az igazgató, hogy a választmánytól kapott megbízás értelmében augusztus hó folyamán személyesen adta át Fiúméban József főherczeg ő fenségének a társaságnak 1892. évről szóló jelentését, amelynek megküldését pártfogó védnökünk maga kérte. Jelentette továbbá, hogy utólagos jóváhagyás reményében a czirkusz épületeit a nyár folyamán átengedte a földművelési ministeriumnak baromfivásár czeljaira.

Ez októberi ülésen Wampetics Ferenc állatkerti, vendéglős benyújtott egy ajánlatot, amely szerint ő kész a saját költségén egy díszes emeletes vendéglőt építeni a mileniumi kiállításra, ha viszont az állat és növényhonosító társaság szerződésileg biztosítja részére annak 30 évi használatát az eddigi ezer forint bér mellett. Bemutatta egyúttal a tervrajzot és a költségelőirányzatot.

Az állat- és növényhonosító társaság ugyanis a fővárossal megkötendő új szerződésnek egyik pontja értelmében kötelezettséget vállalt a régi állatkerti vendéglő helyén 60,000 forint erejéig egy új díszes vendéglő építésére.

Az igazgató választmány tehát tekintetbe vévén az ügy fontosságát, az azzal kapcsolatos következményeket, a kérdésnek pénzügyi oldalát, továbbá a tett ajánlatot — így szól a november 9-ki jegyzőkönyv — beható és komoly tanácskozás után egy szűkebb bizottságot küldött ki azzal az utasítással, hogy az új építkezés helyszínének tanulmányozása után szólítson fel egy műépítész a tervrajzok és költségvetés elkészítésére.

továbbá kellő figyelembe véve a jelenlegi bérlő építési ajánlatát, vele érintkezésbe bocsátkozzék, s megbízatásának eredményéről jelentést téve, terjesszen javaslatot az építkezésnek legcélszerűbb és a társaságra legelőnyösebb módozata iránt.

A bizottság a tanács küldöttjével, H e u f f e l Adolf akkori építészfőmérnökkel, a mostani középítészeti igazgatóval a helyszínén szemlét tartott és kijelölte a helyet, ahol az új vendéglő építendő. Írásbeli jelentését azonban még nem terjeszthette elő a decemberi ülésen. Az ig. választmány tehát a tárgyalást a következő évre halasztotta.

M a j l á t h Béla titkár azt indítványozta, hogy közeledvén a 30 éves fennállás ideje, írassa meg a társaság az állatkert keletkezésének, létesítésének történetét, a társulat 30 éves munkálkodásának eredményét egy kiadandó munkában, hogy abból a nagy közönség, a szakkörök, a látogató érdeklődők, s áldozatkész pártfogók teljes és tiszta képet nyerhessenek annak a kulturális feladatnak megoldásáról, amelyet a társaság célul kitűzve, részint elért, részint pedig elérni óhajtott.

Az ig. választmány egyhangúlag elfogadta az indítványt, s az indítványtevőt bízta meg a műnek elkészítésével, akit egyszersmind utasított, hogy az ig. választmánynak kellő tájékoztatása céljából a társaság jegyzőkönyveinek, hivatalos iratainak, évi jelentéseinek alapos áttanulmányozása után a munkának tervezetéről és terjedelméről annak idején tegyen kimerítő jelentést.

Boldogult M a j l á t h Béla, érdemes volt titkárunk foglalkozott is ez eszme megvalósításával, hogy hozzákezd a munka megírásához; de a kérlelhetetlen halál kiragadta kezéből a tollat. Bizony pedig az ő széleskörű ismerete, nagy tapasztalata és tudománya inkább hivatott volt annak megírására, s élvezetes és értékes mű került volna ki az ő szakavatott tolla alul.

Az ig. választmány még december havi ülésében megragadta az alkalmat arra, hogy József főherceget mint a társaság védnökét honvédfőparancsnokságának 25 éves évfordulója alkalmából szintén üdvözlje egy emlékirattal; elhatározta továbbá, hogy J ó k a i Mórt is üdvözli küldöttségileg 50 éves írói jubileuma alkalmából.

Ez évet megint gyászjelentéssel zárta be az elnöklő F r i v a l d s z k y János alelnök, midőn megilletődött hangon bejelentette H o r v á t h Lajos vál. tagnak nov. hó 20-án történt elhunytát. Emlékezetét a választmány jegyzőkönyvében örökítette meg.

Az 1894. év gyászba bontotta a nemzetet; de gyászt-hozó volt az állat es növényhonosító társaságra is, elvesztvén ebben az esztendőben azt a két férfiút, akik úgyszólván megteremtői voltak a társaságnak. Dr. S z a b ó József és X a n t u s János már nem érhatték meg az állatkert fent-állásának 30-ik évét, hogy a milleniumi esztendőben a társaság jubileumát is megünnepelhetnék volna.

Dr. S z a b ó József még meglehetősen jó egészségben nyitotta meg a jan. 26-ki ülést és élénken üdvözölte a szép számmal megjelent tagokat. Ez ülésen az igazgató tette meg jelentését a múlt év kedvező pénzügyi eredményéről. E szerint 1893 ban 140,372 személy látogatta az állatkertet, akik után befolyt összesen 49,282 frt 50 kr. Az állatok létszáma 1689 darab volt 48,000 frt értékben; de a valódi vételári érték 58,719 frt volt. Elpusztult 410 darab állat 6525 frt 93 kr. értékben. Az összes bevétel 73,180 frt 6 kr. volt, az összes kiadás pedig 73,084 frt 57 kr. A kiadás azért olyan nagy, mci supán állatokra 30,705 frt 81 kr. adatott ki, azonkívül építkezés is több történt, mit azelőtt.

„Ezek után“ — fejezte be jelentését az igazgató, — „kijelenthetjük teljes megnyugvásunkat az 1893. év eredményei fölött; mert a hozzákötött reményeknek teljesen megfelelt. Sőt az a körülmény, hogy a rendes látogatók után befolyó jövedelmek ámult 1893. évben az előző évekhez képest feltűnő emelkedést mutatnak, reményt nyújt arra, hogy jövőre évről-évre emelkedni fognak abban az esetben, ha a közönség érdeklődését ébren tartjuk azzal, hogy kielégíteni igyekezzünk igényeit.“

Az állatkerti épülettárgyaknak leltározását a fővárosi tanács még a múlt esztendőben elrendelte volt. Ezt január 24-én teljesítette is egy városi mérnök az állatkerti igazgató közbenjöttével; aki, ha egyes tárgyakat illetőleg a leltározó mérnökétől eltérő nézeten volt, bevétette a leltári jegyző-

könyvbe saját eltérő véleményét, illetve kifogását is. Ezzel nagyon elhúzódott az új állatkerti szerződés megkötése; meri felülvizsgálás, s illetőleg újabb leltározás vált szükségessé.

A vendéglő építése ügyében kiküldött bizottság elkészítette véleményes jelentését. Javaslata az volt, hogy miután a társaság a fővárossal kötendő szerződésből kifolyólag terhes kötelezettségeket vállalt magára s így az építkezést a saját pénztára terhére nem eszközölheti, bízassék annak építése W a m p e t i c s Ferenczre, ha ez a megállapítandó szerződési feltételeket elfogadja.

Az ig. választmány február 5-ki rendkívüli ülésében beható mélyebb megfontolás után hozzájárult e javaslathoz s ennek folytán megbízta a társaság jogtanácsosát, Dr. H a l á s z Ferenczet a szerződés elkészítésével; az igazgatót pedig arra utasította, hogy a szerződési tervezetet nyomassa ki és küldje meg a választmány minden egyes tagjának tanulmányozáshatás végett.

A szerződésnek tárgyalása és végleges elfogadása a július 19-ki rendkívüli ülésen történt meg, beiktatván még a szerződésbe egyes megtoldásokat. Az ig. választmány elrendelte az elfogadott szerződés eredeti fogalmazványának a jegyzőkönyvhöz fűzését és a társaság pecsétjével megpecsétlését. A fogalmazvány mellékelve is van a jegyzőkönyvhöz.

Érdekes, hogy ezen rendkívüli ülésen maga az ig. választmány toldotta bele a szerződésbe — amint ez a fogalmazványon látható, — azt a társaság hátrányára későbben nagyon érvényesített 17-ik pontot, amely szerint „az állatkert területén belül ételeket és szeszes italokat egyedül a szerződő vendéglős van jogosítva kiszolgálni.“ Valamint az is furcsa, hogy milyen alacsony bérösszeg köttetett ki. Ugyanis a 14. pont szerint az első 10 éven át fizet a bérlő 1896-tól 1905-ig 1000 forintot, 1905-től 1915-ig 1250 frtot és 1915-től 1925-ig 1750 frt évi bért.

De visszatérve február hóra, elpusztult ez idő alatt egy öreg hód, mely már 1883 óta volt az állatkert lakója, továbbá elhult egy alligátor és egy oroszlánfőka. Ellenben nagy számban vétettek hazai éneklők.

Április 6-án F r i v a l d s z k y János alelnök, aki a be-

tegsége miatt távollevő Dr. S z a b ó József helyett elnökölt, megemlékezvén a nagy veszteségről, amely K o s s u t h Lajos halálával az egész nemzetet érte, az ig. választmány szintén méltóan fejezte ki részvételét a nemzet nagy gyászában, s ezt jegyzőkönyvében megörökítette. Az igazgató pedig jelentette, hogy a nemzet országos gyászának megnyilatkozásához a társaság is hozzájárult azzal, hogy az állatkerti kapuzat tornyára a gyász hír vétele óta fel van vonva a fekete zászló.

Ezután a napirendre áttérve jelentette az igazgató, hogy a gyári munkások részére már pár évvel ezelőtt kiadatni határozott 10 krajczáros jegyek kiadását a f. é. húsvéti ünnepek alkalmával megkezdte s az jól bevált.

Ezzel kapcsolatosan S z a l a y Imre vál. tag azt indítványozta, hogy a természetrajzi ismeretek terjesztése és népszerűsítése céljából ingyenes előadások rendeztessenek az állatkertben. Az ig. választmány ezt helyesléssel fogadta s megbízta az igazgatót, hogy Dr. J ó n á s Ödönnel, mint az ipari munkások oktatására alakult orsz. bizottság elnökével értekezzen e tárgyban. Volt is egy pár ily előadás az állatkertben, de nagyon gyér hallgatóság előtt; úgy, hogy ez előadások ezután a közönségnek részvétlensége miatt végképen megszűntek.

A földművelési ministerium baromfitörzsek beszerzésére 400 forintot adományozott. Egyúttal, mert a magas Tátra kincstári erdeit hasznos állatokkal kívánta benépesíteni, megbízta S e r á k Károly igazgatót, hogy mufflonokat, capuákat, sziklafogyokat és egyéb oda alkalmas állatokat szerezzen. Az ig. választmány Örömmel vette ezt tudomásul.

A schönbrunni császári állatkert részére az állat és növényhonosító társaság egy saját nevelésű 3 éves him guanakót adott el 250 forintért. A császári állatkerti felügyelőség annyira megörült a ritka szép állatnak, hogy azt az ajánlatot tette állatkertünknek, miszerint az ottani felesleges állatpéldányokból a szükségeseket hajlandó az állatkertnek felesleges példányaival elcserélni.

H a g e n b e c k pedig a chicagói kiállításon volt állatait és egyéb látványosságait akarta a milleniumi kiállítás

alkalmára az állatkertbe telepíteni. Az igazgató részletes ajánlattételre szólította fel H a g e n b e c k-et.

Április 11-én rendkívüli ülésre gyűlt egybe az ig. választmány. Bekövetkezett a gyász eset, amit fentebb jeleztem. Dr. S z a b ó József április 10-én hirtelen elhalálozott. Az elnöklő F r i v a l d s z k y János alelnök meghatottan jelentette ezt be és a választmány érzelmeinek hű és a megboldogultnak nagy érdemeihez méltó kifejezést adott, midőn indítványozta, hogy Dr. S z a b ó Józsefnek, mint a társaság 25 éven át volt elnökének érdemei jegyzőkönyvbe iktattassanak; a boldogult családjához halála alkalmából részvétirat intéztessék; koporsójára díszes koszorút tegyen a választmány; temetésén az ig. választmány testületileg vegyen részt; végre a folyó 1894. évi közgyűlésen a megboldogult fölött érdemeit méltató emlékbeszéd tartassék. Az ig. választmány mindezt egyhangúlag elfogadta s az emlékbeszéd megtartására F r i v a l d s z k y János alelnököt kérte fel. Ezzel az ülés véget ért. Kegyeletből más tárgyat nem vettek elő.

A közgyűlést megelőzőleg még egy ülést tartott az ig. választmány május 11-én, amelyen az elnöki szék betöltésével foglalkozott és egyhangúlag abban állapodott meg, hogy a 30 éves ciklus utolsó évére G e l l é r i S z a b ó Jánost, mint legrégebb alelnököt fogja elnökül ajánlani a közgyűlésnek.

A május 27-én megtartott közgyűlés azután, amelyen F r i v a l d s z k y János alelnök elnökölt, egyhangúlag felkiáltás útján választotta meg a társaság elnökének G e l l é r i S z a b ó Jánost, vál. tagoknak pedig dr. M a d a r á s z Gyulát és H i r s c h Manót, a megüresedett egyik alelnöki helyre S z a l a y Imrét, s az így megüresedett vál. tagságra Dr. B a b a r: z i S c h w a r t z e r Ottót, póttagnak dr. M i l a s s i n Vilmost, számvizsgálóknak pedig újólá A i g n e r Vilmost, F ö l d e s s y Lajost és G e r l e Józsefet. Ezután F r i v a l d s z k y János alelnök tartotta meg remek szép emlékbeszédét, amely az 1893. évről szóló jelentésben kinyomatva is megjelent.

A nyár folyamán ismét nagy állatbevásárlást tett az ig. választmány. A többi közt vett egy afrikai elefántot 2718 firtért, egy rhinocerust 6500 márkáért, egy boa constrictort,

egy afrikai gyíkot, két tevét, különféle medvéket és számtalan sok szárnyast.

Az állatkerti kalauz csak ez évben készült el, a számos kép elkészítése késleltette. 10,000 példányban nyomatott ki és abból még a nyár folyamán elkelt 3000 példány 20 kr-áért. A felsége részére egy külön díszpéldány nyomatott.

Közeledvén az ezredéves kiállítás ideje, többen folya-
modtak a fővárosi tanácshoz czirkuszépítési engedélyért. A tanács az állatkerti igazgatóságnak adta ki azokat vélemény-
adásra.

De az állatkert igazgatóságához is érkezett több külön-
féle ajánlat. így nevezetesen P o p p e r budapesti bankár és
vállalkozó a kiállítás alkalmára látványosságok rendezése cél-
jából. 4000 négyzet öl terület átengedését kérte az állatkertből.
Az igazgató 25,000 frtra szabta a bérösszeget. Ez ajánlatból
támadt azután „ős Budavára,“ amely Budavárának a törökök-
től 1686. évben történt visszafoglalásakor való képét volt hi-
vatva bemutatni a közönségnek.

A választmány többszöri tanácskozás és érett megfon-
tolás után hozzájárult a tervhez és a dr. Bossányi Iván és
érdektársaival kötendő szerződést elfogadta G e l l é r i S z a b ó
János elnöknek óvásával szemben. Az erről szóló jegyzőkönyvi
határozat így hangzik: „Az elnök a határozatot kimondja, bár
az elnök a maga részéről a szerződés megkötésének elfoga-
dásáról azon okból óvakodik, mert a felolvasott szerződés
szövegezésében az állat- és növényhonosító társaság mint társas
szerződő fél szerepel. Ez óvását jegyzőkönyvileg is felvételni
kívánja. Mindazonáltal a választmány a megkötendő szerző-
désnek az igazgató által felolvasott szövegezését minden vál-
toztatás nélkül elfogadta.“

Egy tartalékalap létesítését is tervbe vette a választ-
mány, amelyre nézve H i r s c h József Lajos vál. tag még
január 26-án tett indítványt. Erre a választmány dsozember
havában javaslatétel végett ki is küldött egy bizottságot.

Ezen 1894. évi december hóban érte a társaságot a
második nagy veszteség. Gelléri Szabó János elnök ugyanis
a decemberi 21-ki ülésen fájdalmas érzéssel jelentette be,
hogy a társaságnak volt első elnöke, sok éven át alelnöke,

még előbb az állatkert buzgó igazgatója X a n t u s János, a társaság megalakulásának egyik első kezdeményezője, decz. 13-án elhalálozott. Az ig. választmány ezen veszteség fölött fájdalmas érzésének jegyzőkönyvileg adott kifejezést, valamint érdemeinek elismerését is megörökítette jegyzőkönyvében.

1895-ben pedig elvesztette az állat- és növényhonosító társaság Frivaldszky Jánosban azt az utolsó tagját is, aki 1862-ben szintén teljes odaadással buzgólkodott az állatkert létrejöttén, s ettől fogva a tevékeny Dr. Szabó Józsefnek oldalán az ő csendes munkálkodásával mint hű társa szakadatlanul kitartott és csaknem három évtizeden át részt vett a társaság minden jó és balsorsában.

F r i v a l d s z k y János alelnök, aki egyszersmind a nemzeti múzeum állatrajzi osztályának igazgató-őre is volt, még megérte az állatkert fennállásának újabb 30 évre biztosítását, amit Gelléri Szabó János elnök a február 25-ki ülésen jelentett be, hogy a fővárossal kötött szerződés immár mind a két részről jogérvényesen alá van írva; de már nagyfokú gyöngesége miatt nem vehetett részt ezen az ülésen. Halála márczius 29-én következett be, amely okból rendkívüli ülésre jött össze a választmány, megadván a boldogultnak érdemeihez méltó azt a végtisztességet, amelyben a halálban őt megelőző két társát is részesítette.

Az „ő s-B u d a v á r”-ra vonatkozó szerződés is megkötetett és a vállalkozók a kikötött 5000 fit biztosítékot lefizették a társaság pénztárába. Az engedély ügye az igazgató február havi jelentése szerint a tanácsnál minden fórumon kedvezően ment keresztül s még csak a közgyűlés határozata volt hátra.

A múlt esztendőben megkezdett 10 kros munkásjegyek pénzügyileg annyira beváltak, hogy azokból 1894-ben már 8636 firt 25 krral több volt a jövedelem, mint 1893-ban.

A múlt évben vett afrikai elefánt bőrbetegségben szenvedett, a rhinoczerus is beteg volt; de csakhamar talpra álltak. Vett még e hónapban a választmány az igazgató javaslatára Hagenbecktől 8500 márkáért egy pár amerikai bölényt is, mint amely vastagbőrűek már kiveszőfélben vannak és ritkaság számba mennek.

Az ig. választmány azonban ez alkalommal azt is ki-
mondta határozatképen, hogy míg a legközelebbi időben mul-
hatatlanul szükséges építkezések költségeit nem ismeri, nem
tesz nagyobb összegekbe kerülő állapotvásárlásokat s éppen
azért, hogy kell tájékozása legyen az iránt, hogy mily ösz-
szeget fordíthat állatok vásárlására, utasította az igazgatót,
hogy költségelőirányzatot terjesszen elő mindazokról a szük-
séges építkezésekről, lebontásokról és tatarozásokról, amelyek
a legközelebbi időben elodázhatatlanokká válnak.

Az ig. választmány tehát nagyban készült az ezredéves
kiállításra. Új építkezések azonban nem történtek sem ebben
az évben sem a következőben; csak javítások, csinosítások és
néhány lebontás.

Abból az alkalomból pedig, hogy M e n g e s állatkeres-
kedőnek e február hóban 1120 frtot kellett fizetni az afrikai
elefántért, arra is utasította a választmány az igazgatót, hogy
tájékozás végett ezután minden hónapban terjesszen elő ki-
mutatást a pénztár állapotáról.

A tartalékalap ügyében a múlt évben kiküldött bizottság
május 10-én terjesztette be véleményes jelentését, elfogadásra
ajánlván ebben H i r s c h József Lajos vál. tagnak erre vo-
natkozó indítványát azzal, hogy ennek előfeltétele egy minden
évben elkészítendő s a közgyűlés által jóváhagyandó költség-
vetési előirányzat. Egyúttal bemutatta a f. évre szóló költ-
ségvetést is. Minthogy pedig ebben nem talált fedezetet ilyen
tartalékalapra, kijelölte az „Ö s b u d a v á r”-i bérletből jövő
esztendőre befolyó 20,000 frtnyi jövedelmet, mint amelyből e
célra 10,000 frt volna kihasítandó. Ez a tartalékalap meg is
teremtetett az év folyamán 15,000 frttal.

A választmány a javaslatokat elfogadta s a közgyűlés
elé terjesztésüket elhatározta, egyszersmind megbízta ugyanezt
a bizottságot az alapszabályoknak átdolgozásával, hogy azok
az 1896-ki közgyűlésen már tárgyalhatók legyenek.

A május 26-ki közgyűlés szintén elfogadta a tartalékalap
létesítésére vonatkozó javaslatot; sőt az 1895. évi költségelő-
irányzatot számtételenként tárgyalta is. A két alelnöki helyie
megválasztotta Dr. E n t z Géza és Dr. Balogh Sándor
vál. tagokat, vál. tagoknak pedig újra megválasztotta Habé-

r e r n J. Pál, H a u s z m a n n Ferencz és P a s z l o v s z k y Józsefet, továbbá az elnökökké megválasztottak helyére S c h w e i g e r Mártont és V a s t a g h Gézát, számvizsgálóknak az eddigieket. Ezután Dr. E n t z Géza alelnök tartotta meg X a n t u s János és F r i v a l d s z k y János fölött együttes szép emlékeszédét, amely kinyomatva is megjelent az 1894. évről szóló jelentésben.

A választmánynak ez évi működését legnagyobb részt a jövő évre való előkészületek foglalkoztatták, mint amely évnek április havában letelik az első 30 esztendő, s a a új szerződés értelmében már a második 30 éves ciclus veszi kezdetét, továbbá megnyílik az ezredéves országos kiállítás is, amelynek pénzügyileg is eredményes voltára szintén nagyon számított a választmány.

Erkezik is halomszámra a különféle ajánlatok, amelyek közül csak választani kellett. Így az egyik ajánlattevő benzinmotoros hajókat akart járatni az állatkerti tavon, a másik pedig villamos erővel hajtott csolnakokat, a harmadik léghajóval akart szerencsét próbálni, H a g e n b e c k szelídített állatseregletével szándékozott előadásokat tartani, egy J á k o b - s o n nevű és egy másik G r a v i e r nevű ethnográfiai kiállítást akartak rendezni. Az ig. választmány tárgyalásba is bocsátkozott többekkel.

Igen helyes intézkedése volt az ig. választmánynak az is, midőn Dr. E n t z Géza alelnök indítványára megbízta az igazgatót, hogy mentül nagyobb számban és választékban szerezzon be az állatkert részére a hazai állatvilágot karakterisztikusan képviselő hazai állatokat, hogy alkalom nyújtassék a látogató közönségnek a hazai állat- és madárvilág megismerésére.

Egy aquarium felállításáról is volt szó; de ez a terv költséges volta miatt egyelőre elejtetett J ó z s e f főherczeg ő fensége pedig nagyszámú különféle pálmákat ajánlott fel az állatkert részére. Mivel azonban nem volt az állatkertnek pálmaháza, megkérte a választmány a főherczeg ő-fenségét, hogy kegyeskedjék adományát akkorra halasztani, amikor majd lesz pálmaháza az állatkertnek, ahol gondoskodhatik a választmány a pálmáknak czélszerű elhelyezéséről.

Egy orangutangot is szerzett az igazgató, oly előnyös feltételre, hogy ha ez állatkertben marad október hó végéig, akkor megveszi azt 2000 frtéért, addig pedig mint a P i n k e r t lipcsei állatkereskedő tulajdonát mutogatja az állatkertben külön belépő díjért; ha pedig előbb elpusztulna az állat, kapja P i n k e r t állatkereskedő a külön bevétel felét. Az orangutangot október végén meg is vette a választmány 2000 frtéért de az már november hóban elpusztult. Fedezte azonban e költséget a mutogatásából rövid idő alatt befolyt 2008 frt 60 kr. Nagy vesztesége volt még ebben a hónapban az állatkertnek, a rhinocerus (4114 frt értékben) és egy zebra (1255 frt értékben) szintén elpusztult.

Ámbár az időjárás nagyon kedvezőtlen volt és jólehet a czirkusz sem hajtott annyi jövedelmet, mint fával, az igazgató mégis kedvezőnek jelentette a szeptember havi ülésben az eddigi pénzügyi eredményt. Ez szerinte legfőképen a mérsékelt jegyek, kiválóan pedig a munkásjegyek elárúsításának volt köszönhető; amennyiben e jegyekből szeptember 26-ig 21,597 frt 45 kr. folyt be szemben a múlt egész évi 15,369 frt 30 kr. bevétellel, úgy, hogy e czimletnél már mostanig 6228 frt 15 krnyi többlet mutatkozott. Ez tette lehetővé aét, hogy a múlt évben 43,475 frt 56 krral feltüntetett tartozásból a mai napig 31,692 frt 61 kr. törlesztetett.

A megrendítő gyászeset alkalmából, amely J ó z s e f főherczeg ő fenségét és családját L á s z l ó főherczeg váratlan halálával érte, az országosan nyilatkozó gyász résztvevői között az állat és növényhonosító társaság is ott volt, a megboldogultnak ravatalára díszes koszorút helyezett és József főherczeg Ő fenségéhez részvétiratot intézett.

A fővárosi segély ügyében a tanács most már körülényesebben járt el; amennyiben egy tanácsnokát és a főszámvevőt küldte ki az állatkerti könyvek átvizsgálására. A társaság nagy nehezen még megkapta erre az évre a 4000 frtot; de már 1896-ban megszüntette azt a főváros s azóta nem is adja.

W u l f f czirkusztulajdonossal eddig az volt a szerződéses megállapodás, hogy az állatkert pénztára a czirkusz bevételeiből 50%-ot kapott, helyesebben személyenként 15 kr;

viszont W u l f f pedig 20%-ot az állatkerti belépő díjából. W u l f f igazgató, mikor az új czirkuszt felépítette, ezt az 50%-ot minden esztendőben egy meghatározott összeggel váltotta meg; azonban az állatkerti belépő díjak 20%-ában továbbra is részesült.

Az ig. választmány most változtatni akart ezen, s azért felszólította az állatkerti igazgatót, hogy tájékozás végett terjesszen elő kimutatást, váljon a czirkusz bevételeiből szolgáltatott jövedelem elég tetemes-e arra, hogy W u l f f az állatkerti belépő díjából 20%-ot tovább is kaphasson.

Az igazgató betérjesztette e kimutatást az október 7-ki ülésen. E szerint kapott az állatkert a czirkusz bevételeiből 1889-től bezárólag 1895-ig 7 év alatt összesen 165,395 frt 10 krt. Viszont pedig kapott W u l f f e hét év alatt az állatkerti belépő díjából 20% czímen összesen 35,355 frt 45 krt, s így maradt az állatkert pénztárának a lefolyt hét esztendő alatt tiszta jövedelme a czirkusz bevételeiből 130,039 frt 65 kr.; vagyis egy évre nettó 18,577 frt 9kr. Az ig. választmány azt határozta, hogy még 1896-ra megkapja W u l f f a 20%-ot. de azután abban többé nem részesül, s utasította az igazgatót, hogy ezen az alapon kösse meg a szerződést W u l f f a l.

Ugyanekkor Serák igazgató S c h w e i g e r Márton vél; tagnak azt az eszméjét is felemlítette, hogy a társaság maga építhetne az állatkert, területén egy állandó czirkuszt; mint-hogy megvan annak a lehetősége, hogy 6½%-os törlesztéssel az építésre szükséges összeget a társaság megkapja s a czirkusz bérbeadási összegéből az évi törlesztési összeg fedezhető s az állatkert pénztárának is igen jövedelmező volna. Az ig. választmány helyesnek találta a tervet, és bővebb megfontolását elhatározta. Erre azonban nem volt szükség; mert a következő évben megvette a társaság W u l f f-től a czirkuszt 50,000 frton.

„Az Ős B u d á v á r“-a vállalkozói már most. puhatolóz-tak az iránt, hogy hajlandó volna-e a választmány ő s B u d á v á r-ának a kiállítás időntül 1897-re fenmaradásához hozzájárulni. A választmánynak elvileg nem volt kifogása ez ellen s a következő év elején meg is hosszabbította e szerződést egy évre.

Az 1896. év beköszöntésével eljutott az állat- és növényhonosító társaság, ahhoz az időponthoz, amidőn fennállásának harmincz évét betöltvén, nyugodt önérzettel tekinthetett vissza múltjára; amelyben ha kevés volt is az öröm és mindig csak bajjal kellett küzöldnie; de kitartó, csüggedetlen munkálkodásának elnyerte erkölcsi jutalmát, hogy biztosítva volt az állatkert további fentállása.

Az új szerződésből folyólag ez évben már részt vett a vál. üléseken a fővárosnak képviselője is. A február 28-ki ülésen B a l o g h Sándor elnöklő alelnök melegen üdvözölte S z á s z y László nyűg. curiai bíró, fővárosi bizottsági tagot, mint a főváros megbízottját; mert e kiküldetésben a székesfővárosnak mélyebb érdeklődését vélte látni a társaság-munkálkodása iránt. Ezután tárgyalta az Ős-Budavára szerződésének egy évre meghosszabbítását, s azt rövid tanácskozás után elfogadta.

S e r á k Károly igazgató ugyanekkor bemutatván a múlt évnek pénzügyi eredményét, előadta, hogy 337,095 látogató után befolyt 1895-ben összesen 75,237 frt 25 kr., tehát 20,387 frt 55 krral több, mint 1894-ben. Munkás jeggyei 76,795 látogatója volt az állatkertnek, tanuló jeggyei pedig 52,942 látogatója. Az összes 1895. évi bevétel 100,789 frt 49 kr. volt, az összes kiadás 97,160 frt 36 kr. E kiadásban, benne van az 1894-ben 43,475 frt 56 krral kitüntetett tartozás törlesztésére fordított 39,319 frt 39 kr. is. Maradt tehát ez évre tartozás még csak 4156 frt 17 kr. Úgy de f. é. jan. hóban ebből is törlesztetett már 1571 frt 30 kr. A hátralékos 2584 frt 87 kr. a folyó 1896. évben teljesen törlesztendő volt.

Az épületek jó karban voltak. Javítások, átalakítások és csinosítások azonban mindenesetre szükségesek; de újabb nagyobb építkezés már 1896-ban nem lesz. Az állatok létszáma is olyan tekintélyes volt, hogy dicséretére vált volna bármely gazdagabb állatkertnek is, még pedig úgy szám szerint, mint érték tekintetében is. Szaporítani azonban mégis szükséges; mert számítani kell a netaláni időközi kimúlásokra. Volt 2074 darab állat 82,000 frt vételári értékben.

Az ig. válaszmány annál is inkább örömmel fogadta ezt a megnyugtató jelentést; mert mindenkép arra törekedett,

hogy a következő 30 éves időtartamra rendezett viszonyokat teremtsen a társaság belügyeiben. Ebből a célból igyekezett az állatkert jövedelmeit szaporítani, s kötött szerződést a Hungária tengerhajózási vállalattal, amely tengeri ütközetet mutat be az állatkert taván; G r a v i e r-rel ethnografiai mutatóanyagokra, H a g e n b e c k-kel szelídített állatseregletének bemutatására, egy léghajózási vállalattal, végre az Ó s B u d a v á r a vállalattal. Sőt később ez utóbbi vállalattal még további két évre is megkötötte a szerződést; csakhogy a jövőre is biztosítsa az ebből befolyó tekintélyes összeget az állatkert számára.

A május 31-ikén tartott közgyűlésen jelezte is a választmány ebbeli szándékát, midőn jelentésében azt mondta, hogy az állat- és növényhonosító társaság célját és feladatát megközelíthesse, nem zárkozhatott el a választmány attól, hogy munkálkodásának alapfeltételét, bevételeinek fokozását mindig szem előtt tartsa, mert nem részesül állami segítyezésben; a fővárossal kötött újabb szerződés pedig nagy kiadások és befektetések terhét róta a társaság vállaira, gondoskodni kell tehát azok fedezéséről.

A közgyűlést Gelléri S z a b ó János elnök tartalmas szép beszéddel nyitotta meg, vázolván abban az elmúlt 30 év nehéz küzdelmeit. „Hogy állatkertünk virágzó állapotban van,“ — voltak végző szavai — „ezt azoknak az elköltözött alapítóknek köszönhetjük, akik magukkal vitték az öntudatot, hogy kötelességüket teljesítették. Kívánatos, hogy az utánuk következők is e kötelességtudás érzetében mindig magasabb színvonalra állítsák intézményünket kulturális hivatású fejlődésében.“

A jelentés és számadások jóváhagyása, s az évi költség-előirányzat megállapítása után az elnök annak kijelentésével, hogy miután a 30 évre szóló szerződés április hó végén lejárt s ezzel együtt megszűnt az elnökségnek, a titkárnak és az igazgató választmánynak megbízatása is, mindnyájuk nevében megköszönvén az eddigi bizalmat, lemondott s új választásra hívta fel a közgyűlést.

A választás megtörténvén, megválasztottak elnökek: Gelléri S z a b ó János, alelnököknek: Dr. Entz Géza, Dr.

Balogh Sándor és Dr. Babarczy Schwaitzer Ottó; vál. tagoknak általános szótöbbséggel: Blaskovich Sándor, Hauszmann Ferencz, Hirsch Manó, Dezsényi József, Fekete József, Schweiger Márton, Tillmann Lajos, Hirsch J. Lajos, Vastagh Géza, Dr. Milassin Vilmos, Illek Vincze, Medrey Zsigmond, Dr. Rácz István és Perthl Géza. Egyenlő legtöbb szavazatot kaptak mint ig. vál. rendes tagok: Dr. Molnár Károly, Dr. Madarász Gyula, Dr. Wartha Vincze, Csepcsányi Béla, Ernői Antal, Kállay Bertalan, Terbócz István és Búzás István. Mint pót. vál. tagok általános szótöbbséggel megválasztottak: Nagy Dezső, Dada Jenő, Schmid Sándor, Fialovszky Lajos, Dr. Lendl Adolf, Erdélyi Gyula, Dr. Gerlóczy Gyula, Svachulay István, Dr. Varjas Sándor és Kubinyák Ferencz; számvizsgálóknak egyhangúlag megválasztottak Aigner Vilmos, Földessy Lajos és Madarassy Lajos.

Ezután az elnök indítványára tiszteletbeli elnöknek egyhangúlag megválasztotta a közgyűlés Szalay Imrét, tiszteletbeli vál. tagoknak Dr. Telfy Ivánt, Svachulay Istvánt, Dr. Horváth Gézát és Gartner Antalt, mint akik a társulat működési körében érdemeket szereztek.

Mint hogy pedig az alapszabályok értelmében az ig. választmányba 20 rendes tag választandó s a megtörtént választáskor általános szótöbbséggel csak 17 rendes tag választott meg, még 3 rendes tagnak megválasztása vált szükségessé a legtöbb egyenlő szavazatot nyert 8 tag közül. Tekintettel a már nagyon előrehaladott időre a folytatólagos választó közgyűlést az elnök június 7-re tűzte ki.

A június 7-ki választó új közgyűlésen az elnöklő Dr. Balogh Sándor alelnök mindenekelőtt azt jelentette be, hogy Szalay Imre a viszonyokra való tekintettel a tiszteletbeli elnökséget, Dr. Horváth Géza szintén viszonyokra való tekintettel a tiszteletbeli tagságot nem fogadhatták el, Haberern J. Pál pedig leköszönt a vál. tagságról. A közgyűlés a lemondásokat és kilépést sajnálattal fogadta s határozatilag kimondta, hogy a Haberern J. Pál vál. tag helyét az ig. választmányban a legtöbb szavazatot nyert Nagy

Dezső póttag foglalja el. Ezután a legtöbb egyenlő szavazatot nyert 8 tag közül titkos szavazás útján a három rendes ig. vál. tagságra egyhangúlag megválasztotta C s é p c s á n y i Bélát, K á l l a y Bertalant és T e r b ó c z Istvánt, s ezzel az ülés véget ért.

A június 30-ki ülésén tárgyalta azután az ig. választmány Ős B u d á v á r-ának még két évre meghosszabbítását. Dr. Entz Géza alelnök, aki ez ülésen elnökölt, ellene nyilatkozott a meghosszabbításának és ezt a nyilatkozatát jegyzőkönyvbe is vétette; mert szerinte az állat- és növényhonosító társaságnak kulturális feladata van, nem pedig látványosságokkal megtömni az állatkertet, mint amelyek kivetkőztetik azt kulturális hivatásából. Az ig. választmány pedig épen azért, hogy ezt a nagyobb jövedelmet is az állatkert fejlesztésére fordíthassa s ezzel annál jobban megfelelhessen kulturális hivatásának, 10 szavazattal az elnöklő alelnök egy szavazata ellenében elfogadta a meghosszabbítást.

Ennek következtében Dr. Entz Géza alelnök július 2-án leköszönt az elnökségről és kilépett a választmányból is; mert, mint leköszöntő levelében megírta, „a választmány-június 30-ki ülésében olyan határozatot hozott, mely egyéni véleménye szerint annyira ellenkezik az állatkertnek, mint kulturális intézménynek feladatával, hogy érett megfontolás után sajnálattal bár, de kénytelennek érezte magát a kilépésre.“

Az ig. választmány azonban határozatával három esztendőre évi 20,000 frtot biztosított az állatkert pénztárának.

De amire senki sem számított, váratlanul egy majdnem legyőzhetetlen akadály gördült a szerződés megkötése elé. Ugyanis egyszerre csak előállott W a m p e t i c s Ferencz, az állatkerti vendéglő bérlője és szerződésének 17 pontjára hivatkozva, 50,000 frtot követelt az italmérési jog megváltásáért az Ős Budavára vállalattól; holott 1896 ra megelégedett 5000 firttal. Ez olyan rém nagy összeg volt, hogy megsemmisíthette az egész tervet. Alkudozásba bocsátkoztak vele, de sikertelenül; mert W a m p e t i c s makacsul ragaszkodott a követeléséhez. Az íg. választmány már szeretett volna megszabadulni a törökjédtől; azon is. gondolkozott, hogy élni fog

a szerződés adta jogával és felmondja a vendéglő bérletét. W a m p e t i c s kész is volt a bérletből kilépni, ha a társaság neki 140,000 frtot azonnal kifizet. Ez megint lehetetlenség volt, mert ekkora összeg nem állott a társaság rendelkezésére. Végre többszöri hosszas tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy fizet az „Ős Buda“ vállalat az állat- és növényhonosító társaságnak három évre 90,000 frtot és ebből kap W a m p e t i c s évenként 10,000 frtot. Így azután nagy nehezen végre létrejött a szerződés, amely a fővárosnak bemutatván, a közgyűlés azt bár nem minden ellenzés nélkül jóváhagyta.

A társaság fennállásának 30 éve a legvérmesebb reményeket is felülmúlta a látogatók száma és a jövedelem tekintetében. Nagyban hozzájárult ehhez az a szerencsés véletlen is, hogy ez összeesett az ország ezredéves fennállásával s ennek megünneplésére rendezett kiállítással. Az állatkertet látogatók száma 1896-ban 518,497 személy volt. Hogy a munkások is kivették belőle a maguk részét, mutatja az, hogy 232,979 munkásjegy kelt el. A gyermekek is szép számmal szerepelnek: 45,563. Mérsékelt és tanuló jegygyei 38,000-en látogatták az állatkertet. Ez a három tétel az összes látogatók kétharmadának felel meg. Ez is fényesen igazolja, hogy a mi viszonyaink közt nagyon is indokolt az olcsó belépő díj. Az összes évi bevétel 156,303 frt 33 kr. volt. Ennek megfelelő volt a kiadás is 125,507 frt 86 krral. De törlesztve voltak az összes adósságok!

Az állatkert tehát a 30 év végén teljesen tehermentes volt. Az ingatlanok értéke, amelyeket az állat- és növényhonosító társaság az új szerződés értelmében a fővárosnak tulajdonába telekkönyvileg már is átadott, felülhaladta a negyed millió forintot. Az összes épületek tetszetősek, de szilárdak és tartósak is egyúttal, a park pedig a fővároshoz méltó, díszes, értékes és ritka állatokban bővelkedő. Volt a társaságnak három esztendőre előre biztosított évi 20,000 forintja, több pénzintézetnél elhelyezett tőkéje és tartalék alapja.

A boldogult Dr. S z a b ó József egyik elnöki megnyitó beszédében azt mondta volt, hogy midőn az állatkert létesíté-

sére a kezdeményezők aláíró íveket köröztek, ezzel egyszers-
mind felelősséget vállaltak magukra az aláírókkal szemben.

A letelt 30 év után bizvást lehet mondani, hogy e fe-
lelősségnek terhe most le van róluk véve. Mert a megalaku-
láskor kitűzött cél eléretett, az aláírók által hozott áldozat
gyümölcsözött: az állatkert virágzó állapotában fennáll és to-
vább él.

Ám akik megteremtették az állatkertet és az ezt fentartó
társaságot, már régen porladoznak, Fenmaradt alkotásuk azon-
ban késő időig fogja hirdetni érdemeiket. Áldott legyen
emlékük!

